

Prof. Mr. Vincenzo S m i d a r

ZADACI I OBLICI
SURADNJE MUZEJA I ŠKOLA

Sedacima, oblicima i metodama suradnje muzeja sa školama posvetili su već muzealci i pedagogi u svijetu i kod nas znoge stručne sastavke. Toj problematici doprinijeli su praktična iskustva i oni učitelji koji su povezivali svoj nastavno-odgojni rad i sa ogledima u muzejskim i galerijskim ustanovama.

Suradnja muzeja i škola, tih dviju fundamentalnih prosvjetnih ustanova, ojačala se naročito poslije II. svjetskog rata. Entuzijazan poslijeratnih godina dao je i u edukativnom muzejskom radu značajne praktične i teorijske rezultate. Unatož postignutim uspjesima i ispunjenim preporukama ICOM-a suradivanjem još nismo zadovoljni.

Radi naše komparacije obrazovno-odgojnog muzejskog rada u svijetu sa jednakim radom kod nas donosim u prvom dijelu pregled stručne muzejske literature o tim problemima. Istaknuti oblici i metode mogu nam biti kao uzor i podstrek da toj djelatnosti posvetimo i mi više pažnje i veće napore.

U razmatranju ograničio sam se uglavnom na mogućnosti koje se odnose na opće obrazovne škole. Navao sam nekoliko istrađivačkih primjera kod nas i u svijetu, a na kraju donosim još svoje empirijske doprinose kojima želim našu javnost uvjertiti da je organizirano posjeđivanje muzeja od velike pedagoške koristi.

Svima koji su mi u tom radu na bilo koji način pružili pomoć, srdačno se zahvaljujem.

Opća i pedagoška orijentacija muzejske problematike

Karakteristično je za suvremeni svijet da se u svim zemljama očituje sve veći interes najširih krugova javnosti za kulturno-historijske i prirodno-rijetke spomenike. Ne samo iz općih kulturnih i istraživačkih, već također u naučnih i pedagoških namjera ojačan je značaj institucija koje takve spomenike čuvaju, sakupljaju, proučavaju i prezentiraju. Takve su funkcije naine naložene muzejima i galerijama. Oni su društveno značajne kulturne, naučne pa i pedagoške ustanove koje su atraktivne i privlačne također u pogledu opće rekreacije suvremenog čovjeka i cjelokupnog društva. Njihova značajnost je u afirmaciji nacionalne kulture među najširim slojevima građanstva, a ponegdje još uvijek u smislu kulturne i političke dominacije jednog naroda nad drugim manje razvijenim, umjesto internacionalnog upoređivanja i potpomaganja. Može se tvrditi da je fenomen muzealstva dakle od općeg društvenog interesa, a uvjetovan nivoom različitih komponentata kao što su izmijenjena struktura suvremenog društva, porast materijalnog standarda, utjecaj masovnih komunikacija, porast kulturnog nivoa, organizacija međunarodnih susreta i priređivanje izložaba.

U velikom broju zemalja posljednjih decenija podignute su za čuvanje, istraživanje i prezentaciju muzejskog materijala monumentalne građevine, koje nisu samo atraktivne po svojim arhitektonskim oblicima, već i zbog izvanredne opreme i specijalnih prostora sa izvanrednim mogućnostima za prijem publike te za obilazak i sadržavanje u njima. Najnovija zdanja okružena su i parkovima ili prostorom za postavljanje skulpture u prirodi (Poma viva). Primjeri: Museo Nacional de Antropologia u Mexico sa specifičnošću da ima izvanredan prostor za edukativni servis, koji može primiti dnevno 3000-4000 djece ili da ima u studijskom odjelu primijenjen elek-tronski uređaj. Na evropskom prostoru u tom smislu ističu se Museum Narodowe u Warsawi, sa izuzetno intenzivnom odgojnom djelatnošću petnaest povremenih, pokretnih izložbi, izložbi u

muzejskim, sa seminarima i različitim priredbama. U Sovjetskom Savezu, tj. u Moskvi takva je nova zgrada sa Tretjakovska galeriju sa 2,5 km dugom izložbenom stazom pa i sa mnogim drugim najmodernijim prostorijama. Od starih adaptiranih zgrada najbliži nam je Muzej nazionale della Scienza e Technica "Leonardo da Vinci" u Milanu sa očuvanim vanjskim izgledom srednjovjekovnog samostana te po najsvremenijim principima uređenoj unutrašnjosti. U našoj zemlji takve nove muzejske zgrade su: Muzej savremene umjetnosti i Galerija fresaka u Beogradu ili Muzej revolucije u Sarajevu.

Muzeji i galerije nisu samo ustanove za sakupljanje, evidentiranje, čuvanje i prezentaciju kulturnog blaga, već su u skladu sa potrebama vremena u koje živimo, jaka stjecišta kulturno-prosvjetnih kretanja u smislu popularizacije masovnih saznanja iz različitih oblasti kojima se oni bave.

Sve što su naši preci na kulturnom području ostvarili ili u nauci otkrili kao djela ljudi i prirode i čemu je dato naučno tumačenje, izrazi su tekovina i naslijeđa prošlosti. Sve to zaključuje pažnju sadašnjih generacija, pa zato treba pružiti sve mogućnosti, da te generacije također to vide, osjete, dožive i saznaju.

Čovječanstvo kroz saznanje kulturne i naučne prednosti doživljava kontinuitet društvenog života, bogatstvo stvaralaštva svojih predaka, a time su slika svijeta postaje sadržajnije te daje na taj način i podstrek za daljnje stvaralaštvo i napredovanje nauke. Prevasilaženje postojećeg - uslov je napretka, a time i izgradnje novog i boljeg socijalističkog života društva.

U savremenom društvenom razvoju muzeji i galerije ispunjavaju svoju kulturnu funkciju u dva nerazdvojna pravca:

- da što više kulturno-naučnih predmeta prikazuju, stručno obrađe i očuvaju,

- da sa što više mogućih načina omogućuju kontakte suvremenika sa masovnijama koje posjeduju.

Da bi muzeji i galerije tu svoju drugu funkciju što uspješnije razvijali, omogućavajući siive kontakte suvremenih generacija sa muzejskim predmetima i galerijskim umjetninama, obavezni su da stručno, to jest naučno, umjetnički i tehnički tako prezentiraju kulturno nasljeđe, koje će svojom autentičnošću, jasnoćom izlaganja i jednostavnošću prezentacije biti dostupno i razumljivo najširim krugovima posjetilaca tih ustanova. Narocito pek je njihov zadatak, da budu funkcionalni i u smislu obrazovanja i odgoja najmlađih generacija koje po-
beđaju opće obrazovne škole.

Neki historijski momenti muzeja i galerija

Muzeji se često još uvijek smatraju kao manje značajne kulturne ustanove u kojima su historičari, najviše amateri, skupili starinske predmete, i koje proučavaju većinom samo pojedinci ili naučni stručnjaci, a masama su te zbirke još uvijek manje poznate, pa zato i nesamalnije. Zato prvenstveno treba da učitelji i nastavnici zajedno sa muzejskim radnicima muzeje i galerije opet približe širokoj javnosti, a naročito školskoj omladini, te da bude interesa za njih. Prvenstveno treba omladini i cjelokupnoj publici prikazati što znaše muzeji, kakav je njihov historijski razvitak te kakva je njihova uloga i u savremenoj društvenoj, te jest socijalističkoj zajednici.

Već antički Hełeni nazivali su "museon" hranove kulturnih, naučnih i umjetničkih djelatnosti koje imaju i svoje božanske zaštitnice. To su Zeuseve i Mnemosine kćeri koje su se rodile u Pieri, te jest u samom području Olimpa. Kasnije im je mijelo preneseno na Helikon u Beociji ili na pjesnički Parnas, gdje je bio njihov vođa lijepi Apolon i gdje su sveta vrela Aganija i Hipokrena. Antička historija navodi najprije samo tri, a kasnije devet zaštitnica. U umjetnostima muse se prikazuju kao djevojke s različitim atributima.^{1/}

^{1/} Enciklopedija likovnih umjetnosti 3. Zagreb MMLXIV.
str. 515

I m e	Djelokrug	Atributi
1 Klio (Kleio)	historiografija	voštana pločica, svitak, pisaljka
2 Melpomena (Melpomene)	tragedija	višenoj vinove loze Herklova čula, tragična maska
3 Terpsihora (Terpsihore)	ples, koraka pjesma	lira i pišketec (trsalica)
4 Talija (Thaleia)	komedija, bukoličko pjesništvo	brbljanov vijenac, pastirski štap, komična maska
5 Euterpa (Euterpa)	lirsko pjesništvo	dvostruka čula
6 Erato (Erato)	ljubavno pjesništvo	instrument na Sicama
7 Uranija (Urania)	astronomija	globus
8 Polimnija (Polymnia)	osbiljno i religiozno pjesništvo	redovito bez atributa, katkata sa svitaka
9 Kalliope (Kalliope)	pjesništvo, epsko pjesništvo	voštana pločica, svitak, pisaljka

Sve te muse personificirale su različite grane umjetničkog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, pa se im zato iskazivali velike poštovanje stari Heleni od Trakije do Egejske. U njih su se ugledali tadašnji kulturni tvorci. Muse su im davale umjetničku inspiraciju i stvaralačku snagu, sve dok oni nisu počeli da se takmiče s njima.

U staroj Ateni bio je najstariji muzej Pinakoteka, to jest galerija slika i skulptura u jednom traktu Propileja. Prve umjetničke zbirke Grci su darivali svojim božanstvima. U tadašnjim ratovima pobjednici su silom uzimali iz neprijateljskih muzeja najvrijednije muzealije i kao dragocjeni ratni plijen pokasivali ih svome narodu, a ostavljali su ih u hramovima umjetnosti.

Kasnije dobivaju muzeji kulturno nasleđi značaj. Ptolomej osnovao je već u 3. stoljeću prije nove ere muzej u Aleksandriji. U velikim muzejskim salama bila su predavanja, pored njih prostorije za učenje i stanovi za profesore. Oni su morali svoje snage posvećivati naučnom i pedagoškom radu, sa njihova materijalnu opreku brinula se država. Imali su i ogromnu biblioteku, sa preko 400 hiljada pergamentnih pisama. Slični su muzeji bili u Pergamonu, Antiohiji i Carigradu.

U srednjem vijeku muzeji su zgrade za čuvanje rijetkih predmeta, značajnih za prirodne i tehničke nauke te za likovnu umjetnost. Sa naročite zbirke slika i skulptura uređuju se galerije, a sa manje kolekcije grafika, novca i medalja osnivaju se kabineti. Srednji vijek pozna već i profane, te crkvene riznice.

Veliki interesi za sakupljanje umjetničkih rariteta, penajviše iz doba antike, javljaju se opet u doba renesanse. Prije toga crkva je sakupljala ova dragocjena djela, a sada vladari i plemstvo pak njima prikazuju svoju veličinu i položaj.

U to doba (polovina 16. stoljeća) javlja se i prvi muzeološki trakt koji donosi jednu potpuno novu i još danas aktualnu koncepciju muzeja. To je traktat pod naslovom: "Theatrum sapientie" koga je napisao dr. Samuel Quilbeckelberg (1529 - 1567), porijeklom Holanđanin, a po zanimanju liječnik. U Freiburgu se upoznao sa velikim ljubiteljem umjetnosti J. Jakobom Fuggerom. Bio je i sam strastveni sakupljač

univerzalnih muzealija: portreta, heraldike, numizmatike, umjetničkih slika i grafika, inatracenata i cružja, svega što je "ars technica" i "naturalia" i što pretstavlja vrijednost kao rezultat ljudskog uma i ruku ili je rijetke djelo prirode".^{2/}

Po Quisekelbergu muzej je kompleksna ustanova sa više sadržajnih odjeljenja i mora imati biblioteku, štampariju, književniicu, laboratorij, a "cijela zbirka treba biti namjerena za gledanje"^{3/}, dakle postavljena iz aspekta onih koji zbirke gledaju, a ne iz aspekta sakupljača ili muzejskih stručnjaka. Taj je traktat izvanredno značajan i zbog toga, jer je bio napisan u doba kad se sa rarijetnim privatnim materijalom u prvom redu još uvijek prezentira moć i snaga vlasnika te potencira raskoš i monumentalnost ambijenta.

Od Francuske revolucije privatni muzeji, to jest dvorske zbirke dragocjenih predmeta postaju državno vlasništvo i otvaraju se postepeno javnosti. Louvre je bio proglašen kao muzej Republike tek 1793. godine. U 19. vijeku velike muzejske zbirke dobivaju i vlastite zgrade koje su reprezentativne i prilagođene muzejskim namjerama, znači prilagođene već muzejskim specijalnim aluštama. Ali još uvijek u njima nema adekvatnih odnosa između prostora za prezentaciju, sakupljanje, evidenciju i dokumentaciju. Najviše prostora zauzimaju izložbe. One su vrlo natrpane građem, pa su sate jako nepregledne. Muzejski izgled daju in pompejanske slike na zidovima ili reprodukcije antiških plastike. Stil muzejskih građevina malo se mijenja krajem 19. i početkom 20. stoljeća kad je doba romantike i narodnog preporoda ustanovljenje više nacionalnih muzeja i galerija sa mnogobrojnim visokim salama, ukrašenim štukaturnim ornamentima i alonokoštanim rezbarijama

^{2/} Bauer Anton: Quisekelberg i njegov muzeološki traktat.

Vijesti muzealaca i konzervatora NR Hrvatske, Zagreb,

^{3/} Ibidem.

a u samim prostorijama pored pokudstva izložen je u vitrinama i skupocjeni porculan, staklo i slično. Sve su izložbe još uvijek jako nagonilane i kao takve nepregledne, te nisu dozvoljavale nikakve organizacione ili sadržajne promjene. Već se i samim zaboravilo da muzeji imaju i naročite obrazovne zadatke, da nije smisao muzeja u ukrasnim i reprezentativnim zgradama, već da one i u arhitektonskom pogledu treba da služe također pedagoškim svrhama. U tom vremenu odgojno-obrazovni zadatak muzeja podvlačili su u Engleskoj J. Ruskin^{4/} i W. Morris^{5/}, a u Njemačkoj A. Lichtwark^{6/}. U tom pravcu isticali su se muzeji primijenjene umjetnosti koji su htjeli odgajati ukus publike i estetizirati pojedine zanatske radove.

Poslije I. svjetskog rata u svim je zemljama nedostajalo muzejskog prostora, jer se već napominjalo da su pored sala za izložbe potrebne i prostorije za depeo, biblioteke i za samu dokumentaciju.

Tek 1929. god. na konferenciji muzealaca u SAD Jean Capart opet naglašava da muzeji ne smiju služiti samo naučno-istraživačkoj djelatnosti, već da ima široka publika osim pravo kad traži da muzeji budu i centri za odgajanje i za rekreaciju. Ovakvo je već tada uređen Kraljevski muzej za umjetnost i historiju u Bruxellesu. Kao prvi zadatak muzej osposobljava muzejske stručnjake za nastavno-odgojni rad. Bira kandidate za studij umjetnosti, historije i arheologije. Pored stručnog osposobljavanja predavali su kandidatima također psihologiju i pedagogiju.

4/ John Ruskin (1819-1900), prof. historije umjetnosti u Oxfordu (lijepo, latinito i dobro u biti istoznačni su pojmovi.)

5/ William Morris (1834-1896), engleski slikar, arhitekt, reformator umjetničkog obrta i propagator primijenjene umjetnosti, vanjskog izgleda svakog izrađenog predmeta, osobito lijepog izgleda knjiga.

6/ Alfred Lichtwark (1852-1914) hist. umjetnosti, direktor umjetničke galerije u Hamburgu.

Jean Capart već je i zamišljao, da budu sve nastavne lekcije obrađene najprije u školskim učionicama, a poslije utvrđene na muzejskim izložbama. Zato je značajan i njegov drugi zahtjev, neka najprije dobro upoznaju muzeje učitelji, a tek poslije vode učenike na izložbe. Time je Capart postavio osnov suradivanja muzeja sa školama koje je sve do danas vrlo razvijeno u briselskim školama i muzejima.

Historijski pregled školskih (pedagoških) muzeja

U vratima muzeja naročiti historijat imaju pedagoški ili školski muzeji koji ne prikazuju samo razvoj školstva u nekoj zemlji ili na nekom etnički saskrušenom području, već bi trebali biti i žarišta muzejsko-pedagoškog rada, odnosno očigledni primjeri kakav taj rad mora da bude.

Ideja za pedagoški muzej rodila se u Francuskoj, to jest u Parizu, gdje je Mark Antoine Jullien^{7/}, generalni inspektor za školstvo, objavio 1817. godine "Esquisses et vues préliminaires d'un ouvrage sur l'éducation comparée"^{8/} te njime napominjao da moraju učitelji upoznati sve navesti na području pedagoške nauke, najnovije udžbenike i nastavna sredstva, vrste škole, pa čak i školske sisteme, ako hoće da imaju uspjeha u pedagoškoj teoriji i nastavnoj praksi.

7/ Mark Antoine Jullien rođen je 1775. godine u Parizu gdje je živio do 1848. U Švicarskoj se upoznao sa Pestalozzijem te je njegove pedagoške ideje prenio u Francusku. Napisao je mnoga djela i postao član nekoliko akademija.

8/ Načrti i pripremljeni pogledi o upoređivanju odgojne djelatnosti.

Pedagoški muzeji zato moraju pribavivati uređenje škole, organizaciju nastave te metoda nastavnog i odgojnog rada. Jullienova ideja bila je realizirana tek 1851.godine, kad je u okviru internacionalne izložbe u Londonu priređena i manja izložba tadašnjih nastavnih sredstava.

Stalna izložba školskih nastavnih sredstava postavljena je 1851.godine i u Stuttgartu, a 1854. u Torontu (Kanada) te kao odgojni muzej 1857. godine u Londonu.^{9/} Izložbe su priređene za vrijeme nacionalnih učiteljskih kongresa, te se smatraju kao početak školskih muzeja.

Izložbama nastavnih sredstava priključivale su se iđućih godina i pedagoške biblioteke, arhivi, radovi učenika (naročito likovni), školska oprema, prikazi školskih sistema te dječja i obiteljska literatura.

"Za razliku od ostalih muzeja, kojih se sadatak često iscrpljuje samo u čuvanju i promatranju starina, školski bi muzej, koji je i pedagoška ustanova, morao imati širi sadatak. On treba da i sa svoje strane pridonese uređenju novog duha i novih metoda rada u naše škole. Zanimljivo je, da većina školskih muzeja u inozemstvu ima kao glavni ili čak jedini sadatak izlagati ili posuđivati nastavna pomagala školama te pripremati predavanja, koja će se održati učenicima prigodom njihova posjeta muzeju".^{10/}

9/ Educational Section of South Kensington Museum

10/ Gollner, dr.Nada: Neki aktualni zadaci našeg školskog muzeja, Zagreb 1955, Pedagoški rad, god.I., br.1-2 (str.139).

Pored sakupljanja, uređivanja, proučavanja i izlaganja sa školstvo značajne građe ovi muzeji priređuju i predavanja, privremene ili putujuće izložbe da njima populariziraju nastavu određenih predmeta. Najčešći posjetitelji školskih muzeja su pedagogi, kulturni historičari te studenti pedagoških škola. Zbog studijskog značaja mnogi su školski muzeji prelašili već u institute.

U zapadnoj Evropi savremenici su školski muzeji namijenjeni prvenstveno učenicima i studentima. Zajedno sa učiteljima i nastavnicima školska omladina posjećuje muzeje, i to po unaprijed utvrđenom planu, dopunjavajući time redovitu školsku nastavu sa ponavljanjem i utvrđivanjem znanja u muzeju. Sato muzeji imaju veliki broj izložbenih prostorija i predavaonica koje su opremljene najmodernijim tehničkim i AV sredstvima. Takav način nastave vrlo je uspješan i efikasniji nego "klasična nastava".

Omladina dolazi u školske muzeje isto tako i u slobodno vrijeme. U posebnim prostorijama ona upoznaje funkcionalnost novih učila, nastavnih postupaka, najnovijih udžbenika i priručnika te pokušava da eksperimentira s najnovijim aparaturnama.

Također komplekсни regionalni ili zavičajni muzeji imaju ponegdje već odjeljenja sa nastavni rad i odgoj školske omladine. Takva školska odjeljenja imaju i muzeji prirodnih nauka, tehnički, historijski pa i drugi specijalni muzeji u socijalističkim, skandinavskim i američkim zemljama. Frekvencija posjeta muzeja u nekim zemljama jednaka je posjećivanju kinematografa ili kazališta. U tom pogledu najaktivniji su sovjetski i nordijski muzeji.

Jugoslavija ima tri školska muzeja: Slovenski školski muzej radi pretežno kao dokumentacioni centar sa historiju slovenačkog školstva, beogradaški pokušava biti historijski, i didaktički, a Hrvatski školski muzej hoće da bude sa izložbama pretežno didaktičkog karaktera.

Nečutin uređenih muzeja i galerija za obrazovni odgoj i odgojni rad tj. za izvođenje suvremene nastave u samim muzejskim ustanovama, osim nekih pokušaja iznissih - kod nas zapravo još nema.

Preporaka Internacionalnih kongresa i nacionalnih
komiteta ICOM-a

Na svim poslijeratnim nacionalnim i internacionalnim savjetovanjima i kongresima muzealaca obrađivalo se pored drugih muzeoloških problema (za umjetniške, historijske, etnografske, prirodnonaučne, tehničke i još druge specijalne muzeje) također odgojno-obrazovnu djelatnost muzeja i galerija. Takva problematika rješavac je naročito II. internacionalni kongres (od 17. do 22. lipnja 1950. god.) u Londonu kojega je organizirao Internacionalni odbor za muzeje i galerije, te jest ICOM.^{11/} Taj internacionalni muzejaki odbor bio je osnovan odmah poslije II. svjetskog rata, te jest već 1946. godine kao specijalna organizacija UNESCO-a sa zadatkom da aktivizira i osuvremeni rad svih muzeja i galerija u svijetu. Sjedište ICOM-a je u Parizu gdje je i centar UNESCO-a. Svaka zemlja - članica OUN organizirala je u istom smislu i svoju sekciju, odnosno nacionalni komitet ICOM-a, pa tako i SFRJ (FSRJ) već 21. novembra 1951. godine sa njegovim sjedištem u Beogradu.

Na spomenutom II. internacionalnom kongresu muzealaca u Londonu pročitano su 22 značajna referata u kojima su učesnici - muzealci podvlačili da suvremeni muzeji i galerije nisu samo kulturno-naučne i istraživačke institucije u kojima muzejaki stručnjaci sakupljaju, evidentiraju, dokumentiraju i izlažu sa kulturni rasvoj značajne predmete i građu, već da moraju biti isto tako i didaktične ustanove, usmjerenne svojim radom i na podizanje obrazovanja i odgoja suvremenih publike, a naročito mladine. Nakon svih referata ICOM JE proveo i internacionalnu anketu o pojedinaim muzejakim pitanjima u svim većim muzejima svijeta, te je na osnovu rezultata donio slijedeće zaključke:

11/ ICOM znači International Committee of Museums

- umjetnički muzeji (galerije) i muzeji primijenjene umjetnosti treba da budu centri kultura svoga kraja. Svoju djelatnost moraju proširiti na sve grane umjetnosti;

- pored samih izložbi treba da muzeji upoznaju svoje posjetioce i sa muzejskim fondovima i djelatnostima; zato suvremeni muzeji (galerije, zbirke) moraju organizirati obrazovna predavanja, seminare, kurseve i na taj način popularizirati sve grane umjetnosti. U tom radu služe se suvremenim oblicima informacija i propagande;

- pronalaziti moraju sve oblike suradnje sa školama te u tom smislu proučavati i usavršavati metodiku nastave;

- svoje preistorije mogu koristiti i za koncerte, filmske priredbe, predavanja, večeri lirike te za izvođenje kazališnih i koreografskih programa. Ove se priredbe mogu održavati rekonstruiranjem ambijenta određenog vremena ili kulturne epohe, da posjetilac u cjelini osjeti kulturu nekog vremena;

- muzeji treba da pomognu školama i kod stvaranja školskih odnosno kabinetских zbirki. U suradnji sa učenicima pomažu školama i u postavljanju tematskih izložbi s obzirom na zornost nastavnih predmeta te u skladu s nastavnim planom i programom;

- posjeti u muzejima neka budu sastavni dio nastavne prakse koja mora postati suvremenija i adekvatnija najnovijim spoznajama didaktičke teorije. Zato moraju muzeji svoje povremene i putujuće izložbe nakladivati sa aktijevima suvremene nastave i odgojne nauke;

- zadatak muzeja je i u osposobljavanju nastavnika (učitelja ovih stupnjeva) za obrazovno korištenje muzejских materijala u procesima nastave;

- zato muzeji postavljaju izložbe uvijek sa najrepresentativnijim muzealijama i sa jasnim te jednostavnim spremenim legendama, po mogućnosti tako da se mogu posuđivati školama. Svaka izložba neka prati kustos-pedagog, a uz izložbe treba po mogućnosti izdati i izložbene kataloge.

Generalni direktor UNESCO-a Jaime Torres Bodet u svom iskustvu dao je muzejima još sljedeće opće podatke:

- da muzeji aktivno sudjeluju u nefusobnom upoznavanju svih nacija;
- pomogu u širenju i unapređivanju širokih područja znanja i znanstvenog istraživanja;
- da i oni unapređuju opće obrazovanje te time šire opću kulturu čovječanstva.

Narodito je Bodet podvukao, da muzeji ne smiju više biti zatvorene institucije, namijenjene uskom krugu znanstvenih radnika, već da otvore svoje prestonije i obrazovno-odgojne ciljeve. U muzejima mora biti prezentirana prošlost, rast i sadašnjost kulturnog napretka čovječanstva, ili određene nacije; muzejskom građom može se prikazati materijalni i duhovni razvoj društva u svim svojim mogućim manifestacijama; te jest u njima se prikazuju svi interesi društva pa i njegova zadovoljavanja materijalnih i duhovnih potreba.

Uz pomoć UNESCO-a ICOM je organizirao poslije 1950. godine niz seminara sa temama, koja proširuju suradnju muzeja sa školama sa različitim gledištima.

Prvi takav seminar održan je 1952. god. u New Yorku u Muzeju Brooklyn, a obradivao je temu "Demonstracije programa obrazovanja u muzeju". Nakon savjetovanja učesnici izdali su sljedeće preporuke:

- svaka zemlja neka izradi odgojni program s obzirom na svoje potrebe;
- odgojni rad muzeja treba se integrirati sa obrazovnim odgojnim radom u školama;
- nastavnici svih školskih stupnjeva moraju biti obrazovani također u pogledu muzejske građe i muzejske službe.

Mnogi muzealci su zahtijevali da se rad u muzejima mora uključiti u redoviti program učiteljskog osposobljavanja, isto tako kao što oni uče efikasnost audiovizualnih sredstava u savremenoj nastavi. Dak se taj zahtjev ne realizira, treba primjenjivati one metode koje muzeji sa uspjehom već sada upotrebljavaju. U mnogim zemljama osposobljavali su ne samo studente za muzejsko-nastavni rad u sadašnjoj studijskoj godini. Tako je na primjer jedna osmina svih studenata u Novoj Zelandiji morala pod kraj svog stručnog studija raditi četiri nedjelje u muzejima i tako voditi grupe školske djeca. Također, već od 1938. godine koriste se utvrđenim rezultatima trogodišnjih eksperimenata u Carnegie Corporation iz New Yorka gdje su u svim većim muzejima namjestili pored drugih kustosa i kustose pedagoga koje su sedušili, da odgajaju školsku djecu ili da osposobljavaju mlađe učitelje sa korišćenje muzejskih postava i zbirki.

Drugi seminar UNESCO-a održan je od 12.IX. do 10.X. 1954.godine u Ateni opet sa temom "Uloga muzeja u obrazovanju". Na kraju tog seminara odlučili su, da će se održati i nacionalni seminari u Jugoslaviji i Japanu sa materijalima iz Atene. Idućih godina bila su savjetovanja o suradnji muzeja sa školama u našim narodnim republikama, a republičke muzejske organizacije pripremila su "nedjelje muzeja" sa prigodnim izložbama i priredbama.

Iste godine sastao se ICOM-ov Komitet za pedagogiju u Londonu. Sa 25 referata iz 11 zemalja obradio je sa ovih aspekata temu odgoja i obrazovanja, a publicirao je građu pod naslovom "Muzeji i učitelji". Prvi sastanak muzejskih stručnjaka održan je u londonskom Victoria i Albert Muzeju. U referatima ukazivali su potrebu o osposobljavanju nastavnika sa pedagoško korišćenje muzeja.

Organizacija UNESCO u 1956. godini izdala je sličnu raspravu "Uloga muzeja u nastavi" te dodala preglednu bibliografiju na ovu temu od 1940.godine. Time ukazuje na suradnju muzeja sa školama svih vrsta i stupnjeva te na značajnu

obrazovnu djelatnost muzeja i galerija. ICOM je nakon toga pripremio stručni seminar u Rio de Janeiru 1960. godine. Musealci iz Južne Amerike i članovi - delegati ICOM-a referatima su ukazivali na praktičke oblike suradnje muzeja i škole, a suvremene ekspozicije u specijalnim muzejima ili u naročitim muzejskim odjeljenjima za škole, u klubovima prijatelja muzeja, sve na osnovu iskustva, bilo u istočnim (socijalističkim), bilo nordijskim ili zapadnim, a naročito američkim zemljama. Materijale i zaključke objavio je ICOM 1960. god.

Na VI. generalnoj konferenciji ICOM-a u Haagu 1962. godine razradili su problematiku suradnje muzeja sa školama sa psihološkog i sociološkog aspekta, a uspostavljena je i komisija za reorganizaciju suradnje u najsavremenijem smislu. Komisija dotadašnjih musealaca i pedagoga dopunjena je sa psiholozima i sociolozima. Stručnjak iz SSSR A.J. Zamščkin obrazložio je socijalističko shvaćanje muzejskog obrazovanja, što ukratko znači: slobodan ulaz u sve muzeje, priprema stalnih, privremenih pa čak i putujućih izložbi, posjeti publike uz objašnjenja muzejskih pedagoga, predavanja musealaca u školama, na univerzitetima, u kulturnim domovima i slično.

Slijedeće 1963. godine musealci su na međunarodnom seminaru u Beenu kritizirali evropski način muzejskih izložbi te, navodeći njihove mane, uspoređivali ih sa izložbama u Americi. Apelirali su na muzeje, a također i na škole kolektive, da tu suradnju u cilju poboljšanja nastave treba reorganizirati po uzoru najboljih primjera u svijetu. Naredne 1964. godine već je ICOM sa francuskim nacionalnim komitetom organizirao vrlo značajan međunarodni simpozij musealaca u Parizu. Delegati su diskutirali o mnogim problemima: šta je definicija odgoja i koji su njegovi ciljevi. Povezivali su obrazovne i odgojne zadatke muzeja i škole, koje su najsavremenije metode međusobnog rada u smislu što racionalnije realizacije nastavnih planova i programa. Komparacijom su utvrđivali koje su metode efikasnije i vrijednije. U zaključcima su se obavezivali da će metodološki proučavati zadatke obra-

zovanja i odgoja sa opće kulturne vrednote. Muzeji nas svojom bogatom baštinom upoznavaju sa kulturnom tradicijom i daju nam ideje za budućnost. Poznavaњem narodnog blaga učvršćuje se također patriotska svijest, a prikazivanjem tudaš kultura dokazuje se suradnja cjelokupnog čovječanstva. Nacije treba da se što bolje upoznaju i unatoč velikim razlikama međusobno poštuju. Muzeji dalje moraju slušiti i racionalnom korišćenju slobodnog vremena, tj. kulturnoj i estetskoj raznodni. Svojom raznolikom djelatnošću moraju osvojiti publiku u cjelini, adekvatno njezinim interesima i kulturnim potrebama. Baš zato treba da se služe suvremenim metodama te moraju izbјogavati svako tendenciozne didaktiziranje. U metodama izložbene djelatnosti treba da vvaćavaju selekciju muzeoloških prikaza i kategorije posjetilaca. I sa izložbene muzealije vaše principi estetskog, reprezentativnog i funkcionalnog efekta.

Veliku pažnju treba obratiti i na mogućnost pesajmljivanja muzejskih materijala ili cjelokupnih sbirki. Iako se poštuju slobodni interesi svakog posjetioца, obim izložbe mora biti uvijek unaprijed utvrđen. Izložbena oprema, dekoracije i cjelokupan uređaj izložbi neka je atraktivan, a uz sve to treba strogo pripaziti i na naučnu tačnost. Od didaktičkih momenata važni su pregledni natpisi, etikete, jasna legenda i sva prateća dokumentacija. Naročito treba da su uz izložbenu muzealnu građu svi tekstovi jednostavni, koncizni, i šitki. U izložbenim prostorijama mora biti šivo i dinamično, zato treba da se primjenjuju različite metode vođenja. Posjetioци imaju slobodu promatranja, ne ipak treba kombinirati odgojne momente sa rekreacijom. Kod školskih grupa treba mijenjati različite oblike rada, kao skiciranje, zapisivanje, ispunjavanje upitnika ili organizirati čak dijaloge ili diskusionske grupe. U radu sa tim školskim grupama treba upotrijebiti i audiovizuelna sredstva te davati filmske inserte, diapositive, gramofonske ploče i magnetofonske sniske.

Sinpozij muzealaca u Parizu je naglasio da se zanimanje za muzejsku djelatnost naročito povećava sa povremenim, a još više sa pokretnim izložbama. Da budu takve izložbe privlačnije, uz njih treba organizirati kratka predavanja, filmske predstave ili kratke koncerte muzike toga doba. Svakome čovjeka treba pružiti priliku da posjeđuje muzej, pa zato tom zahtjevu prilagoditi i vrijeme otvorenja. Za informacije koristimo pored novina i savremena komunikaciona sredstva; radio, film i televiziju.

Muzealci treba da budu u stalnoj kooperaciji sa osobljem u školama, naročito kada ostvaruju programe, obredovne izložbe, povremene i tematske prikaze. Dužnost je muzealaca da osposobljavaju sa muzejska tumačenja učitelje i nastavnike. Svaki veći muzej trebao bi sistematizirati radna mjesta kustosa-pedagoga ili organizirati naročiti nastavni centar koji bi se brinuo:

- za mentorsku službu pojedincima ili grupama,
- za povremene prikaze i putujuće izložbe,
- za kontakte sa porodicom i ostalom publikom.

Manji muzeji mogli bi sa slične sadržaje zadovoljavati naročite "kulturalne atašee" koji bi imali jednaki status kao muzejski istraživači, što znači, jednak stepen stručne sprema, pedagoški afinitet te sposobnost prilagođavanja različitoj publici. Najbolje je da moraju imati i čar lijepog izlaganja te sposobnost budućnja interesa kod različitih posjetilaca.

Za odgojne nastavni rad mogu raditi umjesto muzejskih specijalista također učitelji, odgojitelji i radnici kulturnih institucija ili studenti. Muzej je tada osobito dužan da pomaže nastavnoj i odgojnoj djelatnosti škole. U toj kooperaciji muzej preuzima samo vizuelno-ilustrativnu stranu same nastave.

Muzeji treba da svoje posjetioce dobro upoznaju, a zato se služe i statistikom. Sa upitnicima dobivaju opće slike o publici, a u rezultatima također se vide različiti

sociološki utjecaji. Poznavanje javnog mijenja najbolji je uslov za uspješan rad, sa orijentacijom različitih želja i interesa, a zatim za sastavljanje aktualnih muzejskih programa.

Sinposij u Parizu je pored svih tih općih sadržaja upozorio također na djelatnost nacionalnih muzeja. U tom pogledu preporučio je međusobnu saradnju specifičnih muzejskih materijala, objelnih izložbi pa i izmjene iskustava muzealaca. Metodološki treba istraživati najpočešnije profile muzejskih pedagoga, uspješnost AV sredstava te nastojati da dođe muzeologija kao naučna disciplina na univerzitete i pedagoške akademije. Neke se studenti osposobljavaju i u sastavljanju upitnika, intervjua i u upotrebi statističkih metoda. ICOM neka izradi i stručnu muzejsku terminologiju u više živih jezika te time nastoji, da bude rad u muzejima što razumljiviji i jednostavniji.

Slijedeći internacionalni sinposij muzealaca bio je 1965. godine u New Yorku. Na njemu su aktivno sudjelovali delegati nacionalnih komiteta iz Sovjetskog Saveza, Meksike, Francuske, Engleske, Tunisa i Rumunjske, a kao posmatrači bili su prisutni muzealci iz Israela.

Na trogodišnji program rada zaključili su da sabere sve istaknuta iskustva suradivanja muzeja sa školama i da se time pripreme za temu: Muzeji, pedagoški instrument za nastavu u obaveznom i srednjim školama te na univerzitetima. Prisutni nacionalni komiteti usvojili su šest osnovnih projekata, kojima će realizirati do 1968. godine ove sadržaje:

- uspostaviti sa mladima naročitu poželjnu izložbu o historiji umjetnosti;
- organizirati za učitelje kurseve o umjetnosti;
- prirediti izložbe za odrasle analifabete iz gradskih i seoskih predjela;
- uspostaviti regionalna muzejske komitete;
- organizirati različite muzejske kurseve i demonstracije;
- započeti opću brigu za posjetioce muzeja i galerija.

Internacionalni simpozij muzealaca 1966. godine u glavnom gradu Cejlona Colombo nastavio je goruže projekte i raspravljao o naročitoj ulozi muzejskih fondusa za istraživanje i za univerzitetski studij. Naglasio je potrebu muzejskog odgoja učitelja za škole prvog i drugog stupnja. U li referata razrađena je općenite problematika obrazovanja djece i odraslih. Na tom simpoziju sudjelovali su zastupnici ministarstva prosvjete, tadašnjeg univerziteta, nacionalnog udruženja za razvoj nauka i nastavnici svih stupnjeva škola.

Iste 1966. godine revija ICOM NEWS publicirala je članak o 13 godišnjem iskustvu putujućeg Virginijskog muzeja lijepih umjetnosti (M&D). Već od 1953. godine imali su dva autobusa, zapravo muzeobusa kojima su vozili likovna djela od škole do škole, od koledža do koledža u cijeloj Virginiji. Muzeobusi imaju klimatske uređaje, a zaštićeni su i protiv vlage. Na vanjskoj strani obješeni su paneli sa uvećanim slikama umjetnina te sa informacijama i legendama. Godine 1965. upoznala je više od 75000 Virginijaca sa Williamsovom obitelji Konbranita i sa engleskom izložbenom umjetniškim radova iz 18. vijeka, zahvaljujući tim muzeobusima.

Sličnu problematiku rješavao je međunarodni komitet ICOM-a 1968. godine u Lenjingradu i Moskvi. Tu se raspravljalo uglavnom o tematici koju su obradili glavni referati sa slijedećim naslovima: "Uloga muzeja u obrazovanju i u kulturnim djelatnostima", "Oblici i metode nastavnog rada u muzeju", te "Muzeji i škole". Najprije su delegati posjetili nove galerijske objekte Ermitaža u Lenjingradu, a zatim su imali radni sastanak u Puškinom muzeju lijepih umjetnosti u Moskvi. Tu su obrađivali opet tri teme: "Muzej kao kulturni centar", "Problemi razumijevanja (uvajavanja) muzejskih izložbi", te "Uпотреба tehnike kod muzejskog nastavnog rada".

Nakon dva mjeseca taj internacionalni simpozij u Lenjingradu i Moskvi nastavio je rad u Saveznoj Republici Njemačkoj u Kšinu. Tu se govorilo o sastavu nacionalnih komi-

teta i o suradivanju muzealaca sa psiholozima, pedagogima, sociolozima i tehničarima. Izradili su program rada za iduće tri godine. Određena radna grupa će do 1971. godine metodološki obraditi slijedeće teme:

- Muzejski i kulturni centri.
- Audiovizualna "metoda" (zapravo AT nastavlja postupci.)
- Osposobljavanje muzejskih pedagoga.

Nacionalnim muzejskim centrima preporučili su još slijedeće istraživačke i eksperimentalne radove:

- Muzejske metode za školsku onladinu;
- Problem percepcije na izložbama;
- Osvjetljenje i etiketiranje izloženih muzejskih;
- Prilagodivanje izložbi posjetiocima različite dobi i različite socijalne strukture;
- Organizacija specijalnih kolekcija i njihovo pozajmljivanje školama.

O šitavoj problematici komitet je izdao i informacionu publikaciju sa zaključcima. Među mnogim raspravama objavljena je i muzeološka bibliografija.^{12/}

U vezi sa problemom audiovizualnih "metoda" u muzejskom nastavnom radu treba napomenuti internacionalni seminar s temom "Televizija i muzeji" koji se održavao u januaru 1969. godine u muzeju "Folkwang" u Esenu. Na tom seminaru učestvovali su različiti stručnjaci, to jest: restauratori, filmski producenti, režiseri, kulturni redaktori televizije, pravnici pa i zastupnici vlasti. Došli su iz Njemačke, Francuske, Velike Britanije, Holandije, Austrije, Poljske, Rumunjske, Švedske, Švicarske, SSSR, Čehoslovačke i SAD. Na seminaru su obradili uz svestranu diskusiju ove teme: "Tehnički problemi kod televizijske produkcije u muzejima", "Muzejsko-pedagoška problematika muzeja", "Praktična saradnja između televizije i muzeja". U vezi s tim radnim programom prikazivali su filmove, a učesnici su izneli svoja iskustva. Demonstrirali su televizijsko-tehnička dostignuća u Esenskom muzeju Folkwang

^{12/} Bibliographie 1950-1968: Musees et education. ICOM Vol. 21, N.2, juna 1968. (str.16-25)

i razgledali tehničke uređaje u RTV-centra u Kulu, naročito odjeljenje za emisije u bojama. Zaključci seminara objavljeni su kao preporuke svim članovima UNESCO-a i u reviji ICOM NEWS sa 1968.godinu.

Danas je internacionalna organizacija muzeja i galerija već vrlo rasgranata te radi sa svim nacionalnim komitetima. U izvještaju sa 1968.godine navodi se više od 20 specijalnih sekcija koje formiraju za rješavanje aktualnih problema još privremene specijalne komisije. U reviji ICOM vol.21 sa 1968.godine svoje izvještaje su dale sve sekcije. Među njima je i izvještaj "Održaj i kulturni rad u muzejima". U svim ostalim izvještajima navodi se također direktan ili indirektan obrazovni odgojni rad sa mladima te povezivanje muzeja sa različitim školama koje pak je razvijeno u raznim zemljama vrlo različito.

Kvantitativni pregled radova o muzejsko-pedagoškoj djelatnosti

Opću sliku razrade različitih pedagoških problema u ICOM-u i u nacionalnim komitetima, odnosno zemljama, dao je internacionalni centar za dokumentaciju ICOM- u svojoj reviji ICOM NEWS, Vol.21, br.2, juna 1968.godine pod naslovom: "Bibliographie-Musées et éducation". Tu su objavljeni članci svih zemalja koji obrađuju muzejsku nastavu i odgoj ili suradnju muzeja sa školama po propisano nastavnih planova i programa ili su sa tom suradnjom samo u indirektnoj vezi, a registrirani su i u centru ICOM-a od 1950.do 1968.godine.

U razdoblju od 18 godina rješavali su nacionalni komiteti i muzealci pedagoška pitanja, to jest obrazovne i odgojne probleme u različitim zemljama vrlo nejednako. Pod naslovom "Muzeji i odgoj" dat je vrlo interesantan bibliografski pregled kraćih i dužih članaka, objavljenih ili u ICOM-UNESCO centru ili u pojedinim zemljama i nudi nam kvantitativnu prijenaciju u tom pogledu.

Na prvom su mjestu Sjedinjene američke države sa 98 članaka, na drugom mjestu sam UNESCO sa 50, za njima slijede Njemačka Demokratska Republika sa 25 članaka, Engleska sa 22, Njemačka Savezna Republika sa 13, Poljska sa 11, Indija sa 10, Francuska sa 9, Kanada sa 8, Čehoslovačka sa 5 članaka. Sve druge zemlje (Italija, Švedska, Nizozemska, Mađarska, Belgija, SSSR i Austrija) mnogo manje su publicirale iz odgojne muzejske tematike.

Jugoslavije je osim na kraju samo sa dva registrirana članka (Os Hada Gollner i Ovetka Popovića).^{13/}

13/ Ovaj podatak je netočan jer je kod nas objavljeno u tom razdoblju mnogo više članaka s tog područja, ali se ipak vidi u tom nedovoljna suradnja u pogledu informiranja.

Zanimljivo je prebrojati i stranice objavljenih muzejsko-pedagoških članaka. Sada je na prvom mjestu UNESCO sa 1948 stranica, na drugom SAD (1372 str.), zatim Engleska (913 str.), Njemačka Demokratska Republika (770 str.), Francuska (519 str.), Italija (404 str.), Nizozemska (362 str.), Poljska (300 str.), Brazilija (228 str.), i Čehoslovačka (122 str.). Sve druge zemlje imaju još manje, a sa Jugoslaviju navodi se jedva 16 stranica te se zato nalazi posve na kraju. Na svaki način svi ti podaci nisu potpuno tačni i morali bi ih dopuniti sa neregistriranim kraćim sastavcima u drugim stručnim revijama i časopisima, ali nam ipak daju određenu orijentaciju u kojim se zemljama obrazovnom muzejskom radu i suradnji muzeja sa školama posvećuje prilično mnogo, dovoljno ili vrlo malo pažnje. U tom bibliografskom pregledu običuje se i nedovoljni odziv na preporuke internacionalnih kongresa i nacionalnih savjetovanja u nastavno-odgojnom pitanju.

Prema navedenoj sadržanoj strani opet možemo tvrditi, da su u ovim zemljama obrađivali pedagošku problematiku obrazovno-odgojnog reda u muzejima ili vrlo jednostrano, nepotpuno ili svestrano te dosta iscrpno. Navodim samo nekoliko bližih zemalja. Međutim, dok su se naši muzejski radnici prihvatili rješavanja samo nekih problema: "O pedagoškim uputama za rad muzeja sa učenicima" (Sada Gollner i o "Radu muzeja sa širokom publikom" (Oveta Š. Popović), rješavali su stručnjaci muzealci u drugim zemljama opće i specijalne teme. U susjednoj Austriji objavili su: "Muzej i škola (opći i specifični problemi)", "Muzej i prosvjedačenje naroda" te "Prirodno-naučni muzej i škola".

Prilično široko obrađivali su pedagoško-muzejske probleme u Čehoslovačkoj. Da navedem nekoliko njihovih tema: "Maksimalna i spoluprince tehnických muzei, z našich zkušeností se spoluprince múzei se školami a organizovania mimoškolskéj činnosti mládeže. Co přinesel přistup spoluprince múzei se školami, Spoluprince muzei se školami (labor članků), Výzkum činnosti muzejní kulturne výchovne práce.

Poznati poljski muzealci obrađivali su pedagošku tematiku muzeja isto tako iscrpno. U spomenutoj bibliografiji navedeno je 11 vrlo različitih tema sa preko 300 stranica. Istraživali i objavljivali su sociološke aspekte, nove forme, početna poteškoća suradivanja sa školama, naročito sa školama sa primijenjenom umjetnošću, upozoravali su na suradnja muzeja sa univerzitetima, pisali dalje o ulosi muzeja u odgoju omladine, o sadržina regionalnih muzeja i sl. Poznato je da su poljski muzeji poslije II. svjetskog rata opet odlično restaurirani i da zauzimaju u pogledu prezentacije u svijetu savidljivo mjesto.

Njemačka Demokratska Republika je najaktivnija u Evropi u pogledu pedagoške djelatnosti muzeja i suradivanja sa školama. Nema samo čvrsta muzejsko-prosvjetnu organizaciju te vezu sa ministarstvom prosvjete i kulture, već i vrlo uređena muzeja i galerije sa uspostavljenom muzejsko-pedagoškom službom. Njihovi muzejski stručnjaci već su dosta iscrpno obrađivali široku pedagošku problematiku, što je donekle evidentno iz mnogih objavljenih muzeoloških članka.

Stručno i metodološki suvremeno istraživali su najraznovidnije probleme: opće principe suradivanja sa svim školama od osnovnih do univerziteta, koliko muzeji mogu pri tom učiniti u smislu socijalističkog odgoja, povezanost muzejske teorije sa praktičnim muzejskim radom, koji su pedagoški problemi kod izbora, postavljanja i fizionomije muzejskih izložbi, u kakvoj mjeri mogu se koristiti muzeji kod pojedinih prirodnih, humanističkih i matematičko-tehničkih nastavnih predmeta, da li postoji naročita muzejska pedagogija, sa kojom istraživačkim metodama su utvrđivali efikasnost suradnje muzeja sa školama, kakvi treba da budu posjeti, tko je najbolji vodič učenika i slično.

Širok je raspon obrađenih stručnih problema u prilično maloj Njemačkoj Demokratskoj Republici. Iako ona nije službeno primljena u OUN, ipak slijedi sve preporuke internacionalnih muzejskih kongresa u pogledu pedagoškog rada.

Još opširnija je muzejsko pedagoška tematika, koju je obradio sam ICOM ili ona koja je stručno obrađena i publicirana u SAD.

Mogu zaključiti da je u drugim zemljama problematika suradnje muzeja sa školama daleko obrađenija nego kod nas, te da pokriva i probleme u mnogo širem opsegu, jer je i suradnja muzeja sa školama razvijenija nego u našim republikama.

Prikazi nekih istaknutih djelatnosti muzeja sa
Školama u svijetu

Časopisi ICOM-a i periodika nacionalnih muzejskih udruženja donose mnogo stručnih članaka, prikaza ili obavije-
sti o metodama i oblicima savremenog surađivanja muzeja sa
Školama, koji nam mogu biti kao primjeri za komparacije ili
za ugled da ih razvijemo i u našoj zemlji. U zemljama koje su
članice UNESCO-a, odnosno koje imaju svoje zastupnike u inter-
nacionalnom ICOMU postoje posebne radne grupe koje stručno i
organizacijski omogućavaju istraživanje i usavršavanje surad-
nje muzeja sa školama. U tom pravcu počeo je Sovjetski Savez
koji je pri Institutu za muzeologiju uspostavio posebno struč-
no odjeljenje sa zadatkom da metodološki proučava i usavršava
takav rad.

U sponomenom bibliografskom pregledu nena direktnih
podataka sa Sovjetski Savez. O pedagoškom radu sovjetskih
muzeja naznačeno indirektno preko susjednih socijalističkih
zemalja, iz Poljske, Čehoslovačke i NDR. Muzeolog iz NDR Go-
rynia Viktor objavio je u berlinskom stručnom časopisu Neue
Museumskunde opširan sastavak sa izričitim namjerom da nam
bude poznata opsežna, uspješna i omogućavana obrazovno-odgoj-
na djelatnost sovjetskih muzeja.^{14/}

U pogledu surađivanja muzeja sa školama ima direk-
tivno vodstvo Državni historijski muzej u Moskvi i to u smi-
slu etatiističkog usmjerenja kulturnog i prosvjetnog rada
svih odgojnih i obrazovnih muzejskih ustanova. Treba naglasiti
da Sovjeti mnogo i često posjećuju muzeja. Sam autor
tog saopćenja doživio je da su se pred moskovskim historij-
skim muzejem nekog septembarskog dana 1964. godine vili

14/ Gorynia, Viktor: Museum und Schule in der Sowjetunion
Neue Museumskunde, Berlin, 1964.

gugaški redovi, čekajući na ulaz. Taj muzej nalaz godišnje posjeti preko 1,500.000 posjetilaca.

Isto tako velik posjet imaju muzeji u Lenjingradu. Od svih posjetilaca 60% su učenici. Ermitaž prima godišnje oko 3000 školskih razreda. U Jaroslavu na Volgi, gdje se nalazi veliki područni muzej, od cjelokupnog broja 86000 posjetilaca u jednoj godini, 45000 otpalo je na školske posjete. U svakom vođen sovjetskom muzeju postoji odjeljenje stručnjaka koje je zaduženo samo za pedagoški rad sa školama. Postoji i "biro za vodstvo" koji rješava prvenstveno organizaciona pitanja te problematiku samih vodstava. Treba naglasiti, da je svaki posjet sa stručnim objašnjavanjem potreban platiti. Zbog kvalitetnog vođenja, a i da muzejski radnici ne budu preopteređeni, svaki kustos dužan je u moskovskom historijskom muzeju dnevno dva puta da vodi grupe, a u mjesecu 30 puta. vremenska dužina objašnjavanja izložbi određuje se prema dobi učenika: može biti 45 minuta ili više, a nikad dulje od 1 i pola sata, što važi za sve muzeje i galerije. Kao muzejski vodiči u sovjetskim muzejima mogu biti primljeni samo apsolutno visokih škola i to historičari, studenti umjetnosti i agronomi. U moskovskom historijskom muzeju za službu vodstva ima 16 stručnjaka, a osim njih dvojica su zaposleni još u "školskom kabinetu". U lenjingradskom Ermitažu broj osoba za vođenje grupa još je veći. Psihološke i pedagoške znanje vodiči mogu dobiti dobiti u naročitom metodičkom savjetu, kojeg sačinjavaju stariji muzejski mentori i iskusniji metodičari. Oni uvode u muzejski rad sve svoje nove suradnike. Zajedno sa njima proračunavaju nastavne planove i učbenike sa školsku nastavu.

U sovjetskim muzejima razlikuju tri vrste muzejskog vodstva:

- za specijalno vođenje,
- za pregledno vođenje, i
- za tematsko vođenje.

Specijalno vođenje odnosi se na specijalne muzealije ili se koristi kad se obrađuje muzejske građa pod specijalnim aspektom. Takvo je vođenje namijenjeno naročito političarima, stručnjacima umije, a manje školama.

Pregledno vođenje namijenjeno je školama i turističkim grupama, to jest onima koji nemaju mogućnosti da posjete muzejske izložbe više puta. Može se održati ili sa pregled cijelog muzeja ili samo za pojedine sбирke i odjela. Po mogućnosti se izbjegavaju obilasci kroz cijeli muzej.

Školama su namijenjena također i tematska vođenja, jer ona se ravnaju po nastavnim planovima, odnosno po učim nastavnim jedinicama, koje se mogu uz izložene materijale pregledno obraditi, ponoviti i utvrditi znanje.

Sva su vođenja objavljivana u muzejskim biltenima. Autor navodi, da je u nekome časopisu bilo najavljenih 47 različitih posjeta muzeju, a među njima bilo je 26 tematskih, namijenjenih školama. Već je u tom podatku dokaz, da u Sovjetskom Savezu posjećuju muzeje masovno.

Grupe su po mogućnosti male, nikad veće od 25 posjetilaca. Uvijek se vode dijalogi da su tako posjetiloci sitave vrijeme aktivni. Uz objašnjavanja učenici od 6. razreda dalje moraju da prave bilješke koje tumače u naknadnim školskim diskusijama.

Čim grupa dolaze u muzeje i male grupice ili pojedinci koji su zaduženi da obrade određene teme. Učenici se zadužuju da u svakom polugodištu israde svesetralno bar jedan studijski zadatak. Oni prepisuju legende i tabele, fotografiraju, skiciraju ekspozate, prave crteže te o njima referiraju u razredu, i tako o svom saznanju informiraju cijeli svoj razred.

Pored posjeta školskih razreda djeluju u sovjetskim muzejima i interesni kružoci. U njima se razvija vrlo intenzivna muzejski rad. Godine 1952. radilo je u Državnom historijskom muzeju 11 kružoka sa slijedećim temama:

- arheologija praejednosc,
- arheologija Skita,
- arheologija Slavena,
- arheologija naroda SSRR,
- ruska kultura 18. vijeka,
- historija ruskog nacrukanja,
- primijenjena umjetnost,
- numizmatika,
- historija ruske arhitekture,
- historija odijevanja,
- historija oslobodilackog rata 1812. godine.

Nekoji od tih kruzaka radili su čak po dvije godine. Vodili su ih strošnjaci ili umjetnici po unaprijed utvrđenom planu. Organizaciona i metodicka pitanja kruzaka rješavaju se u takozvanim Školakim kabinetima. Nekoji kruzaci postigli su naučne rezultate, naročito oni koji su obavili sabiranje značajnog musejskog materijala ili izveli nova arheološka iskopavanja. Krajem Školake godine priređuju svi kruzaci zajedničke konferencije na kojima učesnici izvještavaju o rezultatima svoga rada, priređuju izložbe ili historijske dramske komade. Tako se članovi kruzaka navikavaju na masovni rad i odgovornost stručno i kulturne rade, te o svom radu publiciraju i obavještavaju javnost. Imu slučajeva da naročito talentirani učenici o svom radu izvještavaju čak i akademiju nauka. Takvim se radom razumljivo odgaja naučni pođanik i bude profesionalni interes. Učenici smatraju da musejske ustanove zadovoljavaju različite njihove interese i sami odlučuju, koji će muzej posjećivati. Museji su i zaštitnici pionirskih domova, obiladinskih klubova pa čak i Škola.

Uključivanje učenika u muzeje zavisi naročito od učitelja. U toku njihovog pedagoškog osposobljavanja na učiteljskim Školama stvaraju se dodiri i sa muzejima. Teđ planovi učiteljskog Školovanja predviđaju osnovne oblike suradnje sa muzejima. Sa buduće učitelje organiziraju muzeji različite

seminare i oglede. Ovakvi seminari protežu se kroz jednu ili dvije godine. Museji izdaju i rasne publikacije ili prospekte, te ih uvijek šalju školama. Njima obavještavaju škole o svom radu i pozivaju ih na suradnju.

Museji i škole u SSSR obostrano se dopunjavaju. Svaki stručni nastavnik dovodi u odgovarajući muzej svoje žake 3-4 puta godišnje. Ovu su praksu postigli dugogodišnjim sistematskim suradivanjem sa učiteljskim školama. Direktor instituta za museje i galerije pri ministarstvu kulture izjavio je: "I kod nas je prošle pune decenije, dok su naši učitelji navikli da pri svom nastavnom radu koriste i museje".

Podršku za takav rad daje sovjetska država i partija, odvija se u naučnoj atmosferi, a javnost mu pripisuje veliki značaj. Često su museji najvažniji ili čak jedini mjesta naučni i kulturni centri koje posjećuje naročito obitelji.

Sovjetski museji odgajaju obitelji i u estetskom pogledu. U toj odgojnoj djelatnosti najviše se ističe Puškinov muzej lijepih umjetnosti u Moskvi. Uspostavio je vezu sa svim moskovskim školama pa i sa drugim gradovima. Njegov školski sektor organizira umjetničke kraške, eksterkurzije i konferencije. Godišnje ima preko 2500 kolektivnih školskih posjeta. Pojedina razredima osnovnih škola određuje i posebna odjeljenja. Pati razredi na primjer upoznaje se sa egipatskom kulturom, štiti se antičkom umjetnošću. Sve grupe vode stručnjaci. Učenicima viših razreda u početku školske godine preporučeno je, da se prema ličnom interesu uključe u jedan krašk. Stariji učenici suraduju sa muzejskim stručnjacima - arheolozima i na vrijeme velikog školskog odmora. Svake godine oko 500 učenika od 8. do 11. razreda uključuje se u klub mladih kritičara koji rade po određenom programu po dvije godine. U prvoj godini svake subote slušaju i spremaju predavanja sa filmskim stripovima iz historije umjetnosti, a u drugoj godini posjećuju stara mjesta, škole, iznjenjuju posjete sa drugim gradovima, muzejima i galerijama.

U umjetničko-estetskom odgoju najviše radi nova Tre-tjakovska galerija koja se može svrstati među najmodernije galerijske ustanove u svijetu. Izrađena je na osnovu iskustva u drugim zemljama i internacionalnih preporuka o suvremenoj galerijskoj arhitekturi. Cjelokupni kompleks iznosi 300 000 m², od toga je preko 200 000 m² namijenjeno slikarskoj galeriji. U 1966.godini imala je već 35 000 umjetničkih djela, od toga 6 000 slikarskih, preko 3 000 skulptura, te više od 25 000 grafika. Svake godine ima više od 1,3 milijuna posjetilaca, a među njima veliki je broj škola. (Prije oktobarske revolucije imala je godišnje samo oko 200 000 posjetilaca).

Ova galerija je u centru Moskve, sa tri strane okružena je parkom, a sa četvrte rijekom Moskvom. Oko galerije su kolonade koje sa parkom daju mogućnost za postavljanje skulptura. Unutrašnjost galerije služi izložbama, čuvanju i restauraciji te naučnom radu i popularizaciji. U vestibulu koji je sa prednje strane sav u staklu, su prostorije sa garderobe, informacijska odjeljenja, prodavaonice literature, sa postavljanje reprodukcija, odjela itd. Razumljivo je da su tu i telefonske kabine, kuvana, odjeljenje za nožice sa čajem, prostorije za pušenje itd. Unutrašnje sale služe sa izložbe, biblioteke, čitaonice i kao prostorije za predavanja. Galerije je sistematski uređena te ima pet velikih odjeljenja, i to sa:

- staru rusku umjetnost,
- umjetnost krajem 18. i prve polovine 19.stoljeća,
- umjetnost druge polovine 19.stoljeća,
- umjetnost do 1917.godine,
- sovjetsku umjetnost poslije oktobarske revolucije.

Osim glavnih izložbenih prostorija ima i prostorije za privremene monografske ili jubilarne izložbe, koje su naročito posjećivane. One su i jako privlačne, jer ih prati i suvremena muzika. Biblioteka ima više od 250 000 svezaka, te jest knjiga i grafičkih mapa. Čitaonica ima 100 sjedala, dvije

su sale za predavanja, prva sa 750 sjedala i druga manja sa 300 sjedišta. Sa najvećom preciznošću izrađena je ova galerija i u pogledu klimatskog uređenja: unutrašnja temperatura je uvijek 22°, vlažnost zraka 50-65%, sa centralnim grijanjem te osvjetljavanjem sa tri programa. Prostorije su opremljene i modernim oružanjem, a predavaonice najsavremenijim AV sredstvima. Predavanja su svakog utorka, četvrtka, a uvijek su praćena ekspozicijama. 15/

Ova Tretjakovska galerija registrira godišnje više od 10 000 školskih ekakursija, što znači prosječno 30 ekakursija dnevno. Zato mora imati i mnogo pedagoške kvalificiranih vodiča. Interpretacija izložbi ili zbirki nije slobodna. Mora biti unaprijed pripremljena, napisana i odobrena od naučnog savjeta muzeja. U tom pogledu u svim sovjetskim muzejima vodi se stroga kontrola. Vodiči se međusobno kontroliraju, a njihove interpretacije odobrava naučni savjet muzeja - galerija. Ova su objašnjenja drugačija za omladinu i škole, i drugačija za odrasle posjetioce. Za omladinu tekstovi za objašnjenje nisu manje kvalitetni, jer se školama poklanja naročita pažnja.

U Lenjingradu, gdje se nalaze 43 muzeja sa 68 muzejskih objekata, te 800 kulturnih (arhitektonskih spomenika) postoji kao pomoć muzejima naročita institucija, koja je podređena gradskom izvršnom savjet. To je gradski ekakursijski biro sa 600 namještenika, stručnjaka sa specijalne muzeje i galerije i gradski zavod za zaštitu kulturnih spomenika. To se institucija uskršava iz vlastitih prihoda.

15/ Kraglow, M.-Sukočan, S.: Nova Tretjakovska galerija.
M.M. 1966, N.2

Vodiši su plaćeni po uspješku, po broju ekskursijskih vođenja, te po nabrashi. Za jednoga mjeseca je norma prosječno 75 ekskursija u muzejima ili 35 vođenja po samom gradu. Za prijevose posjetilaca svaki vodi muzej ima svoj autobus. Sovjetski muzeji uvijek planiraju suradnju sa školama. Taj se rad koordinira sa planom o realizaciji školskih nastavnih programa. Direktori škola su i članovi naučnog savjeta muzeja te tako aktivne rade i po muzejskoj liniji. Oni unaprijed planiraju muzejske posjete svojih škola i konsultacije muzeologa sa učiteljima i profesorima. Škole posjećuju muzeje prosječno dva puta u svakom mjesecu. Na to mogu se učenici uključivati i u muzejske kruške. U Dretjakovskoj galeriji radi svake godine više od sto različitih literarnih i umjetničko-historijskih kruška pa i kruška za primijenjenu umjetnost.

Ukrajina ima oko 136 različitih muzeja.^{16/} Najljepši su kompleksi ili regionalni muzeji u Kijevu, Harkovu, Ivovu. Među njima je 25 umjetničkih i 26 biografskih (Ševčenko), 24 naučnih, koji suraduju sa istraživačkim institutima, univerzitetima ili sa industrijom. Ukrajinski muzeji jako su se približili publici. Priređuju izložbe sa tumačenjima, predavanjima i diskusijama. Državni muzeji (11) imaju nadzor nad mnogobrojnim regionalnim muzejima. Veliki muzeji imaju muzeobuse te njima mogu ići i u vrlo udaljenu provinciju. Ti su muzeobusi uređeni u višu stalnih izložbi, ali u užem izboru. U njima su i filmski projektori, radio, gramofon i magnetofon, a prikazuju dispositive, filmove, albume ili izložbene panele.

16/ Legkošuh, V.K.: (Prvoj muzejaru Ukrajini). Museum, Vol. XIX. N.3, 1966.

Historijski muzej u Lvovu organizirao je putujuća izložbu za 400-godišnjicu početka ukrajinske štampa. Prikazali su rukopise, inkunabule i prve štampane knjige. Ovakvi muzeobesni zadatci se u jednom kraju 2 do 3 dana te pobjed kulturno-prosvjetnog uspjeha također animiraju ljude za čuvanje i sabiranje vrijednih predmeta.

Nacionalni muzej u Kijevu sa stalnom kronološkom izložbom ukrajinske umjetnosti kroz osam stoljeća nema samo funkcije sabiranja i prezentacije umjetnosti, već i odgoja posjetilaca u promatranju i razumijevanju umjetnika. U tu svrhu priređuje redovite neželjne posjete na kojima stručnjaci objašnjavaju tehnike, stilove i diobe umjetnosti po različitim aspektima. Sva predavanja i objašnjenja prate sa prikazivanjima filma i dispositiva.

Stalni kontakti sa školama omogućavaju sistematski estetski odgoj koji je usklađen sa nastavnim planom. Obično nedjeljama organizirani su "otvoreni muzejski dani". Tada dolaze u muzej odnosno galerije i umjetnici koji objašnjavaju nastanak umjetničkih radova. Mnoga su predavanja već štampana kao npr. Rasgovori o historiji ukrajinske umjetnosti.

Poslije drugog svjetskog rata porastao je i broj poljskih muzeja i galerija.^{17/} Poljaci nisu samo odlično restaurirali u ratu oštećene muzejske zgrade, već su razvili i najzavremenije oblike i metode rada u njima. Za kratko vrijeme od 1960. do 1962. god. dokazuje statistika, da se za 2 godine digno broj muzeja za 56 (od 148 do 176), posebnih izložbi za 63 (od 396 do 458), putujućih za 111 (od 75 na 186), naučnih za 164 (od 281 do 445), a broj posjetilaca za 3,148.000 (od 7,852.000 do 11,000.000). U istom razdoblju

17/ Czeraki Zbigniew; Polnische Museen. M.M.Jg.
7, 1964, S.1.

bilo je 1.961 više predavanja (od 7065 do 9046), broj slušalaca porastao je za 76.189 (od 513.409 do 599.598); muzeja sa kino aparaturama bilo je više za 5 (13-18); predstava više za 4.745 (od 3.912 do 8.657) i posjetilaca tih predstava više za 168.850 (od 352.500 do 521.350). Uvid u aktivnost velikih muzeja daju nam i statistički podaci o posjetima izložbi u Grandziacu:

"Glavni pravci evropske umjetnosti" 1960. godine u 132 dana posjetilo je 270 školskih grupa sa 7.333 posjetilaca. "Slavni poljski slikari 19. stoljeća" u 172 dana posjetilo je 297 školskih grupa sa 10.063 učenika. "Ruško slikarstvo od 18. do 20. stolj." u 49 dana posjetile su 93 školske grupe sa 6.053 učenika. "Krakovska umjetnička grafika" u 106 dana 417 školskih grupa sa 18.172 posjetilaca. "Gobelini u Wawelu" u 54 dana 121 školska grupa sa 4.306 posjetilaca. Jako su posjeđivane i izložbe dječjih radova, na pr. "Dječje slikarstvo" u 1961. godini posjetilo je 58 školskih grupa sa 2.235 posjetilaca, ili "Dječje i omladinsko stvaralaštvo" u okružju Bydgoszsa 1963. godine primilo je u 18 dana 101 školsku grupu sa 13.916 posjetilaca.

Škole priređuju jedan put u školskoj godini susrete u muzejima. Učenici tom prilikom čine približne skice, crteže, a učitelji se kasnije u školi razgovaraju o utiscima tih posjeta. Februara i marta 1962. bilo je u okružju Bydgoszsa li takvih konferencija sa 256 učitelja i nastavnika.

Za taj porast zaslužni su sviješni poljski muzeolozi, među kojima je svakako najzaslužniji član ICOM-a dr. Jerenc. Naročitu važnost polažu poljski muzealci suradnji sa školama. I učitelji su sviješni potencijalne vrijednosti muzejskih zbirki za nastavu. U tom pogledu idu im muzeji u susret baš za sve nastavne predmete pa i za sve vrste škola. Neograničene su mogućnosti, da nastava u školama ne bude verbalna, već zorna, zahvaljujući razumijevanju i potpunoj angažiranju muzealaca. Učitelji se već za vrijeme svog pedagoškog osposobljavanja upoznavaju sa muzejskim fondovima i oblicima korišćenja u samoj nastavi.

Naročito pažnju posvećuju muzeji izradi dokumentarnih filmova. U njima preimadstvo ima suvremena tehnika. Sa njom se narod upoznaje u kraćocima i klubovima. Djelatnost kružaka i kluba publicira se bilo u ekscerptima, predavanjima ili preglednim katalogima. Zbog toga muzeji zaista zaslužuju naziv "kulturnih univerziteta".

Najveće uspjehe postigao je u pedagoškom pogledu muzej u Wroclawu sa svojim mnogobrojnim putujućim izložbama. On priređuje takve izložbe sa reprodukcijama ili velikim fotografijama, pa i sa dragocjenim originalima. Uz izložbe štampaju kataloge i prospekte, prikazuju filmove i diapozitive, održavaju predavanja, koja su ili periodična u određene dane ili serijska u fabričkim i školskim klubovima ili ih održavaju u vodi kraćih kurseva, na kraju kojih su čak ispiti i konsultacije. (Primjer: Svjetski centri moderne umjetnosti - 9 mjesačni ciklus u Grundsiacu). U školama se predavanja uključuju u programe nastavnih predmeta. Najčešće obrađuju historiju umjetnosti, stilove i razvojne tendencije umjetnosti. Takve programe omladina vrlo voli. U okružju Wroclaw bilo je poslije II svjetskog rata preko 4500 predavanja, a učesnika više od pola milijuna. Mnogi muzeji imaju velike sale za predavanja i za kino predstave.

Naročiti oblici odgojnih djelatnosti odvijaju se u "kooperativnom centru", gdje su članovi školski i fabrički klubovi i kulturni domovi. Muzeji se brinu za sadržajni dio rada, a centri za organizaciju i propagandu. Da bude rad što uspješniji, služe se anketama i intervjuima, a u novinama publiciraju u propagandne svrhe slike, izvještaje, pozive i napomene. Na mjestima jakog saobraćaja postavljaju propagandne panoe, uređuju izložbene prostore ili čak ulične vitrine. Naročito je naglašena svaka stota izložba ili 300-predavanje pa se tada šalju stalnim posjetiocima naročito lijepi pozivi ili se daju čak i pokloni. Uz to priređuju se koncerti, a u časopisima objavljuju takmičenja ili kvizovi. Najaktivniji su poljski muzeji u "muzejskim nedjeljama". Štampaju opsežne

monografije i kataloge koje uvijek šalju školama, a sa strane
sadržaji su i u drugim jezicima.

Svake godine priređuju i izložbe dječjih radova, slika
i likovnih tvorevina te time tuđe među naročom izvanredne
interese.

Poljski muzeolozi predlažu, da se u nastavke pro-
grame srednjih i viših pedagoških škola unese i praksa u mu-
zejima. S tim u vezi poljski nastavnici na zajedničkoj konfe-
renciji s muzeolozima postavili su slijedeće zahtjeve:

- priređivati izložbe naročito za škole;
- povećati raznovratnost muzejskih sbirki;
- povećavati broj muzeobusa sa specijalnim izlož-
bama (iz astronautike, za seksualni odgoj, za
poznavanje umjetnosti itd);
- organizirati zajedničke konferencije nastavnika
i muzealaca po metodičkim pitanjima;
- organizirati seminare za muzejske pedagoge.

U glavnom gradu Poljske maja 1967. godine došlo
je i do zajedničke manifestacije socijalističkih tehničkih
muzeja iz Moskve, Praga, Drezdena i Varšave. Oni su se ajedi-
nili u rješavanje najsvremenijih problema, kako savladati
potrebna znanja kojima daju pečati: tehnička revolucija, upo-
treba atomske energije i najnovija astronautika, da se stvore
Šovjeka svojim radom, već da mu olakšaju život u vremenu teh-
nike i civilizacije. Tim napretkom ne smije Šovjak da se dehu-
manizira, već da taj tehnički napredak savladava sa zadovolj-
stvom. Inicijativa varšavskog tehničkog muzeja zato je vrlo
značajna zbog postavljenog perspektivnog programa dviju teh-
ničkih izložbi:

1. Tehnički muzeji kao sredstvo politehničkog
odgoja,
2. Škola budućnosti sa simpozij Tehnika i
didaktika.

U navedenim izložbama tehnički muzeji socijalističkih zemalja prikazivali su načine popularizacije tehnike i njezinu upotrebu u budućoj programiranoj nastavi gdje se najviše isticao Sovjetski savez. U školi budućnosti prikazivali su svi muzeji mnoge skupocjene i komplicirane aparature i najsvremenije AV uređaje. Na simpoziju su bili najbolje primljeni oni referati koji su isticali humanizirani značaj tehničkog odgoja. Taj princip moraju usvojiti sve škole, a naročito tehnikumi i tehnički univerziteti. S njima u suradnji tehničkih muzejima naložene su vrlo odgovorne odgojno-nastavne dužnosti, jer još uvijek nisu zadovoljni sa današnjom suradnjom.

Vrlo suvremena i višestruka je pedagoška djelatnost čeških i slovačkih muzeja, suvremena zato, jer se odvija po preporukama ICOM-a u pogledu pedagoškog rada. Opširna literatura dokazuje, da su se češki i slovački muzejski latili već svih pedagoških problema, koji se pojavljuju u suradnji sa školama. Neki muzeji postigli su u pedagoškom pogledu već zavidne uspjehe. Među njima treba na prvom mjestu navesti djelatnost "Kabineta muzejni a vlastivečne práce při Národnímu muzeu" ^{18/} u Pragu ili sličan kulturni rad "Musca Aloise Jiráska i Mikuláše Alše" - isto tako u Pragu.

U pogledu očiglednosti muzeja intenzivno radi predki "Výzkumný ústav pedagogický Jana Amosa Komenského", a zaslужni su i drugi muzeji. Muzej Aloise Jiráska (historičar zaslужan sa nacionalna tradicijom) i Mikuláša Alše (slikar, borac sa nacionalni preporod) radi sa cijelu zemlju. Imá godišnje preko 30 000 posjetilaca, među njima 60-70% škole. Metodološki radi sa školama svih stepena te sa ciljem da pedagoški rad bude što uspješniji. (Prinajer istraživačkog upitnika br.1, la je priložen).Škole posjećuju muzej u vezi sa nastavom

^{18/} Metodický list.Praha, 1968. (Sborník referatů).

nacionalne literature i historije, naročito sa poznavanje starih čeških priča, husitskog razdoblja, sa poznavanje vremena poslije bitke na Bijeloj gori i narodnog preporoda. Muzej-ske izložbe tumače učenicima tj. školskim ekskursijama muzejski kustosi - nazvani "lektori", pa se zato moraju sposobljavati nakon svoje struke i u pedagoško-psihološkom pogledu da bi mogli sa mladincima uspostaviti što bolje kontakte. Muzej priređuje za učenika raznovrsne aktivnosti prema njihovom afinitetu: literarne priredbe, predavanja, filmske priredbe, putujuće "izložbe u sanducima", ekskursije, koncerte i slično.

Od 1957. godine pridobio je Muzej Mikaláša Alše radom sa mladima bogata iskustva, i to u poznavanju literature, muzičke i likovne umjetnosti, koreografije, recitacijske djelatnosti, dramatike i fotografije. Svake godine mjeseca maja izvede se takmičenja u državnom mjesilu. Od 1967.g. taj muzej se orijentira sve više na estetski odgoj. Na konferenciji praških komunističkih predstavnika prihvaćen je program, da treba sve više pažnje posvetiti estetskom (likovnom) odgoju mladine. Time se nalaze, što je naglasio već J.A. Komenaki, oblikuju ličnosti u moralnom, političkom i socijalnom pravcu onako kako traži suvremeni društveni život. Za prijavljenu mladinu muzej sprema specijalne programe, nazvane "vrijede mladih" sa predavanjima, filmovima i kvizovima. U sadnje vrijeme muzej radi i sa mentalno zaostalom mladima i sa zanatske škole. Omladina izrađuje likovne i literarne radove, koji su svake godine izloženi javnosti. 1968. godine takmičilo je 970 pionira i omladinaca iz 52 škole. Svih je radova bilo 1300, a recenzijaska komisija podijelila ih je u pet starosnih kategorija. Na kraju svake ovakve izložbe održan je seminar muzeologa sa likovnim pedagozima.

Češki i slovački muzeji pribilježili su u sadnjim decenijama veliki porast u posjećivanju muzeja. Od nekadašnjih 165 hiljada posetioaca je broj posjetilaca na 8,1/2 miliona od toga 60% mladih od 30 godina, zahvaljujući boljim radnim uslovima i znatno većem broju muzejskih radnika.

(od 632 do 2209). Prije 20 godina bile su samo 244 izložbe, a 1968. bile ih je već 1212, što znači skoro pet puta više. Češki muzeolozi daju prednost didaktičkim ekspozicijama, iako ima izložaba i sa sistematske i homogene izloženim materijalom, jer se smatra važnako, da se na ekspozicijama uvijek najdulje zadržavaju taš studenti ili doci viših razreda srednjih škola. Učenici osnovne škole vole gledati velika, donekle poznata diorame u bojama, koje su ispunjene prirodnim eksponatima po skološkom principu, a broj legendi, grafikona, tabala ili karata treba reducirati na minimum.

I regionalni muzeji svjesni su pedagoškog značenja suradivanja muzeja sa školama. U tom pogledu svakako se odlikuje Muzej Ladislava Labka u Plzenu. Već poslije I. svjetskog rata direktor etnografskog muzeja Ladislav Labek širo se interesirao za razvoj etnografije i njeno korišćenje za savijašnu nastavu. U 1921. god. predlaže da se sa školama izdaje etnografski priručnik ili pravečitanaka. Za savijašnu nastavu organizirao je naročiti kurs pod naslovima: "Plzenska priroda, geologija, flora, Uljepšavanje grada, Plzen nekad i u sadašnje vrijeme, Zaštita prirode, Grad u doba Husita, Jan Šiška, u Plzenu, Plzen i 30-godišnji rat, Običaji u starom Plzenu, Trgovina i zanat u Plzenu i okolini, Plzensko kazalište, Plzen u literaturi, Škola u Plzenu kroz prošlost, Kurs je obuhvatio mnoge stručne radnike: profesore, učitelje, istraživače koji su predavali učenicima. Mnoga su predavanja vezala sa izletima u grad i okoline: sam Labek je pripremio već tada putajuću izložbu sa 50 reprezentativnih eksponata, a omaladina je sakupljala narodne usotvorine i donosila ih muzeju. Tako je počeo i muzejaki rad.

Muzealci iz Brna (Museológické oddělení Moravského v Brne - dr. Stránský) počeli su metodološki istraživati da li imaju svi muzeji jednake nastavne i odgojne funkcije, pa su ustanovili prilične razlike. Dalje su naglasili da treba efekat nastavne i odgojne djelatnosti u muzejima mjeriti, jer samo tim načinom mogu se ostvarivati uslovi za kvalitativan

musejski rad. Baš zato su postavili zahtjev da se budući učitelji sa musejski rad moraju donekle osposobiti već u toku studija na pedagoškoj školi.

Može se tvrditi da su češki muzeolozi svjesni svih problema suradnje muzeja sa školom. Za dokaz toj tvrdnji naravno je rezoluciju II.seminara istaknutih muzealaca i pedagoga 3. i 4.oktobra 1969.god. u Gottwaldovu:

- Kabinet za musejsku djelatnost i patriotski odgoj kod Narodnog muzeja u Pragu ima zadatak da uspostavi komisiju stručnjaka muzeologa i pedagoga koja će metodološki istraživati široki dijapazon pedagoških problema suradnje muzeja i škole.

- Treba izraditi plan istraživanja, te utvrditi u kakvoj mjeri utječu na učenika različite musejske ekspozicije.

- Utvrditi pedagošku vrijednost putujućih izložbi.

- Zajedno sa ministarstvom prosvjete izraditi koncept za iskorištavanje musejskih sbirki sa pojedine škole.

- U ministarstvu postići da uđu u studijske programe budućih učitelja i profesora (naročito sa biologijom, historijom) također poglavlja iz muzeologije, pa čak i preko u odgovarajućim muzejima.

- Organizirati u muzejima postdiplomski studij.

- Utvrditi suradnju muzeja sa školskim upravnim forumima.

- Publicirati uspjehe suradivanja muzeja sa školama.

Važno je sa muzeje da se u ministarstvu za kulturu uspostavi suradnja sa ministarstvom prosvjete i sa drugim školskim forumima zbog zajedničkih odgojnih i nastavnih programa. Rezultate konsultacije i suradivanja treba publicirati u stručnim časopisima ili zbornicima ili barem u dnevnoj štampi. U buduću treba organizirati poseban seminar sa lektorom sa pedagoško-psihološkom tematikom, isto tako i kongrese sa muzeologom i pedagoga.

Već je u poglavlju "Kvantitativni pregled radova muzejsko-pedagoške djelatnosti u svijetu" imenovano da su u istočnoj Evropi među socijalističkim zemljama u pedagoškom pogledu najaktivniji masovci iz Njemačke Demokratske Republike. U spomenutoj bibliografiji imaju relativno najviše (25) strošnih članaka (cca 770 strana) te su sa različitim pedagoško-muzejskim radovima među prvim u svijetu. Već su spomenuti naslovi pojedinih artikla dokaz širokog radnog dijapazona, pa su sate spomenuti samo najistaknutije primjere. Svi su navedeni i u savremenoj muzejskoj periodici, najviše u *Neue Museumskunde* ili u *Redeliff-Hille, Gertrud: Hilfebuch der Museumsarbeit*, Dresden, 1953.

Unaprijed napominjem da su i njihova gledišta na muzeje adekvatna savremenim preporukama ICOM-a, te je njima prilagođen i muzejsko pedagoški rad. Ta su gledišta slijedeća:

- Muzeji su nastavno-edgojske institucije sa narod.
- Muzeji ne sakupljaju antikvitete i materijale zbog njih samih, već sate da ih prikazuju kao kulturnu baštinu i zbog odnosa prema čovjeku.
- Muzeji ne smiju biti stvar amatera niti klausure učenjaka, već moraju biti pristupačni i raspoljivi radnosc narodu, a naročito mladima.
- U muzejima dolazi radni narod u dodir sa naukom i kulturom, pa sate treba čuvati u njima takav status. Baš zato i muzeju nema mjesta sa diletantism, niti sa "viseki i satvoreni" naučni rad.
- Muzeji služe progressu i sate tijesno suraduju sa svim školama, sa poljoprivrednim i društvenim životom.

Svi ti navodi u istočne njemačkim muzejima nisu samo deklarativni, nego se odražavaju već duže vremena u njihovom unutarnjem radu.

Sa obrazovnim i edgojnim metodama počeli su raditi njemački muzeji već poslije I. svjetskog rata. Unda su ponekoji ekstremisti predložili da treba porušiti sve muzeje. Time su

htjeli izraziti nezadovoljstvo nad njihovim zatvorenim radom i pretjeranom natrpanošću tadašnjih muzeja. Naglašavali su da je već 1887. god. znameniti njemački muzeolog Alfred Lichtwark propagirao da muzeji i galerije moraju vršiti osim kabinetako- istraživacke i obrazovnu, a naročito umjetničko-edgnoju dje- latnost. Bio je uvjeren, da će se muzeji jedino preko onladi- ne opet približiti različitim slojevima naroda. "Ako otvorimo oči djeci, ona će nam dovesti roditelje u muzejske kuće". 19/

U Berlinu sasvim slobodan je posjet muzeja od 1963. godine. Kao da su odmaknuli onladini veliku barijeru, od te godine posjeta u muzejima ima puno više. Evo nekoliko primjera o broju posjetilaca:

	Mart 1962.	Mart 1963.	Mart 1964.
Dahlem +	14.716	17.865	27.725
Nacionalna galerija	2.141	3.158	6.238
Antičke odjeljenje	510	718	1.624
Musej za pra- i ranu historiju	516	201	878

Ne može se tvrditi, da je veći broj posjetilaca samo zbog slobodnog ulaza u muzeje, nego je razlog i redovno objavljivanje o muzejskim zanimljivostima, novim muzealijama pa i u pojačanoj propagandi i u publiciranju.

Iz nekih nastavnih predmeta, najviše iz historije izveli su u berlinskom nacionalnom muzeju čak "historijsku olimpijadu" na kojoj su učenici različitih škola odgovarali uz isločene muzealije i s obzirom na nastavne planove: šesti razredi iz grada o prazajednici i za uređni vijek, sedmi razredi iz grada o reformaciji i o seljačkim bunama, osmi razredi sa razdoblje od 1789. do 1871.godine, deveti razredi sa razdoblje od 1900 do 1918.god. i deseti razredi sa razdoblje od 1945. do 1949.godine.

19/ Lichtwark, A.: Museen als Bildungsmitten, 1905.

+ Musej Dahlem nalazi se u zap.Berlino, koji je sastavni dio SR Njemačke.

Ovakve predmetne olimpijade i anketiranje učesnika, bilo učitelja ili učenika prouzrokovale su nove masovološke-pedagoške probleme.

U tim pojačanim posjetima ustanovilo se i to da je najproblematičnija saradnja škola sa umjetničkim galerijama. Historija umjetnosti kao nastavni predmet reducirana je na minimum, odnosno po nastavnim planovima povezuje se sa ertanjem i sa radnim odgojem. Ali odgoj umjetnosti prihvatio je danas sasvim drukčije metode. Njegova suština je u neposrednom gledanju i doživljavanju umjetničkih djela. Snačajna iskustva u pogledu umjetničkog odgoja postigla je Drezdenaka slikarska galerija sa konkretnim iskustvima (Rembrandt u 11.razredu, Siktina u 7.razredu, Holandski slikari u 5.razredu) - svi u pogledu ocjenjivanja, estetskog ušivanja i vrednovanja likovnog, slikarskog i kombinacijskog stvaralaštva. Obično slijedi savjetovanje likovnih pedagoga i preporuke školskim organima. Štato uvode u NDR takozvane muzejске dane, za svaku školu po jedan ili dva u školskoj godini. Ti su dani uključeni u godišnji nastavni plan i program; učenici su i neposredno pripremljeni pred sam "muzejски dan" da ne budu posjeti muzejima nimalo stihijaki. Razredima objašnjava muzejске stirke ili izložbe njihov predmetni nastavnik ili muzejски pedagog, koji zna da se prilagodi i uzrastu učenika i njihovom jeziku. Da te baše postignute, priređuju se za nastavnike prethodni seminari da budu učitelji upoznati sa muzejском građom i da mogu uključivati pojedine muzealije u sam nastavni rad. Evo primjera koliko je razreda viših, saratskih i stručnih škola posjeđivalo Muzej njemačke historije u Berlinu i tko je razredima objašnjavao izložbu:

Broj razreda u godini:

Is viših škola	1959	1961	1963	1965
vodili:				
muzej.pedagozi	293	480	725	924
nastavnici	247	165	323	678
UKUPNO:	540	645	1.048	1.602
Is zanatkih i stru- čnih škola:				
vodili:				
muzej.pedagozi	354	298	357	263
nastavnici	133	92	116	140
UKUPNO:	487	390	473	403
S r e g a t	1.027	1.035	1.521	2.005

Brojevi dokazuju da mnogo češće objašnjavaju muzej-
ske izložbe muzejski stručnjaci, to jest pedagozi koji poznaju
nastavne planove i programe pa i nastavne udžbenike, te se zna-
ju prilagođivati razredima i vrsti škola, učeniškim interesima
i uzrastu. Zbirni brojevi dokazuju, da je posjeta od strane
školskih razreda vrlo česta, te da u posljednjim godinama ra-
ste. Nijedan naš narodni muzej ne može se upoređivati sa raz-
rednim posjetama u navedenom muzeju.

Da prikažem još koliko ima razrednih posjeta jedan
manji muzej "Tangerwände" kod rijeke Labe. To je prilično stari
građ koji broji oko 14 000 stanovnika. Godišnje posjeti taj
kompleksni muzej od 7 do 8 hiljada posjetilaca, od toga oko 400
učenika tamošnjih osnovnih, zanatskih i politehničkih škola.
Godišnje je dolazilo u taj muzej 100 razreda, i to:

- u januaru	3 razreda,
- u februaru	3 razreda,
- u marta	1 razred,
- u aprilu	2 razreda,
- u maju	12 razreda,
- u junu	8 razreda,
- u julu	37 razreda,
- u augustu	5 razreda,
- u septembru	13 razreda,
- u oktobru	9 razreda,
- u novembru	6 razreda,
- u decembru	2 razreda

Ukupno u školskoj godini: 100 razreda

Škole su imale manje posjeta, jer se masej ne zagrijava, a ljeti je školski odmor. Jaka je suradnja sa gradskim i školnim školama. U blizini grada je i zoološki i botanički vrt koje škole isto tako posjećuju. Najviše su se slušili susretom sa nastavu historije, sa poznavanje života u nekadašnjim gradovima, sa upoznavanje kakva je bila gradska uprava. Škole uvijek najavljuju svoj dolazak te masole što bi htjele vidjeti u muzeju. Posjeta muzeju služi učiteljima osnovne škole (od 3.razreda dalje) i nastavnicima zanatskih i politehničkih škola za utvrđivanje slijedećih nastavnih tema:

- Šta je muzej, što sve sadrži, koji su njegovi zadaci;
- odakle možemo saznati, što se u prošlosti događalo;
- Pre- i najstarija historija otadžbine;
- Grad u srednjem vijeku;
- Naš grad sa vrijeme 30-godišnjeg rata;
- Šta se vidi na vožnji parobrodom po rijeci Labi?

Između ostalog odlučili su, da će još više pažnje posveđivati višim razredima, od 8. do 12.razreda, uključiti u radni naerit i izložbe za više razrede, odnosno sa više nastavnih predmeta. Naročito pomoć će muzealci pružiti učiteljima

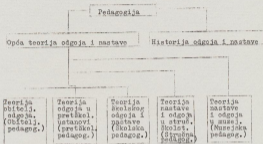
nacionalne nastave. Dalje žele upoznati i školske učbenike. Izdat će i vodič koji će pomoći učiteljsima perifernih škola.

Museolozi u NDR proučavaju kakav treba da bude profil muzejskih pedagoga, kakva sposobnosti moraju imati još osim stručne sposobljenosti. Naglašavaju, da im nije potrebna sama pedagoško-psihološka nastava, već također osnove grafičke tehnike, principi estetike, te sposobnost jasnog izlaganja, odmerne uporedivanja. Isto tako izradili su već tehnike putujućih izložbi, da one budu razumljive, pregledne, saštice protiv vremenskih neprilika, a i estetske. Za te primjere izrađeni su već prototipovi i nacrti sa kombinacije tabela, pultvitrina, panoa i stalaka. U literarnim i biografskim muzejima bili su seminari za nastavnike književnosti, da najprije sami nauče kako treba interpretirati historiju književnosti, te čest sama literarna djela, filmove, slikovne materijale, rukopise i druge literarne dokumente. U tom pogledu svakako najviše radi Goetheov muzej u Weimaru. Takvnikarova za učitelje za vrijeme školskog raspusta mogao bi navoditi prilično mnogo čak i sa tematikom.

Osobito je značajno za rad muzejskih stručnjaka u NDR i raspravljanje, da li postoji posebna disciplina muzejska pedagogija, koja se oslanja na pedagoške ideje muzejskih stručnjaka: Lichtwarka, Ruskina, Morrisa, Friedenthala, Rosenthala, (sociologija muzealstva) te sadašnjih Patzwalla, Aves, Kalzaina ^{20/} i koje bi se održavale najviše u izložbenoj djelatnosti. Ta muzejska pedagogija može biti kulturno-odgojna, naučno-istraživačka i pedagoško-didaktička.

20/ Vidi navedenu literaturu.

Streicher Sonnfried u svom članku "Postoji li muzejska pedagogija" ^{21/} izradio je slijedeću shemu:

^{21/} Streicher Sonnfried: Gibt es eine Museumpädagogik.*
M.W.Berlin, 1965.

* Pita se, da li je Streicherova podjela opće teorije odgoja i nastave u razne podvrste, od kojih je jedna i "Muzejska pedagogija, pravilna i naučno opravdana? Prema Fischerovim karakteristikama za samostalnost naučne discipline: fenomenologija, morfologija, teleologija, metodologija i organizacija odgoja, Streicherova je podjela sasvim pravilna. Jednako je opravdana i po praktičkim karakteristikama po Josefu Spielaru, odnosno i. Programu. Oni nabrajaju za opravdanost naučnih disciplina pet klasifikacija: problemi ciljeva i zadatka (finalnost nauke), problemi odgojanika (materijalnost n.), problemi odgojnih faktora (kausalnost n.), problemi odgojnih metoda (formalnost n.) i problemi organizacionih oblika (organizacioni oblici nauke). Dakle može se sasvim opravdano govoriti o muzejskoj specifičnoj pedagogiji i muzejskoj metodici (opće i specijalnoj), a nikako o posebnoj muzejskoj didaktici.

Sama nastavno-odgojna djelatnost muzeja odvija se u različitim oblicima:

- kao muzejske nastavni satovi,
- u obliku različitih kurseva i seminara,
- kao predavanja,
- u obliku kabineteskog rada,
- kao različiti interesni kružoci.

U Saveznoj Republici Njemačkoj pedagoški rad u muzejima nije toliko razvijen kao u NDR. Uglavnom tu se pojavljuju jednaki problemi, a najaktivniji muzejski stručnjaci su u Kölnu i Essenu, gdje postoji također naročiti muzejski centar za povezivanje muzeja sa školama. I tu su obrađivali neka muzejske pedagoška pitanja uglavnom teoretskog značaja.

Ipaže Savezna Republika Njemačka ima jako razvijenu muzejsku mrežu sa vrlo aktivnim građanskim muzejima i muzejnim pinakotekama. Tu je i preko stotinu najraznovrsnijih specijaliziranih muzeja (Beloff, Krenst: Museen, die nicht jeder kennt-ein Führer durch 125 Spezialmuseen in Deutschland). Muzeje i galerije redovno posjećuju i škole. Za pomoć učiteljsima na raspoloženju je opširna muzeološka literatura. U Kölnu muzejski centar svake godine organizira planske posjete škola svih stupnjeva i vrsta. Na inicijativu pedagoga 1965.god. u Wallraf-Richartz muzeju u Kölnu priređena je bila^Uobrasovno-odgojne svrhe posebna izložba sa slijedećim temama: Djeca u slici, Prijeteljsstvo u obitelji, Nastava i igra i Obitelj nekada i danas. Slijedeće godine priredila je muzejski centar opet veliku izložbu životinje u umjetnosti, a u njoj je surađivalo sedam muzeja. Tu je izložbu posjetilo više od 50 tisuća škola. Druga izložba Umjetnost Maja (Indijanaca u Mexiku) imala je također preko 65 tisuća učenika. Školama su u velikim gradovima (Köln, Hamburg, Düsseldorf, Essen itd) na raspoloženju muzejski autobusi, koji besplatno voze prijavljene škole u muzeje i galerije. Muzejski centar organizira svake godine "muzejske dane" te vodi škole po muzejskim odjeljenjima. U 1965/66 godini bilo je samo u Kölnu preko 400 stručnih vodstava. Organizira također seminare za učitelje, jer se utvrdilo, da su

naročito za osnovnu školu najbolji vodiči ili rasredni učitelji, nastavnici pojedinih predmeta ili muzejski pedagogi. Pri postavljanju tematike i u organizaciji seminara njima uvijek pomažu omladinske organizacije, naročito SHV tj. "Schülermitverantwortung". U jednom ovakvom seminaru 1966.god. muzealci i pedagogi obradili su slijedeće teme:

- Čovjek i slikarstvo
- Omladina u slici
- Profesija u slikama
- Ličnosti i historija
- Odjevano i gola tijela u umjetnosti
- Da li i Picasso slika luđe
- Godišnje dobe u slikama
- Put u apstraktnu umjetnost
- Tehnika slikanja i grafike
- KŮla u rimsko doba.

Najveća se pažnja polaže estetskim principima, upoznavanju stila te promatranju i vrednovanju izloženih muzealija. Statistike pokazuju da u svim posjetima više od 75% otpada na škole: osnovne, realne i stručne. Za godinu 1966 navodi se 421 tisuća školskih posjetnika.

U reviji "Museumskunde" 1966.god. Heins Ladendorff u sastavku Museum und Universität poziva sve visoke škole, da bi trebale švrkće surađivati sa muzejskim ustanovama. Sve se naučne discipline nedovoljno povezuju sa muzejskim istraživanjem i mnogobrojnim prezentacijama muzejske građe. Također optužuje taj isti autor i same muzeje, da su kao neke "apoteoze" samoznabi. Treba prestatiti sa suviše zatvorenim kabinetima istraživanja i otvoriti vrata ovih muzeja širokoj publici, a naročito omladini. Veliki porasti turizma i "vikend-subota" muzejima postavljaju sasvim nove zadatke. To je još uvijek pedagoški i sociološki neobrađena "terra incognita", koja isiskuje naročita istraživanja (pedagogija slobodnog vremena)!

Od teoretskih radova napomenemo bih među mnogima obrađenima u nacionalnoj sekciji ICOM-a tri: Prvi je "Schule und Museum - die Begegnung mit dem Original". To je zbornik radova sa simpozija njemačkih odgojatelja umjetnosti i muzealaca u Dösselndorfu 1966.godine. Među referatima kojima su prikružene i vrlo interesantne diskusije, najznačajniji su slijedeći: Muzej kao odgojni faktor modernog društva (Dr.W.v.Kalmeindösselndorf), Omladina i muzeji (Günter Ott - KStn), Oblikuje li umjetnost i spremno promatranje (J.H.Bolling-Haag) i Pedagoško didaktička organizacija umjetničkih izložbi (M.Hülsewede-Dösselndorf). Uglavnom svi referenti naglasili su nepoređnu odgojnu vrijednost umjetničkih originala koji se ne mogu nadomjestiti ni najboljim reprodukcijama.^{22/}

Muzeologija predaje se redovno na svim njemačkim univerzitetima, a naročite na visokim pedagoškim školama. Naročito ističe djelo dr.Eduarda Herffa "Museum im Dienst der Schule" (Bad Godesberg 1967); to su njegova predavanja "muzejske pedagogike" na pedagoškoj visokoj školi u KStnu. Sasvim jasna je njegova distinkcija pedagoških muzeja i muzeja na škole. Precizno objašnjava pedagoški značaj muzeja i galerija zbog njihovih potencijalnih mogućnosti sornog prikazivanja te pratećeg razmišljanja i uključivanja kod gledanja izložbenih muzealija i čitanja konciznih legendi. U posebnim poglavljima obrađuje autor psihološke osnove različitih muzejskih posjetilaca, a kod omladinskih obasira se na utvrđene zakonitosti razvojne psihologije. Dalje govori o didaktici samih posjeta u odnosu na postojeće nastavne planove i programe, prethodne pripreme za izvođenje tih posjeta te o razlikama između "dialektičke-erostenatskih" i "muzeološke-didaktičkih" metoda izlaganja i vodstva, time što daje na škole veliku prednost dijaloga između učenika i učitelja ili muzejskih pedagoga.

22/ Drugi sličan zbornik je "Film und Museum", KStn, 1967, a treći "Fernsehen und Museum", KStn, 1970.

Sasvim razumljivo pretpostavljamo i strožno osposobljavanje školskih nastavnika i masejskih stručnjaka koji su zadušeni sa obrazovno-odgojni rad sa mladima.

U pogledu likovnog rada u svijetu je najpoznatija Umjetnička galerija u Karlsruheu gdje su jako razvijene različite metode likovnog stvaralaštva i estetskog odgoja školske mladine.

U susjednoj Austriji postoje odlični didaktički prikazi rasvoja čovjeka i kulturnog razvitka u Asparnu (80 km. sjeverno od Beča) u tamošnjem arheološkom muzeju na otvorenom, koji je tek u izgradnji. Odličan je prikaz rimske kulture u Carnuntumu kraj Dunava. Bečki muzeji vode i odličnu informativnu i propagandnu službu.

Takva propagandna služba uglavnom namijenjena je turistima, ali dobivaju od nje informacije i škole koje onda mogu da sa ogledima muzejske vežu i svoju plansku nastavu.

Od teoretskih pitanja naglasio bih samo članak Raimunda Fischera sa prikazom kako napječne uključuju bečki muzeji učenika već od trećeg razreda osnovne škole, pa vode baš zbog tog, "naivnog realizma" s učenicima naknadne razgovore. Vrlo je interesantan i primjer E.Komersynskog koji piše 1961.g. u reviji Muzium posjete kulturno-historijskog muzeja iz zavođa sa slijepu mladima. Prikazuje, kako slijepi učenici pipanjem identificiraju egipatske historijske muzealije te time dobivaju dopunjavanje učiteljevih objašnjenja prilično adekvatne predodžbe o prošlom vremenu i kulturnom životu u starom Egiptu.

Vrlo je poznato da muzeji u nordijskim zemljama najsireće stvaraju svoje prostore učenika svih škola. Pola sata većnje od Kopenhagena nalazi se ured nacionalnog parka šumska galerija Louisiana. Pored slika danskih slikara zastupano je tu i slikarstvo susjednih zemalja, naročito švedskih umjetnika (Carla Isaacsena i Carla Kylberga). Uz izložbene hale tu je i čitaonica pa i kavana sa samoposluživanjem. Postoji također atelje sa djecom. Svake godine dolazi ovamo preko četvrt milijuna posjetilaca, među njima je više od 50%

učenika i studenata. Oni ostaju na večerima lirike ili komarne glazbe ili slušaju predavanja o umjetnosti. Društveni život se odvija u klubskim prostorijama, jer klub ima ušlanjenih preko 3000 članova.

Čuveni švedski muzeji u Stockholmu tijekom suraduju sa školama. Učitelji i nastavnici redovno vode razrede u muzeje. Učenici se upoznaju sa muzejskim zbirkama te se njima služe u realizaciji nastavnih planova i programa. U mnogim muzejima vrši se čak nastava ili ih djeca pohađaju prona svojih interesima. Učenici viših razreda posjete s obzirom na nastavni plan muzeje 10-12 puta godišnje, a učitelji pripreme planove posjeta sa razredima već u početku školske godine. Stihijske posjete od strane škola i muzejskih uprava ne dopuštaju se, već se pretpostavlja i traži da odludina dolazi sa interesom, veseljem i sa željom za kulturnim upoznavanjem. U Stockholmu najinteresantniji je muzej Skansen, te jest muzej sa otvorenim.

Norveški muzej (Norveke Folkemuseum) i Nacionalna galerija u Oslu priređuju sa bolji pedagoški rad kurseve sa studente učiteljskog koleđa. Grupe od 15 do 20 studenata proučavaju odabrane muzejske objekte 12 do 15 večeri, a poslije toga dvije do tri nedjelje rade sa školskim razredima u samom muzeju. Nacionalna galerija organizira godišnje za studente i škole iz Osla 6 do 10 posjeta, te 1 do 2 posjeta sa udaljene studente. Kod samog upoznavanja samo su 3-4 studenta u grupi, a poslije studija svaki student mora da vodi jedan razred i da objašnjava određene muzejske teme. Osim ovakvih kurseva suraduju muzeolozi sa učiteljskim organizacijama. Već na II. internacionalnom seminaru UNESCO-a 1954. godine, u Ateni, izneseno je bile kako se u Norveškoj učitelji spremaju sa uspješan odgojni i nastavni rad u muzejima.

Velika Britanija ima oko 600 muzeja. Od tog visokog broja samo 12 do 15 muzeja vodi i pedagoška služba, te jest, brinu se za usavršavanje školske nastave i odgoja. Evo samo jednog primjera: Muzej u Leicesteru sadušen je da odgoja odludinu u čuvanju prirode. Sa sistematskom upoznavanju biljaka

radi taj muzej već od 1924. godine, pa zato ima veliki park sa podijeljenim nasadima. 1964. godine posjetilo je taj prirodni muzej 378 školskih grupa. Drugi je oblik rada "subotnji dječji klub" kad učenici nemaju redovnog predavanja. U svakom krugu je oko 30 djeca, a oni se dijele ili po interesima (na primjer za geologiju, biologiju, likovni odgoj) ili po starosnoj dobi (niže grupe od 7. do 11. godina, te više grupe od 11. godina dalje.)

Najaktivnija je "služba posajmljivanja" koja je bila uspostavljena već 1931. godine. Muzej posajmljuje školama različita nastavna sredstva (kollekcije minerala, modele za geološki razvoj, preparate životinja i biljki, mikroskopske preparate, dijagrame, dijapositive, gramofonske ploče sa glasovima životinja i ptica, filmove, fotografije itd). Kataloge svih tih i još drugih nastavnih sredstava dobivaju sve škole, a kako se oni primijenjuju, mogu učitelji i nastavnici vidjeti u muzejskim ateljeima i radionicama. Škole naručuju potrebna nastavna sredstva telefonski ili pismeno, a muzej dostavlja predmete školama dvaput u semestru. Filmovi se posajmljuju samo za 14 dana. Sve je to posajmljivanje besplatno, isto tako je ulaz u muzej slobodan.

Francuska se ponosi sa skoro najstarijim pedagoškim muzejem (Musée pédagogique), koji je ustanovljen 1875. godine na inicijativu Pestalozzijeveg prijatelja M.A. Julliena koji je smatrao sernost nastave i primjenu elementarnih metoda kao revolucionarni preokret u školama te kao najvažniji uslov uspješnog učenja. U Parizu je i najstariji naučni muzej (Conservatoire national des Arts et Métiers) te Palača otkrića (Palais de la Découverte). Svi ti muzeji služe nastavu pa se zbog toga vrlo posjećivani.

U Belgiji je najaktivnija pedagoška djelatnost razvijena u odgojnom centru Kraljevskog muzeja za umjetnost i historiju u Bruxellesu. Sama već poznati muzeolog Jean Capart 1922. godine predložio je kako bi mogli sve nastavne lekcije uvođnih razrednih razgovora obrediti u muzeju. Škole u Bruxellesu već prakticiraju u tom smislu, samo se praksa promi-

jenila u tom pogledu, da svako izvođena nastava ne može više biti besplatna. Muzej ima također osnovan muzejski servis, a njegova djelatnost je slijedeća: Školske posjete izložbama sve su češće te se uvijek veža sa stručnim vodstvom, a poslije promatranja obično slijedi i rasprava. Razumljivo je da mora biti prethodno surađivanje i među muzeolozima i učiteljima. Posjete u muzeju služe dopunama u razredu obrađenih lekcija i samom utvrđivanju znanja. Slično muzejskom centru u Bruxellesu radi se i u drugim belgijskim muzejima (Antwerpen, Liegu). Sa izrađenim grafikovima, dijapositivima, slikama, panolina, slušajući se i AV pomagalicama, nastava može biti dinamičnija, zornija, pa donekle i atraktivna. Umjesto učenja iz knjige preporučuje se učenje promatranjem.

Zbog posebne tradicije naročiti tretman ostvarili su američanski muzeji. Rezolucija UNESCO seminara u Brooklynu godine 1952. postavila je slijedeći zahtjev: "Učitelji učenika svih starenih dobi moraju imati donekle znanja i o muzejima. Tražimo, da već školski nastavni planovi i programi predvide, kako će se u nastavi iskorištavati muzeje i muzejske zbirke". Filadelfijska galerija umjetnosti isto tako je već 1929. godine tražila, da za svaku nastavnu temu treba posjetiti muzej, ali ta posjeta ne smije biti duža od jednog sata te mora proći u smislu neusiljenog dijaloga i neposrednog doživljanja. Poslije posjeta neka se uvijek drže predavanja o umjetnosti vezana uz kraće koncerte. Muzeji organiziraju ortalčke i slikarske kurseve sa enladinu od 6 do 18 godina, a mogu i sa odrasle. Ta galerija ima oko 60.000 dijapositiva sa tekstovima koje posajmljuje ili jeftino prodaje.

U Washingtonu postoji u Nacionalnoj galeriji i odgojno odjeljenje. Pored direktora i njegovog asistenta rade u njem još 7 docenata, 2 sekretarice te oko 100 slušbenika sa vodiče.

Prvi muzej organiziran specijalno za djecu, otvoren je krajem 1899.godine u dvije prostorije neke stare zgrade u Brooklynu. Tu su bile zbirke školjki, minerala, insekata, panjenih ptica i dragih životinja. Danas taj brocklinaki muzej

muzejima dvije velike zgrade, a u njemu može se vidjeti sve: od historije američkih Indijanaca pa do putovanja u svemir, što privlači oko četvrt milijuna onladinaca godišnje. Uglavnom dječji muzeji su dobrotvorne ustanove, financirane od privatnih zavještaja (nadužbina), priloga zajednice te od javnih fondova.

Skoro svi američki muzeji imaju danas pored drugih odjeljenja još odjeljenje za djecu ili čak školski muzej sa svim nastavnim sredstvima. Škole imaju autobuse, da se učenici mogu svaki čas voziti u muzej. Godišnje u okružju Los Angelesa autobusima voze u muzeje oko 50.000 djeca. Museum of Science and Industry u Chichagu priređuje izložbe tehničkih dostignuća. Svaki je predmet izložen oko pet godina, a u to doba obično ga vidi oko 8 milijuna posjetilaca. Svi muzejski vodiči i demonstratori uvijek su uniformirani, a čuvari muzeja radeju posjetioce. Muzej ima i restorane, sobe za odmor, čitaonice i garderobe. Muzejske izložbe traju dugo te su priređene kao sajmovi. Informacije o izloženim muzealijama daju svi komunikaciona sredstva: radio, televizija, štampa i kinematografi. Posjetioce dijale u četiri kategorije:

- prosječni građani,
- školska mladež,
- odrasli ljudi, koji dolaze sa naročitim interesima,
- turisti.

Kao kazališta i kina, otvaraju u SAD i muzeje u vešernjim satima, naročite u zimsko doba. U jednoj zimskoj sezoni (1947/48) Glasgow Art Gallery and Museum posjetila je muzej u večernje sate 181 grupa sa 5.328 posjetilaca.

Mogao bi nabrojati još druge, u pedagoškom pogledu jako aktivne muzeje (ima ih oko 90), kao što je npr. Muzej Fort Worth sa planetarijnom i velikim teleskopima za detaljno razgledanje noćnog neba ili Muzej u Sacramentu sa prirodnjaškim zoo-centrom, gdje mala djeca mogu da miluju vjeverice ili jaganjce, dok se starija igraju sa malim aligatorima, majmama, sve pod budnim okom "bibliotekara"-čuvara. Ili da navešden jedinstveni privatni Woolaroc (Valarok) muzej blizu

Bartlesville (Oklahoma) gdje hiljade djece i odraslih hrle svake godine da bi ušivali u cca 55.000 slika, skulptura, raznog oružja, zanatskih i dragih rukotvorina. Iglošasa su najraznovrsnije stvari, počev od dinosaurusovog jajeta, starog 95 milijuna godina pa do lovackih pušaka Theodora Roosevelta. Na imanju, velikom oko 1600 ha, posjetioci mogu vidjeti još uvijek američkog bizona, losa, jelena i druge divlje životinje. Tu ima ogrewna geografska karta, na kojoj pritiskom na električno dugme može se vidjeti put istraživača Marka Pola, Kristofa Kolumba, Ferdinanda Magelana i još drugih. U "nebeskoj" učionici mogu se djeca prebacivati iz jednog dijela svijeta u drugi, a u dječjoj galeriji kreativnog umjetničkog centra u Kansas City-ju mala djeca od tri ili više godina ostavljena su u sobi punoj čudesnih kica, papira i ljepila pa mogu da stvaraju po svojoj mašti. Isto tako dječji masaj u New Orleansu-Luciana dočarava svojim malim posjetiocima historiju jedinstvenom zbirkom od preko 500 lutaka u historijskim kostimima iz raznih zemalja. U američkim dječjim muzejima obrađaju veliku pažnju i na fizički oštećenju, nesposobna ili mentalno zaostala ili slijepu djecu, kojoj isto tako priređuju naročite izložbe.

O-d drugih zemalja vrlo interesantno je još istaknuti neke primjere.

U izraelskom muzeju u Jerusalemu postoji od 1966. godine obiladinsko muzejsko odjeljenje ^{23/} namijenjeno sa:

- grupne muzejske posjete sa objašnjenjima,
- didaktičke izložbe,
- muzejske kurseve-poludnevne, sa djecom isnad 10 godina starosti,
- kurseve za učitelje,
- razgovore uz filmske predstave, i
- izdavanje različitih publikacija sa učenike i učitelje.

23/ The Youth Wing of the Israel Museum.

U kursovima za djecu uče crtanje i slikanje, litografiju pa i ikobanu. Djeca autohtonog porijekla, razlikuju se od djece doseljenika, naročito po izboru boja: prvi biraju pretežno crna, ljubičasta i tirkizna, a drugi evropske smirene boje. Za vrijeme raspusta priređaju seminare, arheološke ekspedicije (sa dvije nedjelje) za učenike kao i za učitelje.

Indijski muzej Prabha Sahasra-budhe odgojno radi sa indijskom djecom. Ona se u muzeju upoznavaju sa umjetnošću, rukama, koreografijom, dramatikom i muzikom, pa zato muzej priređuje 3 do 4 sedmične ili čak duže kurseve. Njihov imperativ je, da treba indijsko dijete odgajati u takvom smislu, da bude u što stvarnijem odnosu sa svijetom. Usmjeravaju dakle dječji odnos prema objektivnom svijetu, te naglašavaju njegovu raniju autocentričnu, a kasnije već allocentričnu percepciju.

Tine sam dao pregled najistaknutijih primjera suradnje muzejskih i galerijskih ustanova sa školama u svijetu, a naročito sam se zadržao na socijalističkom shvaćanju tog suradivanja, koje nam može biti kao uzor. U upoređivanju sa njima mi smo u završetku što je izneseno u slijedećem poglavlju.

Stanje i problemi muzealstva kod nas

"Kao što je potencijalna vrijednost muzeja u kvaliteti i kvantiteti spomeničkog bogatstva koje čuva, njegova je kulturna i društvena korisnost proporcionalna s brojem njegovih posjetilaca." 24/

SFRJ ina po UNESCO Annuaire statistique u 1964.g. 25/ ukupno 265 muzeja, koji su iste godine registrirali 5.927.000 posjetilaca. Na 1000 stanovnika dolazilo je 307 posjetilaca, što je u istoj statistici ipak više od Austrije, Francuske, Italije i SSSR-a, a manje od Bugarske, Čehoslovačke, Poljske, Rumunije i SAD. Vidi statistički prilog br.3.

U SFRJ po republikama 1964. godine statistički podaci o broju posjetilaca daju slijedeću sliku:

Posjetilaci	Ukupno	Na 1000	Po redu
SFRJ	3.956	stanovnika 205	
Hrvatska	1.126	265	2.
BiH	585	166	4.
Crna Gora	83	165	5.
Makedonija	248	167	3.
Slovenija	709	435	1.
Srbija	1.205	153	6.

Is prikaza proizlazi da je u SR Sloveniji najveći posjet muzeja te je imao u 1964.godini 435 posjetilaca na 1000 stanovnika, dok je u SR Hrvatskoj iste godine na 1000 stanovnika bilo 265 posjetilaca, što je ipak veći postotak od jugoslavenskog prosjeka.

24/ Les Lettres Francaise Paris - Vjesnik 13.VI.1966.

25/ Statistički bilten br.304 Saveznog savoda za statistiku, SFRJ, Bgd, 1965.

Ostale bratske republike imaju po 100 posjetilaca manje na 1000 stanovnika. Naravno, to je da time ne možemo biti zadovoljni. Nije potrebno posebno naglašavati da jedan od bitnih elemenata postojanja i funkcije muzejsko-galerijske institucije leži u opsegu i uređenju zbirki muzejskih predmeta koje čuva u svom fondusu.

Neki pokazatelji uzeti iz publikacije "Kulturni život u opštinama NR Srbije" ^{26/} upućuju nas na kritički prikaz o pitanjima muzeja i publike:

- od 163 sjedišta općina u 1964. godini bilo je 64 muzeja i 83 manjih muzejskih zbirki, a 1967. godine već 74 muzeja i 98 zbirka. U 89 općinskih centara muzeji ili zbirke ne postoje.

Broj posjetilaca u svim muzejima se kretao ovako: U 1964. godini u cijeloj Srbiji bilo je 1.112.431 posjetilaca, od toga samo u Beogradu 710.307, a uškoj Srbiji 204.431, u Vojvodini 183.123, na Kosmetu 15.000; u 1967. godini u cijeloj Srbiji bilo je posjetilaca 1.213.251, od toga u Beogradu 734.251, u uškoj Srbiji 227.142, u Vojvodini 224.868, te na Kosmetu 27.000.

Prema broju stalno zaposlenih u muzejima Srbije broj posjetilaca kretao se: u 1964. godini 3.340 na jednog zaposlenog i to u Beogradu 3.798, u uškoj Srbiji 3.236, u Vojvodini 2.233; u 1967. godini na cijeloj Srbiji 3.261, u Beogradu 3.530, u uškoj Srbiji 2.912, u Vojvodini 3.000, na Kosmetu 2.450. Tek svaki osmi stanovnik SR Srbije posjeti jedan put godišnje muzej ili galeriju. Ako se od ovoga broja oduzme onaj broj posjetilaca koji više puta u godini dolazi u muzejsku ustanovu (učenici, studenti i drugi) onda je još nepovoljniji odnos stanovništva prema posjetama.

26/ Izdanje kulturno-prosvetne zajednice Srbije, Bgd., 1968.

Postoje objektivne i subjektivne poteškoće u privlačenju publike na posjete muzejima. Mnoge muzejske ustanove u unutrašnjosti Srbije imaju samo po jednog kustosa koji se stiče da se bavi i propagandno-pedagoškim radom. Nedostaju sredstva i stručni kadrovi za sistematski rad sa publikom u našim muzejima. Fondovi za kulturu - iznos grad Beograda - ne stimuliraju posjećivanje. Turističke organizacije u svojim marš-rutama i ogledima obično su orijentirane na spomenike kulture, tj. na muzeje i galerije samo usput i izuzetno. Škole ne raspolažu dovoljno materijalnim mogućnostima da se fleksibilno odnose prema muzejskim ustanovama. U većini tih unatoč višegodišnjim preporukama ICOM-a još uvijek nije organizirana naročita pedagoško-muzejska služba sa muzejskim pedagozima. Kod muzeja još uvijek nije prevladala orijentacija da se oni povezuju sa radnim kolektivima, a još manje da radni kolektivi preko svojih kulturnih sekcija ili preko sindikalnih organizacija traže kontakte sa muzejima i galerijama.

Muzejske zbirke u svim našim republikama doživljavaju u posljednjim godinama ogroman kvantitativan i znatan kvalitativan porast. Snažno obogaćenje muzejskog fonda pokretnih spomenika uslijedilo je svestranim radom na prikupljanju predmeta, pojavom promjene imovinskih odnosa nakon rata, formiranjem NOB muzeja, povećanjem zbirki umjetnina kao i znatnim intenziviranjem arheoloških iskopavanja.

Samo jedan dokaz sa NR Hrvatsku:

Godina	1952	1953	1954
Ukupan broj muzealija	1,187.282	1,469.469	1,733.295

Za vrijeme od 12 godina fond je porastao za 546.000 predmeta. Pojava naglog obogaćivanja muzejskih predmeta, značajna s optenzionalnog gledišta, a od posebne važnosti u pogledu osnaženja suštinske osnovice djelatnosti muzejsko-galerijskih institucija, nije, međutim, popraćena adekvatnim proširivanjem i njihove materijalne osnovice. Baš zato je potrebno naglasiti, da je od bogatog muzejskog fonda u NR Hrvatskoj izloženo tek oko polovica predmeta. (Prema podacima ukupni broj eksponata iznosi 93.486 predmeta.) Nepovoljan odnos izloženog i neizloženog inventara u hrvatskim, pa i u svim drugim našim muzejima, iako je bilo u svim republikama prilično dosta adaptacija i novih muzejskih zgrada, jasno govori o znatnoj šteti za muzejsku djelatnost kao i za njenim misiju širih zadatka kulture, obrazovanja, kulturne rekreacije i turističke promide.

Za funkcionalno uređenje izloženog prostora i općenito na planu modernizacije materijalne osnovice kulturno-prosvjetne, odnosno pedagoško-školske aktivnosti muzeja postigle se minimalne, a u mnogim muzejima zapravo ništa.

Pretečni dio muzeja i galerija u našoj zemlji smješten je u zgradama spomeničkog karaktera, a većina tih zgrada podignuta je prije početka XX. stoljeća. Više muzeja smješteno je u nekad reprezentativnim dvorcima današih feudalaca, u nepaštenim samostanima ili u zgradama bivših magistrata kao i u drugim historijskim stambinama, podignutim čak pred više stoljeća. Te zgrade već samo traže kulturnu valorizaciju i brigu za održavanje, i kao spomenici, uređeniji, daleko bi više privlačili posjetioce i bili prisutni u svakodnevnom životu svoje okoline.

Uobičajilo se mišljenje da je za smještaj muzeja najpodesniji historijski ambijent. Ali naša historijska stambena traže znatne zahvate da bi se u njima uspješno organizirala izložbena i pedagoška djelatnost. Niještan od naših muzeja nema uređaje za sagrijevanje dvorana što se vrlo negativno odražava na posjete muzeja za vrijeme kasnih jesenjih i zimskih mjeseci. U tim dvoracima je nemoguće razvijati pedagoški rad.

Muzejsko-galerijski prostor u cjelini ima nedostatak i nepovoljan je kako u pogledu površina tako i u pogledu kvalitete i funkcionalnosti. Obično se najveća briga posvećuje izlaskom prostora, koji je nekoliko puta veći od prostora za depoe ili za inventurizaciju i dokumentaciju. Često su sakupljeni predmeti često nagomilani u nepodesnim i tijesnim prostorijama pa su tako izloženi stalnom oštećivanju. U tome je drugi razlog, da naši muzeji se razvijaju pored ostalih djelatnosti i pedagoški rad sa školama.

Poseban problem predstavlja i stanje kadrova. Statistika za NRH za godinu 1967. pokazuje da od 523 radnika u hrvatskim muzejima samo 191 ima visoku stručnu spremu, samo 23 lica imaju višu, dok više od polovine njih (309) nema dovoljne stručne sprema. Svim muzejima nedostaje stručno-naučnih radnika (kustos) i stručne tehničkih preparatora, fotografa, arhivara i administratera.

Poznajkanje stručnih kadrova nalazi se u svim republikama što postavlja niz problema za efikasnost i intenzitet muzejske djelatnosti u svim vidovima.

S obzirom na sve obitije potrebe da se usvoji savremena koncepcija muzeja i galerija u kulturnom pa i obrazovnom procesu neophodno je tražiti određene inovacije i u strukturi muzejskih kadrova.

Neriješeni problemi financiranja na općem planu kulture određavaju se u punoj mjeri i u oblasti muzejsko-galerijske djelatnosti. U prvom redu su potrebna velika investicijska ulaganja koja bi donekle utvrdila materijalnu osnovu sa mnogostruki muzejski, pa tako i pedagoški rad. Dosad se visoke dotacije svake godine rasle, ali su se, prema stvarnim prilikama konstantno smanjivale, jer je minimalno povećanje aporbirano porez ličnih dohoda i svih troškova poslovanja, dok su sredstva namijenjena funkcionalnoj djelatnosti uprkos svim preporukama i pokušajima ostajala uglavnom na istom nivou ili su se čak smanjivale.

Promjene koje su uslijedile daljnjim procesima demokratizacije društvenih odnosa i izgrađivanjem sistema samoupravljanja te raspodjele dohotka prema radu, upućuju muzejske radne zajednice na rasvijanje i usavršavanje stvaralačkih potencijalnih sposobnosti, što znači i ostvarenje većih rezultata na nižem društvenom nivou. Smatramo da u naporima muzejskih ustanova, naročito u zajedniškoj djelatnosti, izdavanju vodiča, prospekata i drugih sličnih materijala kojima naši muzeji općenito oskudijevaju, zatim u povezivanju sa školama, sa HTV-om, i privrednim organizacijama nedostaje vrlo značajan faktor, t.j. zajedniške akcije koje bi sigurno donijele znatnije uspjehe i obuhvatile više ustanova. Isoliranost ustanova u proširivanju aktivnosti vrlo je neželjiva iz izvještaja muzeja i galerija.

Sumirajući gornje razmišljanje o materijalnoj osnovici muzeja i galerija, nameće se zaključak da postojeće ustanove u sadašnjoj objektivnoj situaciji općenito nepovoljne materijalne baze ne mogu zadovoljiti potrebe društva, jer

- djeluju u pretežno dotrajalim i nefunkcionalnim zgradama,
- nedostaju im izložbene i radne prostorije,
- nedostaju im spremišta i depoi pa zato masovnije propadaju,
- nedostaju stručni, tehnički i animatorski kadrovi,
- muzejske organizacije uglavnom i dalje će biti ovisne o finansijskoj intervenciji društveno-političkih zajednica, odnosno materijalne mogućnosti osnivača i njihovih kulturnih fondova.

Osnovitost muzejske djelatnosti polivalentnog je značaja. Objednjava i razloge zbog kojih u javnosti nisu dovoljno indiferencirana gledišta o uloci i značaju muzejskih ustanova u širokoj društvenoj sredini. Pred muzejske radne organizacije zbog društvene odgovornosti postavlja se i izuzetna obaveza do generacija koje tek rastu i koje će

postati nosioci naše kulturne baštine. Položaj u kojem se muzeji danas nalaze, znak je, da se muzeji nisu približili proklamiranim ciljevima. Dosadašnja praksa u muzejima nije prešla u snažniju društvenu angažiranost i u aktivno uključivanje kulturno-prosvjetne politike. Ona se do danas ispoljavala u prenaplašavanju specifičnosti muzejskog naučnog ili kabinetetskog reda i stalno postavljenih izložbi. Još uvijek nije sasvim prihvaćena praksa o jednakoj obrazovnoj vrijednosti povremenih i tematskih, prigodnih, didaktičkih i pokretnih izložbi, odnosno o otvorenim oblicima javne muzejske djelatnosti koja ranije općenito nije bila poznata. Izuzetno se naglašava suradnja muzeja sa školama, većim muzejima sistematiziraju se nova stručna lica muzejskih pedagoga, organiziraju se seminari sa učiteljima i nastavnicima, čime bi se htjela učvrstiti odgojno-obrazovna funkcija muzeja i galerija u širim razmjerima. Uvođenjem efikasnijih oblika pridobivanja široke publike, naročito mladih posjetilaca i korisnika muzejske djelatnosti te uspostavljanje sa obrazovanje i odgoj adekvatnih društvenih odnosa na liniji muzeji - škole, muzeji - masovne komunikacije (štampa, RTV), muzeji - pionirske i omladinske organizacije, nailaze muzeji na velike poteškoće. Nužno je uspostavljanje takvih odnosa iz kojih bi nastajale prostora i rasnovrni oblici aktivnosti, dugoročnija i sistematičnija suradnja, odnosno poslovni i ugovorni računski odnosi. Neću ovdje ponavljati materijalne poteškoće koje se mogu riješiti angažiranošću cjelokupnog društva, već ću govoriti o nizu subjektivnih slabosti, privremenih kao i trajnih nesporazumnih momenta u djelatnosti muzejskih ustanova. Subjektivne slabosti nalaze se prvenstveno u nesuvremenim konceptima naših muzeja, tj. u zatvorenosti uske specijalnosti i u kabinetском naučnom redu, u pomanjkanju interesa za šire potrebe društva. Istovremeno se studijska metoda prezentacije spomeničkog bogatstva sve više okaruje kao nužna praksa. Inke u svjetskoj museologiji obrađuju metode suvremenjavanja ekspozicije, kod nas o tome nije objavljen nijedan zapaženiji rad.

Među subjektivnim slabostim muzejskih radnika očituju se također tendencije "činovničkog" mentaliteta po kojem se rješavanje muzejskih problema očekuje uvijek "odozgo" i prilič stalnih dotacija od strane društvenih zajednica. Posljedica takvog stava je inertnost, nekonstruktivizam i desinteresanost za društvene potrebe. Dosljednije financiranje programa rada svakog muzeja i uvjerenje da i muzeji moraju u društvu zauzeti otvoreniji radni stav, uključit će ih u progresivan društveni razvoj.

Muzejima treba svestranom angažiranošću društveno-političkih zajednica osigurati prostor i potrebna oprema za:

- stalno izlaganje i dopunjavanje muzejske građe;
- održavanje povremenih tematskih, jubilarnih, problemskih i didaktičkih izložbi;
- korištenje za školsku nastavu, održavanje predavanja, seminara, kurseva i kulturnih priredbi;
- korištenje u svrhu turističke ponude i suvremene informativno-propagandne aktivnosti;
- formiranje studijskih prostorija i uređenih čepoa;
- osposobljavanje priručnih radionica.

Ne može svaki muzej za sebe razvijati informativno-propagandne djelatnosti (izrada razglednica, proizvodnja suvenira, dijapozitiva itd), već treba da se muzejska djelatnost objedini ili za cijelo područje republike ili po regijama.

U najnovije vrijeme sanivaju se u tom smislu zajednice muzeja. Poznato je da strani posjetitelji redovno traže diapozitive, a naši muzeji ne raspolažu takvim materijalom niti za turističke svrhe, niti za potrebe škola. Pa i štampa i RTV zainteresirane su za kulturne sadržaje koje im mogu pružati muzeji, a stepen suradnje zavisi od jedne i druge strane. Takve pojave ukazuju na pomanjkanje poslovnog smisla za sagledavanje kulturnih potreba na širem planu.

U muzejsko-galerijskim fondovima nalazi se obilje spomeničkog materijala i umjetnina što pruža izvanredne mogućnosti u nastavnim i odgojnim procesima, zato se muzejima naročito poslije rata nameće kao naročiti sadržaj pitanje efikasnosti odgojno-obrazovne funkcije u suradivanju sa školama. Poznato je, da su u tom pogledu neki muzeji ostvarili lijepe rezultate i da određeni broj nastavnika redovno vodi učenike u muzej, bilo da ga pregledaju i dožive kao kulturnu ustanovu, bilo zbog obrade određenih metodskih jedinica, ili ti su primjeri sporadični, seplanski i u manjini, iako je školska reforma najviše naglašavala iskorištavanje svih prilika u školskoj okolini i potencijalne mogućnosti suradivanja škola sa drugim kulturnim i privrednim organizacijama, dakle i sa muzejima. Uzrok tome je što se u pedagoškim forumima nisu učvrstili teoretski principi racionaliziranja i intenzificiranja nastave i zato nisu prešli u odgovarajuću nastavnu praksu. Riječ je dakle o školjednom provođenju načela savremene nastave, vezane u ostvarivanju materijalnih uslova u obrazovnim ustanovama te u praćenju pravilne interpretacije i primjene nastavnog plana i programa u redovnoj i predmetnoj nastavi. Takva nastojanja obavezuju sve više nastavnike na primjenu sornih sredstava kojih muzeji imaju za obrađivanje pojedinih metodskih jedinica dosta. Tako se tu podrazumijeva svestrano usklađivanje i primjena muzejske građe u nastavi poznavanja literature, historije, a posebno NOB-a, likovnog odgoja, biologije, geografije, tehničkog odgoja itd. Mišljenja su, da se radi o intenziviranju dva osnovna vida zajedničke suradnje, muzeji - škole. Najviše praktisirani način suradnje ostvario bi se i nadalje posjetima muzeja i učešća učenika u raznim specifičnim aktivnostima u muzejskim prostorijama, tj. u direktnom kontaktu sa spomeničkim materijalom. Drugi do sada nepraktisirani vid, odnosno način korišćenja pokretnih spomenika kulture u školama, vidimo u izrađivanju adekvatnih reprodukcija spomenika. Zamisljamo izradu reprodukcija, fotokopija, odlijeva, dijapozitiva i modela što zavisi od spomenika.

Takvo indirektno korišćenje muzejske građe u nastavi ima kod nas izuzetan značaj. Njegova je primjena omogućena u svakodnevnom radu, bez specijalnih tehničkih priprema i otežanog izlaženja iz škole, što je momenat koji nastavnici vrlo često spominju kad je riječ o posjetama muzeju. Osim toga od znatne je važnosti takav način za veliki broj škola koje su udaljene od mjesta gdje je sjedište muzejske ili galerijske ustanove. Sistematsko sakupljanje reprodukcija, dijapozitiva, fotokopija, modela, odljeva spomeničke građe i umjetnina za redovnu nastavu pretpostavlja zajednički rad muzejskih radnika i nastavnika oko izbora materijala za omogućavanje zorne kabinetske nastave. Škole imaju vrlo dobre opremljene kabinete za fiziku, biologiju i tehnički odgoj, dok uopće nemaju razrađen pojam i sadržaj kabineta za društvene nauke. Prema iznesenim pretpostavkama i sagledavajući mogućnosti zornih nastavnih sredstava te izbjegavajući pri tom verbalizam, smatramo da su škole najpotencijalniji potrošači muzejske djelatnosti kako u savičajnim, kompleksnim pa i specijalnim muzejima i galerijama.

Budući da se radi o razvijanju adekvatnijih oblika povezanosti sa školama, zbog pravilnije i suvremenije primjene nastavnih planova i programa pa i nastavnih metoda, takva suradnja traži stručniji didaktički pristup, nego što se do sada prakticiralo. Zato se uviđa potreba da muzeji preko svoje zajednice muzeja moraju ostvariti aktivne veze sa republičkim zavodima za školstvo kako bi mogli suradivati sa školama. Osim toga pedagoški aktivni treba da praktično koriste muzeje u nastavi. I kulturna pomoć muzeja sa takvom suradnjom naići će na njihovo uspješnije prihvaćanje u široj kulturno-prosvjetnoj misiji.

Kod nas oko tristo muzeja i galerija djeluje iz raznih razloga vrlo neujednačeno. Vrlo su aktivni posljednjeni NOV muzeji, a stariji muzeji nekako ne mogu se riješiti nekadašnjih metoda rada. Potrebno je u muzejima uporno razvijati nove oblike rada koji ih stavlja u stvaralački odnos prema

javnosti. U tome je uslovljen i njihov daljnji razvitak, a intenziviranjem odnosa prema javnosti raste i njihov opći značaj, pa i sredstva koja dobivaju iz društvenih fondova. Poslije oslobođenja bile je u nekim našim republikama više savjetovanja o potencijalnim mogućnostima suradivanja muzeja sa školama. U NR Sloveniji 1969. godine bili su izneseni slijedeći zaključci:

- uprave škole, a naročito razrednici i predmetni nastavnici trebali bi se direktno sa muzejima dogovoriti o načinu suradnje i realiziranju nastave u muzejima;
- u muzejske savjete i savjete škola trebalo bi uključivati muzealce i nastavnike škola kako bi suradnja bila bolje inicirana i organizirana;
- najprije treba da se nastavnici upoznaju sa fondovima muzeja i galerija;
- muzeji bi trebali slati svoje kataloge i vodiče učiteljima škola te ih obavještavati o tekućim i budućim izložbama, kako bi škole mogle planirati u svojim godišnjim planovima posjete muzejima;
- muzeji trebaju naročito surađivati sa predmetnim aktivima i stručnim društvima te u zajednici sa njima organizirati izložbeno-ekskurzije i trajniju suradnju;
- za što uspješniju suradnju treba organizirati seminare u pedagoškim centrima, muzejima i galerijama u kojima treba da stručno učestvuju muzealci i prosvjetni organi kao organizatori;
- i u pedagoškim akademijama treba da se budući učitelji upoznavaju sa muzeologijom, metodama muzejskog nastavnog rada pa i mogućnosti što efikasnije suradnje.

Empirijske istraživanje obrazovno-odgojne korisnosti suradivanja muzeja sa školama

U postojećoj stranaj, pa i našoj pedagoškoj literaturi ima među drugim stručnim sastavcima također i primjera eksperimentalnog verificiranja obrazovnih i odgojnih efekata školskih posjeta muzejima i galerijama. U ovom poglavlju navest ću najprije nekoliko takvih empirijskih primjera kod nas i u svijetu, a zatim ću prikazati primjere i rezultate ispitivanja u nekim slovenaškim muzejima i školama ili zajedno sa slovenaškim muzealocima.

Neki domaćinji eksperimenti e tog područja:

U školskim godinama 1950/51 i 1951/52 ispitivao je efikasnost posjećivanja zagrebačkog sociološkog muzeja prof. Tihomir T. Prodanović. ^{27/} Pošto su njegovi istraživački zaključci vrlo značajni, ne samo zbog samih rezultata, već i kao rijedak primjer upornog istraživanja samog problema, zato ih navodim skore u cjelini:

U problematici nastave biologije navodi Prodanović između ostalog, da naročito važne mjete saznanja pravilna organizacija posjećivanja muzeja i korišćenje muzejske građe u nastavnom radu sa učenicima.

Zastarjelo način skakurzajskog posjećivanja muzeja sve više potiskuju suvremeniji i metodički vrijedniji oblici nastavnog i van nastavnog rada u muzejima.

Moderna metodika svih nastavnih predmeta predviđa više raznovrsnih oblika rada u muzejima i galerijama, a sa naše nastavne prilike najvažniji su rasredni, grupni i pojedinačni rad.

27/ Prodanović, T. Tihomir: Organizacija posjećivanja sociološkog muzeja. Savremena škola, Zagreb, 1953, br. 7-8, str. 12.

Razredni je rad organiziran na principu sudjelovanja cijelog razreda pri izvršavanju pojedinog nastavnog sadatka u muzeju. Iako ovakav oblik rada obuhvaća najveći broj učenika, on ima i pobiljnih nedostataka zbog kojih se primijenjuje samo u izuzetno važnijim i opravdanim prilikama. Skušnost i nepočešnost muzejskih prostorija za sam nastavni rad na jednoj strani i otežan rad s velikim brojem učenika u razredu (cca 36) na drugoj, potpuno opravdavaju didaktičke metodički zahtjev, da posjete muzejima brojno većih razreda u skladu razrednog reda u njima budu što rjeđe. Ima nemerata kad je takav rad jedino moguć i prema tome sasvim opravdan. Sistematizacija pređenog materijala, proširivanje znanja, neposrednije promatranje preparata, upoznavanje rijetkih primjereka, provjeravanje znanja iz sistematike, isticanje naročite karakterističnih razlika itd., sve su to nastavni sadaci koji se vrlo uspješno ostvaruju u okvirima dobro organiziranog razrednog rada u muzeju.

Najidealniji oblik takvog nastavnog rada u muzeju bio bi nesumnjivo u tzv. muzejskoj učionici, naročito adaptiranoj muzejskoj prostoriji za razredni nastavni rad.

S malo napora i dobrom organizacijom suradnje između nastavnika i kustosa - pedagoga može se učiniti mnogo i u sadašnjim prilikama, a dalje perspektive izgrađivanja naših muzeja i usavršavanja nastave, ističu potrebu da se osnivaju muzejske učionice ne samo za potrebe nastave biologije, već i ostalih nastavnih predmeta, koji mogu da koriste zbirke za nastavne i odgojne potrebe.

Uzroban je položaj onih škola koje se nalaze izvan sjedišta muzeja. Takve škole koriste muzeje isključivo u okviru svojih ekskursija, ali i takve posjete treba orijentirati što više na grupni i pojedinačni rad.

Nastavni filmovi ili kolekcije dijapozitiva koje obrađuju muzejski materijal, mogu znatno pomoći savremenom nastavnom radu, jer proširuju korišćenje muzejskog materijala u školama izvan sjedišta muzeja, pa se u vezi s tim javlja

narečiti problem izrađivanja muzejskih nastavnih filmova ili dija pozitiva o muzejskim eksponatima.

Što se tiče metodičke strane razrednog rada u muzeju, posebno treba istaći da takav rad ne smije biti rezultat slučajaja, već odraz pripreme i sistematskog rada.

Nastava u muzejima i galerijama sa izloženim i deponiranim materijalom zahtijeva od nastavnika posebno metodičku i stručnu pripremu, tj. da nastavnik dobro upoznađe metodičke specifičnosti organizacije nastavnog rada u muzeju, a stručnu u tom pogledu da ima detaljan pregled muzejskog (galerijskog) materijala. Nadopunjavanje stručne spretnosti nastavnika za obrazovno-odgojni rad u muzejima javlja se kao vrlo značajan zadatak metodičkog usavršavanja nastavnika svih predmeta.

Ne treba zaboraviti da je razredni oblik rada u muzeju pored svih svojih nedostataka često odlučan za razvijanje učeničkih interesa sa pojedinačno posjećivanje muzeja u budućnosti, a to je isto tako cilj povezivanja nastavnog rada s muzejima.

Grupni rad učenika obično dolazi kao rezultat i posljedica sistematskog i dobro organiziranog razrednog posjećivanja i rada u muzeju. Formirajući manje učeničke grupe u samostalno radne jedinice koje posjećuju muzej prema nastavnom planu, postigle se intenzivnije korišćenje muzeja sa svim predmetima. Takve muzejske grupe, razumljivo, tijesno surađuju sa svojim učiteljima i tako neposredno pomažu unapređivanje školske nastave. Da bi rad ovih grupa ipak zadržao razredni karakter, potrebno je da se njegova organizacija oslanja na interese i potencijala učenika te potrebe nastavnog rada, a to će se postići, ako nastavnik bude uvažavao učeničke interese i sposobnosti prema muzejskom materijalu, te vodio i računa o potrebama nastave.

Diferencijacijom razrednog kolektiva u manje muzejske grupe postigle se radno opterećenje svih učenika prema sposobnostima i ujedno osigurava aktivnost cijelog razreda.

U praksi se pokazalo, da je najbolje takva organizacija ako svaka grupa obrađuje zasebno cjelinu gradiva i ako se rad svih grupa na kraju sjedinjuje u vijeće, t. j. u cijelom razredu.

Rad svake muzejske grupe razvija se u više pravaca i povezuje se u veću cjelinu s aktivnostima ostalih grupa koje svojim radom prethodne rade u muzeju ili ga nastavljaju. Na taj način postiže se neposredno povezivanje rada u muzeju s radom u razredu.

Što se tiče same organizacije rada muzejskih grupa, predlaže autor, potrebno je da svaki član u grupi ima određenu funkciju (crtač, preparator, evidentirač rada, bibliotekar). Muzejske grupe se organiziraju na početku školske godine i u suradnji sa nastavnikom razrađuju detaljan program rada koji obuhvaća raspored posjećivanja muzeja, program rada u muzejskim prostorijama, dopunske oblike rada u učionici ili u kabinetima u kojima se ističu pojedinci prema prethodnom zaduženju (referati o radu i saopćenja o novom gradivu, prikupljanje materijala, spremanje preparata, izradivanje ortosa, grafikona, shema itd.)

Samo posjećivanje muzeja ima nekoliko varijanti izvođenja: ono može da prethodi obrađivanju pojedinog gradiva u razredu (uvodne posjete), da teče uporedno s obradom gradiva (paralelne posjete) ili, što je najčešće, da se izvodi na kraju obrade gradiva, a u cilju sistematiziranja i produbljivanja stečenog znanja (dopunske posjete).

Rad muzejskih grupa ne treba ograničavati i spretavati okvirima nastavnog programa. Muzejski materijali mnogo su bogatiji od gradiva kojeg učenici prema nastavnom programu usvajaju u školi. U dodiru s muzejskim gradom učenici proširuju svoje interese, a nastavnik treba da ih podupre u tom pogledu i priprema ih za samostalno korišćenje kulturnih dobara. Neposredni dodir s muzejem značajno odgojno djeluje na učenike i proširuje njihove kulturne navike. Učenici upoznavaju kulturnu ulogu muzeja, razvijaju misao za čuvanje i sačuvanje te stiču naviku redovnog posjećivanja muzeja i galerija, a

kasnije mnogi učenici i surađuju sa njima.

Pojedinačan rad u muzeju tiče se prvenstveno individualnog rada učenika, pa i takav rad može imati neposredniju vezu sa nastavom. Posjete muzeja i rad u muzejskim grupama povezuju neke učenike čvršćim vezama sa sam muzej. Oni ga češće posjećuju i redovno ispoljavaju značajnije interesiranje za pojedina njegova odjeljenja ili za specijalne zbirke. Iz takvog rada, te neposrednim dodirima sa muzejskim stručnjacima, izrastaju mladi specijalisti koji imaju važnu ulogu u radu oko organizacije specijalnih interesnih kružaka, sekcija te društava u školi i van nje.

Pojedinačni rad učenika u muzeju treba da bude obilježen izrazitom samostalnošću, slobodom u interesima i sklonostima, ali nastavnici moraju da prate takav rad svojih učenika sa živim interesiranjem, da ističu njihove inicijative te na vješt način koriste rezultate takvog rada prema ukasanim prilikama i u samoj nastavi (održavanje učeničkih referata, organiziranje tečajeva za prepariranje i konzervaciju, izvođenje specijalnih diskusionih sastanaka, laboratorijskih radova i dr.).

Pravilna organizacija posjećivanja muzeja obogaćuje nastavni rad novim oblicima i omogućuje nastavniku da unosi u svoj pedagoški rad nove elemente koji podižu i kvalitet njegovog rada. Stalan planski i organiziran kontakt učenika s muzejima otežava nastavni proces stereotipnih verbalnih i ilustrativno-demonstracionih metoda, a unosi u obrazovni rad novu dinamiku te tako podiže kvalitet učeničke aktivnosti i samostalnosti i na taj način utječe i u odgojnom smislu.

Prodanović navodi na kraju svog eksperimenta:

Osim statističkih podataka koji izražavaju manji broj učenika (29%) i odjeljenja (7), pa se zato pri donošenju zaključaka moraju uzimati s izvjesnim ograničenjem, važni su još neki momenti, karakteristični za utjecaj posjećivanja zoološkog muzeja i za podizanje kvalitete nastave biologije:

- od 170 učenika u 4 odjeljenja bivšeg 5. razreda I. gimnazije u Zagrebu ustanovljeno je u prvim mjesecima rata 1950/51. Školske godine da 9 (5,8%) redovno posjećuje muzejski muzej, a 22 (12,94%) učenika povremeno. Situacija 1951/52 školske godine bila je znatno ismijenjena i to pod utjecajem prošlogodišnjeg rata. Od 126 učenika u 3 odjeljenja 5. razreda na početku 1951/52 školske godine redovno je posjećivalo muzej 27 (21,42%), a povremeno 52 (41,27%) učenika. Na kraju te iste godine redovno je posjećivalo muzej 44 (34,96%) učenika, a povremeno 64 (50,79%) učenika. (Vidi grafički prilog 4.)

Prateći radno zalaganje učenika i promjene u samoj nastavi, utvrđen je uglavnom slijedeći utjecaj organiziranog posjećivanja muzeja na kvalitet odgojno-obrazovnog procesa u nastavi:

a) kod učenika:

- prosječna aktivnost učenika u nastavnom radu bila je znatno povećana;
- sadržajnije se ispoljila radna inicijativa pojedinih učenika;
- zadovoljeni su specijalni predmetni interesi pojedinaca;
- pokrenuti su na rad i obično neaktivni učenici;
- formirane su švrtače radna ueničke grupe;
- proširen je uenički interes za vanastavni rad;
- omogućeno je svestrano rasvijanje ueničke samostalnosti u radu;
- razvijala se veća odgovornost u pojedinačnom i kolektivnom radu učenika;
- postignute su kvalitetnija znanja;
- više je izražena objektivna samokritičnost pri ocjenjivanju znanja i radnog zalaganja

b) u samoj nastavi:

- uvedeni su novi oblici rada;
- osigurano je usvajanje trajnijih i dubljih znanja;

- postignut je viši kvalitet učeniškog sudjelovanja u radu;
- uspostavljena je šira veza nastavnog i vannastavnog rada;
- omogućen je svestraniji uvid u rad pojedinog učenika;
- znatno je povećano interesiranje učenika za izražavanje različitih nastavnih predmeta.

e) Kod nastavnika:

- postignuto je svestranije udubljivanje u nastavnu problematiku;
- omogućeno je objektivnije i određenije ocjenjivanje učeniških radova i znanja;
- obogaćeno je redno iskustvo nastavnika;
- izvedena je individualizacija nastave u pravcu kvalitetnijeg rada pojedinog učenika;
- ostvaren je neposredniji kontakt s učenicima.

Svi ti utjecaji znatno su doprinijeli općem uspjehu nastavnog rada. Živo interesiranje za pojedine predmete, jasno izraženo porastom broja posjetilaca u muzeju, naročito potvrđeno dobrom kvalitetom učeniških samostalnih seminarakih radova prikazanih na školskoj izložbi, najbolje je dokumentirale vrijednost takvog nastavnog rada. Udio sistematski provedenih posjeta u muzeju nije bio ni sporedan ni povremen, već izrazit, jak i u porastu.

Iznijeti zaključci namijenjeni su prvenstveno pokretanju nekolicke principijelnih metodičkih pitanja o problematici suradivanja muzeja sa školama, naročito, kako da se korišćenje muzeja pretvori u važan faktor kvalitetne nastave svih predmeta koji mogu da se predaju pored obične školske nastave i u muzejima ili galerijama.

U 1969. godini u reviji Pedagoški rad br.3-4 i u Tijestima muzealaca Hrvatske (br.4) dva su vrlo istaknuta članka dr. Nade Gollner u kojima ona kao kustos Hrvatskog škol-

skog muzeja objavljuje svoje eksperimentalno utvrđivanje korisnosti posjeta Škola u nekim zagrebačkim muzejima. Zadatak njezinog eksperimentalnog rada bio je taj, da ispita efekat učeničkih posjeta muzejima te da utvrdi njihovu vremensku i obrazovnu opravdanost. U tu svrhu provela je eksperiment, kojim je nastojala kvantitativno verificirati efikasnost razrednih i grupnih školskih posjeta muzejima.

Svoj rad uporedila je sa sličnim eksperimentima u školskim muzejima u svijetu, t.j. primjerom A. Jordanove u Engleskoj sa 400 učenika srednjih škola i primjerom H.C. Atyeo-a u SAD. Uz istraživanje kojima je bila osnovna svrha uporedivanje efikasnosti nastavnog rada u muzeju i van muzeja, vršena su u novije vrijeme i istraživanja kojima se upoređuju i različiti oblici priprema za posjetu učenika muzeju, kao i različite metode rada sa vrijeme samih posjeta.

Eksperiment dr. Mada Gollner izvršen je sa jednom grupom. Prema tome se hipoteza odnosila samo na verifikaciju stepnja uspjeha, a ne i na međusobno uporedivanje uspjeha različitih postupaka. Bezna sumnje, da se sličnijim eksperimentima moglo doći i do opsežnijih zaključaka, ali u slučaju dr. Gollnerove iz objektivnih razloga nije to bilo moguće. Pri izvođenju eksperimenta poslužila se izložben u Hrvatskom školskom muzeju "Što je spomenik kulture i prirode". Njezina je osnovna svrha bila da ukaže na važnost zaštite spomenika kulture i prirodnih rijetkosti od oštećenja i propadanja. Time je izložba imala istaknuti odgojni značaj, a eksponati kojima je bilo nastupano više muzeja, dali su joj i obrazovnu važnost (politička povijest, povijest kulture i školstva, zemljopis, biologija). Na toj su osnovi bila nastavljena 24 zadatka objektivnog tipa. Po svom obliku odgovarali su testu snanjanja, a po tipu su to pitanja desjađanja i mnogostrukog izbora.

Sam tek eksperimenta obuhvaćao je tri faze:

1. inicijalno ispitivanje - jednog školskog sata
2. posjet učenika u muzeju - idućeg dana
3. finalno ispitivanje - sljedećeg dana.

Pregled rezultata inicijalnog ispitivanja postigao je 26%, to znači 3 do 10 ispravnih odgovora od svih 24 zadatka. Procenak ispravnih odgovora poslije finalnog ispitivanja bio je 93%, tj. oko 18 ispravnih. Jasno je da je u ovakvom eksperimentu morala nastati izvjesna razlika između inicijalnog i finalnog mjerenja. Međutim ono što ukazuje na visoku efikasnost posjeta muzeju, to je gotovo, stopepostotan uspjeh u finalnom ispitivanju, odnosno porast od gotovo potpuno određenih činjenica do potpunog znanja.

Iz rezultata (brojčanih, procentualnih i po pitanjima) može se zaključiti, da se u ovom slučaju uloženi trud i utrošak nastavnog vremena za posjet muzeju pokazao opravdanim. Posjet je predstavljao potpuno iskorištene vrijednosti, jer su učenici u relativno kratkom vremenskom razdoblju usvojili nis novih znanja te je bio postignut maksimalni obrazovni učinak. Zato, nepovjerenje prema potencijalnim obrazovnim mogućnostima koje pružaju muzeji, nije na mjestu, nego ih treba iskorištavati. Efekat je dvostruki: veći efekat odgojno-obrazovnog procesa te suvremeniji tretman samih muzejskih ustanova.

Prirodoslovni muzej Slovenije u Ljubljani od 1960. godine ima kustosa-pedagoga i počeo je aktivnije surađivati sa školama. Suradnja u tom muzeju vrlo je razvijena po službi cijelog muzejskog kolektiva, a naročito njegovog direktora dr. A. Polenca i muzejskog pedagoga prof. Marije Gosar koja je više od deset godina radila u školi. Da muzej omogući nastavni rad sa školama, preuredio je stalnu muzejsku izložbu te time dobio prostorije za povremene izložbe koje se organiziraju i kao putujuće izložbe. Prethodne godine imao je muzej 18.625 posjetilaca, od toga 12.507 učenika osnovnih i srednjih škola. Svih školskih razreda u školskoj godini bilo je 240, među njima više od 180 razreda imalo je nastavu u muzeju. Uz diorame ili pojedine eksponate obradila je kustos-pedagog pojedine teme iz nastavnog plana i programa ili je postavljala u školi obrađene nastavne jedinice u smislu sistematiziranja u školi obrađenih lekcija. Najviše su imali nastavu

u muzeju 4, 6. i 8. razredi osnovnih škola, te 1. i 3. razredi gimnazija. Učitelji i nastavnici nakon utvrđivanja znanja u muzeju izveli su kontrolne zadatke objektivnog tipa kojima su uvijek dekasivali mnogo bolje uspjehe u samom znanju, time što su davali prosječno za 1,2 bolje ocjene. Na žalost muzej surađuje samo sa relativno malim brojem škole.

U semestralnom raspustu 1966. godine taj isti muzej je organizirao i seminar sa nastavnicima - biologima koji su zaduženi da u školama čuvaju biološke zbirke i kabinete. Uposnivali su se na seminaru sa potencijalnim mogućnostima savremenog nastavnog rada uz sahtjeve propisanih nastavnih planova za pojedine razrede. Nakon općih referata podijelilo se svih 33 učesnika u tri manje grupe, da su se mogli svi što bolje upoznatii sa uzdržavanjem i preparacijom materijala i uređenjem školskih bio-kabineta. Nakon trodnevnog seminara učesnici su ispunjavali i malu "anketu" sa kojoj su bila tri glavna i tri sporedna pitanja:

1. Da li je po vašem mišljenju seminar uspio i što bi vi u buduće promijenili?
2. Što vam se činilo veoma korisno i što bi se moglo ispuštiti?
3. Što biste da muzej učini za škole te da li smatrate suradnju muzeja sa školama korisnom ili ne?

Svi su učesnici looš odgovorili da je seminar bio uspješan i vrlo koristan zbog raznorodnih prikaza zbirki i datih prijedloga o uređenju školskih bioloških kabinetских učionica ili samih kabineta te primjera prepariranja. Nekeji učesnici dobili su u seminaru sugestije kako mogu otvoriti u školama kabinetску nastavu i opremiti kabinete sa učilima. Na zadnja pitanja odgovarali su da bilo još više takvih praktičnih seminara, kurseva i skajursija te opskrba sa nastavnim sredstvima najviše sa magnetofonskim trakama sa snimljenim životinjским glasovima i priređenim materijalom za prepariranje u školi. Time će nastava biologije zaista postati savremenija i sornija, što uporno predviđaju i potertavaju sahtjevi reformirane škole.

Sličan eksperimentalni suradnja sa školom izveo je i Muzej revolucije u Celju. U prisustvu više zastupnika općine, stručnjaka pedagoške službe, delegacije Saveza boraca, organizirao je sa učenicima osmih razreda nekoliko nastavnih satova u samom muzeju, to jest u sali posvećenoj XIV divizionu. Profesor historije obradio je opširnu nastavnu jedinicu koja je obuhvaćala:

- uvodne razgovore o nastavnom programu historije BOB i o muzejima revolucije,
- izvođenje nastave s temom: "Pohod XIV divizion na Štajersku",
- preboj na Graškoj gori - "gori juriše", prikazan sa magnetofonskim snimcima.

Realije izvođenja cjelokupnog programa bilo je savjetovanje na kome su učesnici naveli sve prednosti pa i mane takve nastave. Od općih primjedbi treba naglasiti sljedeće:

nastava je bila vrlo dinamična i efikasna zbog mnoštva obilježnih sredstava. Među njima najefikasnije ulogu su imali magnetofonski zapis, mnogi slikovni materijali, te karte koje su prikazivale kretanje XIV partizanske divizionu:

- najprije preko Hrvatske,
- preko Kozjanskog područja do Paškog Kozjaka,
- napada na samoj Graškoj gori, te
- juriše u sadnjim danima borbe.

Anketirali su i učenici koji su između ostalog naveli:

- da se na svakav način muzej BOB približio školi, a također i škola muzeju,
- da je bila nastava vrlo obilježna kakva u samoj školi ne može nikada biti,
- da su u srazmjerno kratkom vremenu upoznali najznačajnije dokumente i drugacijane eksponate,
- da su vrlo zadovoljni sa magnetofonskim ilustracijama,
- da žele još više svake interesantnih muzejskih nastavnih satova.

- svidao im se naročito ambijent nastave sa mnogim slikama, piscima, oružjem, predmetima itd.,

Među slabostima su pak naglasili:

- bili su vrlo usorni zbog dugog stajanja, a bilo je u sali tijekom za sve prisutne,
- nekoliko njih bili su i zbunjeni zbog neučivačalnog oblika samog reda, tj. nisu se odmah prilagodili nastavi u muzeju,
- gubili su vrijeme za dolazak u muzej i povratak u školu, zato je bilo i organizacionih smetnji,
- ništa nisu mogli sabilježiti ili nacrtati, već su morali sve samo pantiti.

Sve te posljednje primjedbe otpale bi, ako bi muzej imao naročite nastavne prostorije, te ako bi bila uspostavljena i organizacija suradnje muzeja sa školama, odnosno sa upravnim školskim forumima.

Takva suradnja muzeja sa školama postoji također u svijetu. O jednom vrlo značajnom eksperimentu izvještava muzejaki stručnjak Joachim Awe u NDR, a objavio ga u Neue Museumskunde Jarg.7, 1964.god. Već kod otvaranja muzejske izložbe 1952.god. prvi je direktor Historijskog muzeja NDR u Berlinu podvukao: "Muzej mora postati centar za svestrani odgoj". Kroz 15 godina posjetilo je taj muzej oko 4 milijuna posjetilaca: djece, omladinaca i odraslih. Među njima bilo je skoro 50% razreda srednjih škola. Godine 1963. posjetio je taj muzej 1.521 školski razred, 1964.godine već 1.641 razred, a 1965. godine 2.005 razreda, prosječno na mjesec 126, 136 i 167 razreda. Naročito su učenici u muzeju utvrđivali historijsko znanje. Godine 1966. organizirali su u tom muzeju po uzoru "prirodnačke olimpijade" u Šeškoj Gottwaldovu naročitu historijsku olimpijadu sa učenika 10-godišnje osnovne škole. Ova je olimpijada imala dvije faze. Za prvu se prijavilo 320 učenika iz prve gradske četvrti, a u drugoj je sudjelovao 91 učenik iz 19 škola, i to:

- za 6. razred 34 učenika iz 13 škola
- za 7.razred 24 učenika iz 7 škola
- za 8. razred 15 učenika iz 10 škola
- za 9. razred 12 učenika iz 4 škole
- za 10.razred 6 učenika iz 3 škole

Učenici su odgovarali na pitanja uz izložbena odjeljenja:

- 6.razredi za prazajedničko društvo i za sred. vijek,
- 7.razredi za razdoblje reformacije i seljačkih buna,
- 8.razredi za razdoblje od 1789. do 1871.,
- 9.razredi za razdoblje od 1900. do 1918.,
- 10.razredi za razdoblje od 1945. do 1949.

Svako je pitanje imalo i oznake panosa ili vitrine, gdje se nalazio izloženi materijal. Probleme su trebali učenici označiti sa godinama, a uz to navesti i uzroke svih događaja pa i njihove konsekvencije.

U toj olimpijadi koja je bila izvedena kao eksperiment, došli su muzujski stručnjaci do slijedećih zaključaka:

- u grupama ne treba biti više od 10 učenika,
- jednostavno nabrojanje podataka nije umjesno, svaki zadatak mora obuhvatiti bar minimum historijskog mišljenja,
- sahtjevi treba da su misaonog i optičkog značaja,
- opasno je historijske događaje pojednostavljati i komparirati,
- poređak zadataka prouzrokuje opasnost da se i greške prenose na slijedeća rješenja,
- treba nastojati da se zadaci redaju po težini od nižih do viših i najviših razreda. Zato je potrebno mijenjati i oblike takvog rada. Učenike treba u školi odgajati da znaju čitati muzujske legende već u nižim razredima,
- potrebno je obzirirati se i na pedagoške i psihološke principe nastave,

- nikad muzejska nastava ne smije biti samo intelektualnog značaja i ne smije se odeloniti samo na sposobnost pamćenja, već mora biti prožeta i emocijama, odnosno uvjerenjima.

Takvih kurseva ima u NDR već mnogo. Na njima rješavaju muzeji i škole empirijski sasvim konkretne probleme, a najviše koriste muzeje učenici od 5. do 7.razreda u metodiškom, didaktičkom i organizacionom pogledu.

Joachim Awe objavio je u reviji M.M. 1964.godine i rezultate upitnika koga je dao historijski muzej učiteljima 1961.godine pod naslovom: "Korišćenje muzeja sa nastavu i utvrđivanje historijskog znanja". Suradivale je više od 20 berlinskih muzeja kroz dvije godine. Rezultati ankete ne važe samo za nastavu historije, već i za druge nastavne predmete. Anketa se odnosila na 10-godišnje politehničke, zanatlijske, stručne i fabričke škole, pa se sa njom dobio uvid o općoj korisnosti muzeja za škole. Evo jednog primjera anketiranja takvog metodološkog istraživanja.

Anketni list je trebao ispuniti svaki učitelj, a imao je slijedeći tekst:

"Muzeji NDR imaju sadetak, da aktivno doprinesu razvoju socijalističke svijesti. Postigli su već lijepe primjere suradnje sa školama u pogledu nastave historije. U vidu poboljšanja zajedničkog suradivanja izveđit će opsežna metodološka istraživanja naročito sa sistematičnijom metodom historijske nastave. Istraživanja vodi Pedagoški centralni institut.

U korišćenju muzeja sa nastavu i utvrđivanje historijskog znanja molimo vas sa pomoć:

Budite ljubazni te odgovorite na neka pitanja.

Muzejski posjet bio je dana.....
Škola:.....Razred.....
u muzejskom odjeljenju.....na posebnoj izložbi.....
Pratilac: razredni učitelj.....
nastavnik historije.....
Vodio je učitelj.....
ili muzejski radnik.....

Pozjeta izvršila se:

- a) prije obrađivanja iste lekcije u školi.....
- b) na vrijeme obrađivanja iste lekcije u školi.....
- c) umjesto školske (obrade) nastave.....
- d) poslije školske nastave.....
- e) nezavisno od školske nastave.....

Što želite postići posjetom muzeja?.....

Da li vam je to uspjele?.....

Na koji način vam je uspjele?.....

Da li vam je razred bio pripremljen za posjetu muzeju?.....

Kakva je bila priprema.....

Da li će posjeta muzeju biti vrednovana?.....

Kako?.....

Da li ste postavili razredu naročite zadatke?.....

Koje? Kakve?.....

Da li imate prijedloge kako ćete vaš odgojni i obrazovni rad

u nastavi historije još poboljšati?.....

Primjedbe; iskustva.....

- kod organizacije posjećivanja muzeja.....

- u pogledu trajanja posjete muzeju.....

- u pogledu aktivnosti učenika.....

- u pogledu sistematskog uključivanja muzeja u redovitu nastavu.....

- u pogledu korišćenja muzejske dokumentacije, kataloga.....

.....

.....

.....

Potpis učitelja i njegov naslov.....

Gornja je anketa isvedena, obrađena i objavljena u H.M.

1964.godine.

Interesantni su odgovori učitelja za gornju anketu. Obradili su ih Musej za njemačku historiju i drugi muzeji koji su primali posjete obuhvaćenih škola. Odgovori se odnose na različite pedagoške muzejske probleme, kao što su: pripremanje za posjetu, didaktički značaj posjeta muzejima, davanje naročitih sadržaja posjetiocima, rezultati i pedagoška valorizacija takvih posjeta. Pojedine konkretnije rezultate prikazuje slijedeća statistika:

I. Pripremanje za posjetu muzeju:	Broj muzeja		Broj učaka
	državnih	dragih	
- priprema konkretna (stvarna) sa pedagoškim ciljem	16	11	27
- priprema samo općenita (informativna)	75	47	122
- bez pripreme za posjete	40	16	64
II. O didaktičkoj funkciji muzejskog posjeta:			
- posjeta muzeju prije nastave u školi	15	8	23
- posjeta muzeju u toku nastave (muzejske nastave)	28	18	46
- posjeta muzeju poslije školske nastave	74	29	103
- posjeta muzeju nezavisno od školske nastave	41	30	71
III. Zadušivanje učenika sa zadacima kod posjete muzejima:			
- imali su zadatke:	26	14	40
- posjetili su muzej bez zadataka:	82	26	108
IV. Rezultati muzejske nastave:			
Cilj posjete bio je sasvim postignut u	127	60	187
Cilj posjete bio je djelimično postignut u	13	15	28
Cilj posjete nije bio postignut u	-	7	7
V. Vrednovanje posjeta muzejima:			
- Posebno vrednovanje:	26	11	37
- Općenito vrednovanje:	68	56	124
- Bez vrednovanja:	45	2	47

Učitelji su navodili, da su uglavnom koristili muzeje zbog sermoosti nastave, a i za produbljivanje, ponavljanje i utvrđivanje obrađene nastavne građe. Bilo je i vrlo negativnih odgovora, da posjeta museju "nije ozbiljan pedagoški rad", da je u mnogim primjerima posjeta bila usiljena ili bar stihijeska. Vrlo su značajni također odgovori, odnosno prijedlozi, da bi se postigli mnogo bolji uspjesi, ako bi u muzejima vodili čak sami učitelji ili nastavnici, jer oni znadu povezivati izložena muzejsku građu sa nastavnim planovima i programima, dalje da se samo učitelji mogu ograničiti u pogledu opsega, interesa, dokazivanja, jezika itd.

U primjerima posjeta muzejima pred školskom nastavom postavljaju se i mnogo veći zahtjevi u pogledu izbora, materijala i nastavnog programa. Obično muzealci potonjuju didaktičke principe razumljivog izlaganja, prethodnog znanja učenika i ograničenja muzejske građe.

U odgovorima (prijedlozima) ima također više tvrdnji kako muzealija postane življa, ako je postavljena u funkcionalnu svesnost. Zato mnogi podvlače tzv. diorame, odnosno školske principe izlaganja. Značajni su primarni izvori saznanja kao što su stari natpisi, dokumenti, posuđe, oružje, grobovi itd., ali su vrijedni također i sekundarni izvori istraživanja putem slika, snimaka, skica, grafičkih prikaza, diapozitiva, jer oni pobuđuju interese učenika.

Među sadržajima, odnosno sadržajima koje su učitelji davali učenicima naveo bi neke:

- Istražite u kakvim je uslovima živio proletarijat. Prikažite stambene i radne uslove, zdravstvene i kod samog rada.
- Utvrdite koliko je trajao radni dan i opća radna obaveza sa muškarcima, ženama i djecom u doba utopijskog socijalizma (po Owen-a).
- Koji su oblici nagrađivanja bili u prošlosti u praksi?

- Osnake proleterskih stanova.
- Kakav je bio utjecaj proletarijata u radniškom pokretu?
- Savjetuj se sa muzejskim stručnjakom kakva je prava
inao nekadašnji proletarijat.

U pogledu trajanja školskih posjeta muzejima od 245 učitelja odgovorilo je samo 58. Oni su uglavnom izjavili, da posjeta nikako ne smije biti duža od 90 minuta. Manje od 60 minuta predložilo je 7 učitelja, 1 potpuni sat 26 učitelja, a sat i po 16 učitelja.

Opći njihovi zaključci su slijedeći:

- Muzeji treba više i sistematičnije da se bave pedagogijom. Neka uključe u tu problematiku također i pitanja školske politike, sadržaj nastavnih planova i programa, školske udžbenike te organizaciona pitanja suradnje sa školama.

- U općim uputama prosvjetnih vlasti muzejima se ne povećuje dovoljna pažnja. Treba ih više uključivati u vannastavne institucije sa odgoj mladih generacija.

U samom radu razreda u muzejima učenici se mogu navikavati na aktivan i samostalan rad. Zato treba zadatkovati učenike sa lake i teže zadatke. Muzejski stručnjaci zato moraju upozoravati učitelje i nastavnike na umetarniji rad muzeja i mogućnosti u koje učenici mogu da se uključe.

Primjeri i rezultati empirijskih ispitivanja

Najveća vrijednost muzejske ekspozicije za saista efikasnu nastavu je prisustvo najvažnijih didaktičkih principa, a to su principi zornosti, aktivnosti i vođenja učenika od konkretnih primjera k apstraktnome mišljenju. Iz historije pedagogije znamo, da su već u antici primjenjivali nastavna sredstva. Aristotel je npr. podvlačio da učenicima treba pokazati predmet, te riječi uvijek vezati sa crtanjem. Isti su zahtjev istaknuli pedagogi humaniste (Vitorino da Feltra, Ludovik Vivus, Erasmo Rotterdamski. Da znanje počinje percepcijom, iskustvom i skicom, utvrdio je i Leonardo da Vinci. Promatranje prirode svi protivnici skolastičkog verbalizma, a naročito Bacon Verulamski, John Locke i J.J.Rousseau. Poznate su njihove tvrdnje: "Ništa nije u našem razumu, što nije bilo već prije u našim čulima", ili "Pojmovi bez zornosti su prazni", ili "Sve znanje primamo pomoću čula". Time su utvrđivali i prednost induktivne spoznaje pa i nastavne metode.

Otac zorne nastave je svakako J.A. Komensky. U Velikoj didaktici, Informatoriumu i u djelu Orbis pictus napominje kako treba dijete da se navikava na promatranje, jer samo time može da upozna predmete i pojave. Komenskog je dopunio J. H. Pestalozzi koji postavlja zakonitost, da zornost mora biti i formalni princip čitave nastave. Zornost je prvi stepen, te osnov svake spoznaje. Brojem, oblikom i imenom dobivaju učenici elemente znanja. To su osnove elementarne metode, koja od promatranja vodi do mišljenja i govora. Njime se razvijaju formalne (funkcionalne) snage i sposobnosti, kojima je cilj harmonija fizičkog, intelektualnog i moralnog razvitka i odgoja.

Positivan prilog shvaćanja sornosti i neposrednih percepcija dali su također slijedeći veliki pedagogi: Diesterweg, Herbart, Fröbel). Snažnost sornosti ističe i ruski pedagog K.D. Ušinski koji je upoređuje sa dječjem psihom koja sornost upravo traži. Jednake je podvlači i marksističko-lenjinstička spoznajna teorija, koja ističe da percepcije vanjskog svijeta pretstavljaju izvor znanja. "Žive promatranje" najuže je vezano sa aktivnim i apstraktnim mišljenjem. Pravilnost Šovjekovog mišljenja i misaonih zaključaka zavisi su od dva faktora: od tačnosti samih činjenica te od logičke pravilnih zaključaka.^{28/}

U masovskoj islošbi učenici žive promatranjem mogu da steknu pravilne percepcije o stvarnom i pojavnom svijetu te o svim manifestacijama ljudskog stvaralaštva. Promatranjem i mišljenjem koji su u dijalektičkoj vezi, mogu učenici da dođu do istinitih i trajnih spoznaja i do kompleksnog znanja. Sornost mora da prati cijeli nastavni proces, mora da bude prisutna u svim stapama spoznajnog usvajanja.^{29/} Sornost mora da okupira sva učenikova čula pa da time budi i motivira njegove interese te izaziva njegovu fizičku i psihičku aktivnost.^{30/} Informacije o nekom predmetu moraju da dođu u učenikovu psihu više puta svim mogućim putevima. Time dolaze učenici od konkretnih i pojedinih činjenica do pojmova i generalizacija. U masovskoj islošbi sornost je dakle sredstvo da gledanjem očihranjenih eksponata i čitanjem legendi, odnosno verbalnim izlaganjem učenici dolaze do uočavanja zakonitosti.

28/ V.I.Lenjin: Filozofske tetrad. Moskva, 1947.

29/ Šinleša, dr.Pero: Suvremena nastava, Zagreb, 1965. (str.103)

30/ Schmidt, dr.Vlašo: Predstavljivost kot činitelj konstruktivne sornosti in njen pedagoški pomen. Inauguralna disertacija, 1937.

Principom sornosti uvjetovan je i didaktički zahtjev, da u nastavi osnovne škole uvijek mora biti jedinstvo konkretnih primjera i apstraktnog mišljenja. Taj princip treba uvažavati u cjelokupnoj muzejskoj ekspoziciji, a isto tako kod svake izložene jedinice, panca, grafičona etc. Same muzealije su one "konkretno", a legande su "apstraktno" u tom jedinstvu, koga mora da uvažava muzealac koji izloštva planira i postavlja. Mora da pretpostavlja i predznanja posjetilaca, a za učenike također nastavni plan i program. Izlaganjem neopunjuje sve ono što učenicima treba da što boljeg razumijevanja izloženih ekspozata i usvajanja općih zakonitosti. Ali nastavna praksa pokazuje, da neposredno promatranje uvijek nije moguće. To vrijedi prvenstveno za one predmete i pojave koji su udaljeni prostorno i vremenski. Zato se slušimo i sekundarnim ekspozatima: modelima, fotokopijama, reprodukcijama i grafičkim prikazima, koji isto tako vode do pravilnih predodžbi i do apstraktnog mišljenja.

O sornosti kao najvažnijem didaktičkom principu govore i upute nastavnih planova i programa za sve nastavne predmete. ^{31/} Evo nekoliko primjera:

"Poznato je da nema suvremene nastave, ako je ne organiziramo sa čestim promatranjem, upoređivanjem, ispitivanjem, objašnjavanjem.....".

"Viša puta treba voditi učenika u muzejske savode, te time omogućiti, da mogu tamo promatrati izložene muzealije".

"Povezajmo se sa radnim (muzejskim) kolektivima i uvjerit ćemo se da uspjeti neće izostati".

Ili iz Uputa u nastavni plan i program, Ljubljana 1968:

"Sahi i nekri preparati u muzeju prikazuju prirodnu veličina i treća dimenzija, što slike ne mogu".

"Slike, dijafilmovi, dijapozitivi itd. neka prikazuju flora i fauna u biotopima i načinom života".

31/ Priročnik za prosvetne delavce, Ljubljana, 1967/68.

"Za likovni odgoj najprimjerenije su izložbe u muze-
jima i galerijama".

"Nikad nam nije potpuno u svijesti koliki značaj u
nastavi historije imaju skice, sheme, kromološki i sinhroni-
stički prikazi".

Priprema za posjetu muzejske ustanove uslov je obraz-
ovno-odgojnog uspjeha. Prije ulaza u muzej treba da učenici
znaju, što će tamo promatrati, čemu treba posvetiti naročitu
pažnju. Na sve to treba da ih upozori njihov učitelj, a i mu-
zejski pedagog. Time će biti i koncentracija zadovoljiva pa
i nastava uspješnija.

Nikako nije mi namjera da princip zornosti fetiši-
ziram, niti tvrdim da je taj princip prientan samo u muzej-
skim i galerijskim izložbama. Učitelji mogu da postignu, ko-
risteći nastavna sredstva, zornost nastave u velikoj mjeri i
u svojim učionicama, naročito u modernim učionicama sa kabinet-
sku nastavu. Ali u muzeološkoj stručnoj periodici preporučuje
se nastava u muzejskim prostorijama, jer se tamo uz ispunje-
ne druge uslove može postići najviši stepen zornosti pa i
aktivnosti. Za dokaz moje tvrdnje prilažem lo primjera održa-
nih nastavnih sati u različitim ljubljanskim muzejima. Prislu-
stvovao sam muzejskoj nastavi u tri muzeja i jednoj galeriji,
te protokolirao lo nastavnih sati po metodi koju navodi dr.
Vlado Mašić u svojoj Metodologiji pedagoškog istraživanja,
strana 240-251.^{32/} Pismenim protokolima htio sam objektivno
prikazati promatranje svih elemenata ("koraka") muzejskih sa-
ti, kao što je to radila Šuvena Petersenova Škola u Jeni.
Time sam prikazao vrijeme i tok nastavnog procesa, uporne
točke, te interpretacije, a naročito sistematizaciju, struk-
turu pa i metode obrazovnog rada u muzeju. Iz protokola na-
stavnih sati u Prirodoslovnom muzeju Slovenije, u Slovensko-
kom Školskom muzeju, Muzeju revolucije i u Narodnoj galeriji

32/ Mašić, dr.Vlado: Metodologija pedagoškog istraživanja.
Sarajevo 1950 (str.240-251).

(svi u Ljubljani gdje već rade kustosi - pedagogi) - evidentno je, da su bili satovi po samoj strukturi nastavnog procesa proporcionalni i didaktički vrlo efikasni, jer prikazuju minutama i procentima jako visok stepen nastavne koncentracije i učeničke aktivnosti, što u samoj školskoj učionici nikad nije moguće postići. U satovima nema samo učiteljevog izlaganja, već visok procent aktivnog suradivanja učenika, što se pokazalo u samostalnom upoređivanju, zaključivanju, monološkom izlaganju, ponavljanju i primjenjivanju znanja. Na takvim satovima bude se i razvijaju interesi učenika, redni oblici nastave, koja je u muzeju zanimljivija, dinamičnija i uspješnija. Naravno da se na takvim satovima učenici odgajaju sa sistematski, logički i samostalni rad. Tu se dopunjavaju šeste usputna verbalna izlaganja koja su prećera emocionalnim doživljavanjem (veseljenjem, šuđenjem i takmičenjem). Emocionalnim momentima također se uslovljava solidnost i trajnost znanja. Takvim posjetama razreda utvrđuje se i plodno suradivanje muzealaca i učitelja, produbljuje se korišćenje muzejske građe, a muzealci se također upoznavaju sa obrazovnim i odgojnim zadacima svih vrata škola. (Vidi prilog br.6.7.)

Danas još uvijek se muzejima planski surađuje vrlo malo škola. Muzeji nemaju za nastavne svrhe nikakvih naročitih prostorija, a isto tako, na žalost, muzejski stručnjaci nedovoljno su upoznati sa pedagoškom teorijom. Ima i drugih objektivnih poteškoća, ali ima i mnogo takvih, koje su sasvim subjektivnog značaja.

Društvo muzealaca Slovenije svakog mjeseca organizira za svoje članove posjete muzejima i galerijama, a tom prilikom rješava pored muzeoloških i pedagoško-didaktičke probleme. Kad su oni posjetili u Slovenskoj školskom muzeju izložbu J.A. Kocenskoga, izrazili su da je takva izložba ili samo za pedagoge stručnjake, ili sa široko obrazovane muzealce. U vrijeme svog studija na fakultetima o pedagoškim problemima nisu mnogo čeli. Na vrlo aktualnoj didaktičkoj izložbi o saobrađajnom odgoju naše omladine u istom muzeju, poslije

razgledanja, postavio sam 33. prisutnih muzealaca, slijedeća pitanja:

- Kakvo je vaše mišljenje o didaktičkim izložbama?
- Što mislite o suradnji muzeja sa školama?
- Kakvoj izložbi dajete prednost: stalnoj ili povremenoj?
- Da li je u muzejima i galerijama potreban kustos-pedagog?
- Da li je po vašem mišljenju dovoljna suradnja muzeja sa prosvjetnim ustanovama i drugim forumima?

Najprije sam utvrdio da su bili prisutni muzealci nekako usbuđeni, pa su kazali da su gornja pitanja prilično komplicirana i teška, te da ne mogu slobodno odgovarati.

Tek došli smo do zaključka, sa dodatnim pitanjima i diskusijom, da svaka izložba ima i intelektualno-informativnu namjeru te je zato didaktičkog značaja.

O suradnji muzeja sa školama navodili su više objektivnih poteškoća: udaljenost škola od muzeja, poteškoće kod organizacijskih priprema, neposnavanje nastavnog procesa, traženje većeg zalaganja muzealaca pa i nastavnika, a najviše nedostatak potrebnih prostorijskih.

Na treće pitanje, kakvoj izložbi daju prednost, oni su se podijelili. Pristaše staljenog naučnog ili kabinetskog rada naglašavali su potrebu stalne muzejske izložbe, primjerice nastavnim jedinicama, bilo je malo oduševljenja, jer nema prostorijskih, a niti vremena, niti potrebnih stručnjaka - pedagoga. Tako su odgovorili i na pitanje o muzejskim pedagogima. Samo dva centralna muzeja i jedna galerija imaju kustosa pedagoga, u drugim muzejima za surađivanje sa školama zaduženi su ili muzejska uprava ili pojedini kustosi, pa zato toj suradnji polaže se i prilično malo važnosti. Inače su naglasili, da bi bila suradnja sa prosvjetnim forumima i školama vrlo potrebna zbog organizacijske, informativne, koordinacijske, pa i same metodičke službe.

Treći moj empirijski doprinos u smislu rješavanja problematike suradivanja muzeja i galerija sa školama je u rezultatima pojedinačnog anketiranja slovenačkih muzealaca prilikom izložbe "Puška (narodna) plastika", u Slovenskemu etnografskom muzeju. Svaki kolektivan posjet članova Društva muzealaca Slovenije, kao što je već rečeno, zaključuje se diskusijom o različitim muzeološkim problemima, među ostalim i o obrazovno-odgojnom muzejskom poslanstvu. Ova je izložba bila muzejsko-galerijska, te je prikazivala različitu pušku umjetnost (sa obradom drveta, slame, kamena, gvožđa itd). Cilj te izložbe bio je da se prikaže umjetnički potencijal narodnog stvaralaštva svih grana, te upoređivanje puške estetike sa klasičkom modernom umjetnošću. Između ostalih izložbu su promatrali naročito viši razredi obavezne osnovne škole, niži razredi gimnazije i stručne škole, koje imaju po nastavnem planu, u vezi sa učenjem materinskog jezika i literature u smislu estetskog odgoja, a također i poznavanje osnova narodne i moderne umjetnosti.

Muzealci (26) različitih ljubljanskih i drugih slovenačkih muzeja posjetili su izložbu "Puška plastika" sa velikim interesom, jer je prezentirala saista vrijedne primjere slovenačke narodne umjetnosti: slikovne, plastičke i arhitekturne. Nakon razgledanja izložbe samolic sam posjetioce (sa dozvolom društvenog odbora) da ispune anketne listove sa 10 pitanja, te jest: gdje oni rade, koje metode upotrebljavaju sa učenicima, što misle o toj izložbi, da li ima odgojni karakter, kakve bi informacije davali učenicima uz tu izložbu, sa koliko škola suraduje njihov muzej (galerija), da li je suradnja dovoljna, te u kojim slučajevima škole posjećuju njihov muzej (galeriju). Tim upitnikom (prilog br.6) htio sam donekle utvrditi kako gledaju muzealci na probleme suradnje muzeja sa školama u Sloveniji.

Tabeliranjem odgovora i analitičkom obradom pojedinih pitanja, dobila se slijedeća slika:

- među 28 posjetilaca bilo je 26 muzejskih, te 8 galerijskih kustosa. Nijedan od njih ne radi kao kustosa-pedagoga iako se u svojim muzejima susreću i sa pedagoškom problematikom. U Ljubljani imaju sistematizirano radno mjesto kustosa-pedagoga samo dva muzeja, iako svi muzeji snađu sa preporuke ICOM-a o toj značajnoj službi. Od metoda koje muzealci upotrebljavaju u odgojno-obrazovnom radu odgovorili su da je najvažnija metoda vođenja je izložbi sa objašnjavanjem kustosa te prethodni prikazi dijezpositiva o izloženim eksponatima. Po njihovom shvaćanju to je sa osnovne i srednje škole najpedagogičniji način rada. Slijedeće se pitanje ankete odnosilo na samu izložbu "Paška plastika". Trebalo je odgovoriti za koji školski stepen je ta izložba najprimjerenija. 16 učesnika je izjavilo da je ta izložba zbog specifičnosti najprimjerenija za srednje škole, trojica se odlučila za sve škole, a neki nisu se konkretnije izjasnili. I na peto pitanje odgovarali su različito.

Nekima izložba širi interes za narodno umjetničko stvaralaštvo i estetski ukus, a može da utiče na intelektualni i emocionalni estetski odgoj. Slijedeće pitanje ankete tražilo je od prisutnih muzealaca, da označe koje psihičke aktivnosti razvijamo i odgajamo u mladim posjetiocima uz ovakve izložbe. Opet su odgovarali vrlo nejednako. Mogao bih tvrditi da nemaju dovoljno znanja iz psihologije i pedagogije. Kategorije promatranja, podražavanja, estetsko doživljavanje, upoređivanje i intelektualno vrednovanje trebalo je označiti rednim brojevima te time odrediti prioritetni red, ali su učesnici označavali vrlo nejednako: 13 je na prvo mjesto stavilo promatranje, slijedećih pet odlučilo se najprije za estetsko doživljanje, 3 muzealca smatraju da izložbe nude intelektualne spoznaje, a samo jednosa je na prvom mjestu upoređivanje narodnog stvaralaštva sa modernom umjetnošću. Neki, (2) opet misle, da na izložbama učenici upoznaju prvenstveno tehniku i stil umjetničkog izražavanja, te da zato ovakva izložba može biti kao podražaj ili motivacija za individualni umjetnički izraz.

Slijedeće anketno pitanje tražilo je od muzealaca odgovor kakve informacije treba dati učenicima na ovakvim muzejskim i galerijskim izložbama. Odgovori kažu da treba dati najprije opće podatke o narednoj umjetnosti i njezinim vrstama, dalje o vrstama stila i tehnike, a pored toga i karakteristične oznake materijala i boja.

Pitanje: "Sa koliko škola vaš muzej surađuje" ? dalo je vrlo nejednake i nedovoljne odgovore. Ima brojeva 50, 20, 15, barem 10, ili "samo sa ljubljanskim školama", "sa mnogim školama" itd., iako su anketirani bili većinom iz centralnih ustanova. Ti su odgovori potvrda, da je suradnja muzeja sa školama neplanirana, sasvim stihijska, većinom ovisna od pojedinih muzealaca i nastavnika ili od uprava škola. Zato su i na prethodnije pitanje odgovorili, da je suradnja potpuno nedovoljna, neorganizirana i neplanirana. Muzeji uopće nisu planirani uključeni u nastavno-odgojni rad škola. Zato škole posjećuju muzeje najviše na izletima kad pretrče njihove prostorijske, dok se učenici ne zasore. Relativno malo ima primjera da dolazi škola u muzej na ekskursiju ili na muzejski poziv, da bude posjeta pripremljena pa i iskorištena za dopunu nastave. Cjelokupna anketa pored časnih iznimaka, jasno je potvrdila, da je u Sloveniji suradnja muzeja sa školama vrlo nerazvijena i nejednaka i pogotovo bez ikakve zavisnosti od pojedinih nastavnih plana i programa. Sve iznimke zaslugu su pojedinih muzeja ili škola, odnosno zavise su od individualne sklonosti i zalaganja pojedinaca. U tom pogledu u velikom smo zaostatku za drugim zemljama.

Koristanost muzejske zorne nastave sa utvrdivanje i ponavljanje u školi obrađenog nastavnog gradiva propisanog nastavnih plana i programom pokušao sam prikazati i eksperimentalnim ispitivanjem znanja i statističkom obradom postignutih uspjeha.

U Slovenskem Školskem muzeju v Ljubljani priredili smo 1969. godine povremenu izložbu starije slovenačke didaktičke književnosti. Izložili smo neke primjerke najstarijih slovenačkih rukopisa, inkunabula, originale i fotokopije prvih slovenačkih štampanih knjiga iz vremena reformacije, nekoliko knjiga iz doba protureformacijske katoličke književnosti, racionalizam, narodnog preporoda i romantike. Na toj kompleksnoj izložbi najinteresantnije za učenike osnoga razreda osnovnih škola bile su prve slovenačke knjige protestantskih pisaca Primoža Trubarja, Jurija Dolmatina, Adama Bohoriča i Sebastijana Kralja te historijsko-etnografski opis naše zemlje, kojega je na njemačkom jeziku napisao i sa mnogim vrlo interesantnim bakroresimama prikazao u četiri knjige švedni historičar, etnograf i geograf Janes Vajkard Valvazar. Svi su ti autori i njihove knjige navedeni u nastavnom planu i programu za osmi razred osnovne škole, pa smo zato pozivali škole, da izložbu posjete, te da učenici upoznaju i vide ove te knjige, koje su po planu obradili u školskoj nastavi. Dolazile je prilično mnogo razreda osnovnih i srednjih škola te su razgledali ili cijelu izložbu, ili, pak samo pojedine dijelove. Tako su do-sjedanjem i gledanjem utvrđivali znanje iz literature ili iz opće historije. Vidjeli su najstarije slovenačke štampane knjige: "Abecedarium und Katechismus", "Biblia", gramatika "Arcticae horulae" i "Otročja biblija" te apokalnno djelo "Die Ehre des Herzogthums Krain" i druge najstarije slovenačke knjige.

Ekperimentalno sam testirao neke razrede dviju škola: ljubljanske osnovne škole heroja Tomšiča i osnovne škole heroja Grajsara iz Trčiča. Prva je škola u centru Ljubljane, a poslala je na izložbu tri eksperimentalna osma razreda, dok druga tri razreda izložbu nije posjetilo, pa su mi zato slušili kao kontrolna grupa. Nastava u svim tim razredima vrše isti profesori-slavisti te se tako smatra, da je školska nastava za sve te razrede prilično jednaka. Isto tako sam testirao četiri osma razreda osnovne škole heroja Grajsara iz 38 km.

udaljenog Tršiča. Dva su razreda izlošbu vidjela, a dva nisu. I ti učenici imaju iste nastavnike (jednog profesora i jednu predmetnu nastavnicu) koji rade prilično jednakim nastavnim postupcima i u eksperimentalnim i u kontrolnim odjeljenjima. U ljubljanskoj grupi od 145 učenika bilo je u eksperimentalnim razredima 73 učenika, a u kontrolnim 72, dok je u tršičkoj eksperimentalnoj grupi bilo 52 učenika, a u kontrolnoj 49, svega dakle 101 učenik.

Zadatak je ovog ispitivanja bio, da se statističkim postupcima utvrdi da li postoji razlika u efikasnosti između uobičajene školske nastave povezane s nastavom u muzeju i one koja s muzejskom nastavom nije povezana. Na taj se način ujedno, indirektno, ispitivala i opravdanost preporuka ICOM-a pa i odgovarajućih postavki školske reforme, jer oboje naglašavaju korisnost suradnje škola sa muzejima pa i što veću zornost i racionalizaciju svakog nastavnog procesa gdje god je takav način nastave moguć.

Instrument za ispitivanje bio je niz zadataka objektivnog tipa, koje je trebalo ispuniti nakon obrađene nastavne jedinice, odnosno sa eksperimentalna odjeljenja nakon posjete muzeju. Svaki je učenik morao pored nekih općih pitanja riješiti još pet složenih zadataka. Najveći mogući broj bodova iznosio je 22. Dosjećanjem, nadopunjavanjem, dvočlanim biranjem i upoređivanjem trebalo je odgovoriti na pitanja o godinama štampanja prvih slovenačkih knjiga, ličnim imenima protestantskih pisaca, naslovima njihovih knjiga, o vanjskom izgledu i o grafičkoj oprami tih knjiga, nadalje koji se termini još upotrebljavaju umjesto naziva "protestantizam" i koje je najznačajnije djelo sa opće naše "dekale" (t.j. Kranjske) u 17. vijeku, te tko je njegov autor. (Vidi prilog br.9.)

Statističkom obradom dobiveni su slijedeći rezultati:

Statističkom obradom dobiveni su slijedeći rezultati:

a) za osnovnu školu heroja Tomšiča u Ljubljani:

	eksperimentalna grupa	kontrolna grupa
n	73	72
\bar{X}	17,30	15,36
σ	2,68	3,00
$\sigma_{\bar{X}}$	0,31	0,36
$d_{\bar{X}}$	1,94	
$\sigma d_{\bar{X}}$	0,475	
t	4,08 \neq 4,1	

(t značajan na nivou 0,01)

b) za osnovnu školu heroja Grajsara u Trzinu:

	eksperimentalna grupa	kontrolna grupa
n	51	49
\bar{X}	17,66	14,44
σ	2,38	1,54
$\sigma_{\bar{X}}$	0,34	0,22
$d_{\bar{X}}$	3,22	
$\sigma d_{\bar{X}}$	0,405	
t	7,9	

(t značajan na nivou 0,01)

Iz dobivenih rezultata proizlazi da su razlike značajne na nivou 0,01 tj. da bi se, uz pretpostavku da je situacija slična i u drugim školama, postojanje razlike moglo generalizirati sa 99% vjerojatnosti. Pritom ipak treba napomenuti da se tu nije radilo o statistički strogo reprezentativnom uzorku.

Povezivanjem razredne, često još ponekad više verbalne nastave sa sornim ogledima nastavne materije u odgovarajućem mudeju, postignuti su dakle bolji, a i homogeniji rezultati, što se vidi iz razlika u standardnim devijacijama (σ).

Za posjeta ove izložbe u Slovenskom Školskom muzeju vrlo je značajno pitanje br.8, koje traži vizuelnu preobrazbu protestantskih, tj. prvih slovenačkih štampanih knjiga. U tom pitanju se naime tražilo, da učenici navedu kakve su protestantske knjige po vanjskom izgledu i po grafičkoj opremi. To je baš ono, što je u tom nizu sadržaja najviše vezano za sernost nastave.

Rezultati i njihova obrada vide se iz slijedećih pregleda:

- a) Za osnovna škola horoja Tomšiča u Ljubljani:
Rezultati ispitivanja (pitanja br.8):

Rezultata	Vidjeli izlošku	Nisu vidjeli izlošku
5	6	0
4	14	17
3	39	10
2	8	25
1	2	3
0	4	11
Ukupno:	75	72

Statistička obrada rezultata:

	Vidjeli izlošku	Nisu vidjeli izlošku
n	75	72
\bar{X}	3,82	2,37
$\frac{s^2}{n}$	0,65	
χ^2	10,34	

Pri izračunavanju χ^2 rezultati su sažeti u tri kategorije: I: 0, 1, 2; II: 3; III: 4, 5.

Uz 2 stupnja slobode moguća je generalizacija o djelovanju pojedine izloške na nivou od 0,01.

b) Za osnovnu školu heroja Grajsarja u Tršću:
Rezultati ispitivanja (pitanja br.8) :

Rezultata	Vidjeli islošku	Nisu vidjeli islošku
5	5	0
4	15	0
3	24	13
2	3	13
1	4	21
0	0	2
Ukupno:	51	49

Statistička obrada rezultata:

	Vidjeli islošku	Nisu vidjeli islošku
n	51	49
I	3,27	1,75
$\frac{s}{\bar{x}}$		1,52
χ^2		40,4

Pri izračunavanju χ^2 rezultati su sažeti u dvije kategorije: I: 0,1,2; II: 3,4,5. Uz 1 stupanj slobode moguća je generalizacija o djelovanju posjeta isloški na nivou od 0,01.

U uspoređivanju aritmetičkih sredina onih učenika koji su islešbu vidjeli i onih koji je nisu posjetili, te iz diferencija tih sredina, a naročito iz Δ_2 , odnosno iz prikaza postignutih rezultata, što znači iz kvaliteta samih odgovora, može se slobodno i sa sigurnošću zaključiti, da su bolji uspjesi u najveće slučajeva postignuti zbog same nastave sa eksperimentalnim grupama u misiju. Što se tiče generalizacije i ovdje važi ranije navedena primjedba.

ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

Ovo razmatranje, ograničeno na ufu oblast edukativnog surađivanja muzeja sa školama, još više je suženo činjenicom da su u ovom saopštenju uglavnom razmatrani sadržaji i oblici muzejskog rada sa osnovnim školama. To, međutim, ne znači da ovo zbog toga ne može uspješno postaviti u pravom svjetlu sve značajne momente odnosa muzej - škola, koji u općoj klimi naše kulturno-prosvjetne politike dobivaju sve važnije mjesto i ulogu. Materija sadržaja i oblika suradnje muzeja sa školama još uvijek je nedovoljno ispitana, ona predstavlja oblast u kojoj kod nas ni škole ni muzeji nemaju dovoljno konkretnih iskustava, pa se stoga i nametnula potreba organiziranog studija u kojem su se kroz pregled stručne literature i empirijske metode pokazali vidovi izvršnog, sistematičnijeg i trajnijeg povezivanja tih dviju fundamentalnih ustanova. Rezultati tog razmatranja mogli bi biti kao baza za izradu šireg i sadržajnijeg plana provjeka, to jest obrazovno-odgojne aktivnosti muzeja u odnosu prema školama.

Dosadašnja suradnja odvijala se neplanski, spontano i slučajno, kroz stihijske lične dodire, u formama koje nisu garantirale trajnije uspjehe. Zato su beznačajni ostvareni kontakti u odnosu na cjelokupan broj škola i još veći broj učenika, te na različite didaktičke mogućnosti kojima muzeji raspolaze.

Danas je već utvrđen značaj muzeja kao kulturnih, naučnih i pedagoških ustanova sa razrednim mogućnostima učestvovanja u podizanju općeg nivoa znanja i kulture najširih slojeva naroda. Ali još su mnoga pitanja ostala otvorena te čekaju u ređu vrlo aktualnih zadataka koje društvo mora riješiti. Treba ukazivati i na neke opće momente aktivnosti muzeja kojima se njihova uloga u društvu određuje sa kulturno, umjetničko, historijsko i opće društvene djelovanje u smislu izgradnje svijesti, stepena i kvaliteta znanja, uključujući

i estetski odgoj koji je isto tako značajan za formiranje socijalističke ličnosti.

Treba naglasiti da škole od osnovnih do najviših nisu dovoljno aktivirane u razbijanju nekadašnjih općih shvaćanja o muzejima, one nisu dovoljno spremne da iskoriste potencijalne mogućnosti muzejskih i galerijskih ustanova. Mali broj nastavnika i učitelja redovno posjećuje muzeje, ali relativno malo ih je upoznato sa karakterom i sadržajem muzejskih ustanova. Nastavnici u prosjeku malo znaju kakve sve edukativne mogućnosti pružaju stalne i povremene izložbe koje znano predstavljaju svjedočanstva o vremenu, čovjeku, društvenom stvaranju i nekadašnjoj sredini. Primarne muzealije su autentični materijali koje treba maksimalno iskoristivati i za obrazovno-odgojne svrhe. Ali da bi se to postiglo, mora se prvenstveno obrazovati nastavni kadar, ne samo u uskom stručnom pogledu, već u smislu najšire predmetne i pedagoško-psihološke orijentacije, kako bi nastavnici mogli da u svojoj praksi povežu i iskoriste elemente koje im pružaju rezultati naučne obrade materijalne kulture i pedagoško-psihološke nauke. U vrlo složenom nastavnom procesu i još složenijem procesu odgoja, učitelj ili nastavnik je prisoran da se bori sa najrazličitijim poteškoćama, da bi u učenikovoј svijesti pronašao i iskoristio sve mogućnosti za najefikasnije informacije i spoznaje koje odlučuju u obrazovanju i odgoju.

Muzeji i galerije su danas društvena institucije sakupljenog materijala prvorazrednog značaja za tumačenje prošlosti, isadašnjosti. Jer društvena svijest u svom dijalektičkom sazrijevanju crpi sokove iz historije, to predstavlja donekle njeninu sintezu i njeno nadgrađivanje. Zbog toga se borba za porast planskih posjeta muzejima i galerijama postavlja kao najvažniji dio povećavanja muzeja i škola. Muzeji imaju prevazimaju pozitivnu, društveno korisnu inicijativu, da se treba uključivati u život, u nastavu i odgoj, tj. u prosvjetu u najširem smislu. Muzejski kustos je tumač kulturne prošlosti, poznata mu je kompleksna struktura određenih perioda, on je također predstavnik vremena, kojih više nema.

Svjetski ovo Sijemenice neće nam biti teško da shvatimo, što znači planski surađivati sa školama.

U okvirima školskih obaveza učenici se obično pred kraj školske godine ili na izletima dovedu i u koji muzej ili galeriju. Ako se odjednom, bez prethodnog dogovora dovedu velika grupa učenika, ponekad čak više paralelnih razreda ili cijela škola, onda je objektivno nemoguće pronaći način da se određeno vrijeme i prostor uspješno iskoriste. Takva posjeta pogotovo donosi više šteta nego koristi, jer suštinski učenici samo zamara i ostavlja značajnim ne srećenih utisaka. Rijetki su slučajevi da nastavnici dolaze samo sa jednim razredom (optimalno sa 20-25 učenika), da se prethodno sami i sa učenicima pripreme, te da svi već unaprijed znaju što će u muzeju vidjeti. Učenici moraju biti psihološki pripremljeni, što treba u muzeju da sistematski razgledaju uz stručne objašnjenja svog učitelja ili muzejskog pedagoga. O psihološkim osnovama muzejskih posjeta postoji već opširna stručna literatura. Ona ističe da su prve muzejske posjete najprimjernije u doba " zrelog djetinjstva" (Busemann A.), odnosno "u trećoj fazi zrelosti sa školom" (Kroh O.), to jest od 4. do 6. razreda osnovne škole, kad pređe učenik u doba kritičkog realizma i aktivnog usvajanja svijeta. U to doba učenik je vrlo sposoban za optičke predodžbe i za razumijevanje slika i sastavnih dijelova što omogućava obtrnim promatranja i pravilnog mišljenja. Već je kod njih razvijen i smisao za sakupljanje rariteta, zato je sad vrijeme za uključivanje u kružoke po različitim interesima. U idućoj prepubertetnoj i pubertetnoj dobi mladi čovjek traži sebe ili u literaturi ili u umjetnosti. Sada zauzme i vrijednost odnosa do svaga u životu. Tek sada počne i vrijeme za posjete galerijama. Ali i sada je potrebna velika opazljivost. Ne vrijedi pravno voditi djecu u tamne galerije sa dimenzionalne opsežnim slikama koje djeluju tijseno i plašljivo, te mogu da čak šokiraju dječju psihu. Ali u težnji sadržajnijih, vrijednijih i plemenitijih oblika ljudskog života jedna je od značajnijih komponenti odgoja u nastojanju "da cjelokupni život društva i pojedinaca bude što više prožet elementima estetske kulture.

Oni ispunjavaju život pojedinaca i društva sa onim specifičnim obilježjima koja obogaćuju i pojačavaju čovjekove spoznajne i stvaralačke snage koje otkrivaju i daju njegovom upoznavanju prirode pa i oblicima njegovog života produbljeniji i vrijedniji spiseo i značenje." ^{33/}

Nastavnik i muzejski pedagog moraju uvijek biti spremni da pruže zadovoljavajuće odgovore na pitanja učenika i da upozoravaju na određene odabrane eksponate. Mnogo više od "monološko deklarativnog" ⁺ nastavnog oblika predavanja se nameće "dialoško-erotematički" ⁺⁺ oblik vodstva kroz izložbu sa tumačenjem, usmjerenjem, ispitivanjem, dopunjavanjem, uključivanjem, ukratko, sa metodom u kojoj je aktivan svaki učenik. Takav oblik muzejske posjete traži i naknadan rasgovor te vodi do trajnijeg znanja. Ne misli se samo na rekapiitulaciju utisaka stečenih posjetom, već treba da se oni sređuju, učvršćuju u svijesti, te podijele i po dokumentarnoj vrijednosti. Zato je neophodno da škole studijsano razrade plan korišćenja muzeja zajedno sa muzejskim pedagogima, u skladu sa realizacijom nastavnog plana i programa i sa usloznom učenika, odnosno u skladu sa obinom građe koja se u raznim školskim razredima proučava. Nastavni plan je isvor sugestija i mogućnosti suradnje muzeja sa školama. Upute za realizaciju tog plana naglašavaju mogućnosti uspješne i serne nastave te predviđaju među ustanovama i muzeja. Zato je potrebno da znaju za te upute pored učitelja i muzejski pedagogi. I jedni i drugi moraju da traže sve mogućnosti suradnje i da se dopunjavaju u realizaciji procesa nastave.

33/ Pregrad, dr. Slatko: Estetske obilježje škole i života u njoj. Pedagoški rad, Zagreb, 1969, br.1-2.
x xx Herz, dr.E.: Museen im Dienst der Schule (str.67,68),

U nastojanju da se pronađu najpodesniji oblici suradnje pored stalnih izložbi pripada u najnovije vrijeme u svim razvijenim zemljama važna mjesta pokretnim ili specijalnim ekspozicijama koje su naročito namijenjene školama. Treba naglasiti, da je vrlo teško, pa i riskantno pripremiti pokretnu izložbu sa originalnim muzealijama (zbog transporta, ambalaže, osiguranja i čuvanja), zato se preporučuje pripremiti informativnu izložbu sa fotokopijama, modelima, reprodukcijama koje mogu da dočaravaju izgled i uvjerljivost originala. Kopije i dijapozitivi sa legendama mogu također ispunjavati informativne obrazovno-odgojne zadatke.

Kod postavljanja muzejskih izložbi sa škole nametnuta se muzealcima naročiti zadaci. Prije svega ekspozitni moraju biti reprezentativni i atraktivni. Izlaganje ne smije ostati jedino u prikazivanju činjenica, već treba da vodi i do općih spoznaja. Svi izloženi predmeti moraju također voditi do poznavanja zakonitosti i do mislenih zaključaka. Cijela izložba mora biti postavljena po tom principu kao i njezini dijelovi. Na sorme prikaze treba jednako i u muzeju razvijati tri vrste mišljenja:

- a) uz izloženi predmet (das anschauungsreiche Denken),
- b) mišljenje u zajednici učenika sa međusobnim dopunjavanjem, te
- c) mišljenje koje je vezano sa emocionalnim akcijama, dijalogom, pokazivanjem, nicanjem itd. 34/

Povezujući učeničke posjete u muzejima sa njihovim praktičkim radom, muzeji i galerije pristepaju organizaciji stalnih izložbi dječjih radova kao manifestacijama najuspješnijih ostvarenja iz oblasti likovnog ili tehničkog odgoja ili u primijenjenoj umjetnosti. Tako rade već Hala Grharova slikarska galerija jugoslavenskih osnovnih škola u Škofjeloj Loci od 1966.godine, ili Aman Kneza Miloša kod Pedagoškog muzeja u Beogradu.

34/ Spranger, E: Der Eigengeist der Volksschule.
Heidelberg, 1966.

Slično je razrađivanje Etnografskog muzeja Slovenije i Jugoslovenskih pionirskih igara. Takve akcije treba još više organizirati, jer imaju vanredno visok pedagoški pa i kulturni značaj. Na osnovu zajedničkih izložbi mogu se u školama ili u pionirskim organizacijama formirati klubovi ili sekcije mladih ljubitelja muzeja ili galerija, koji bi u posebnim muzejskim ili školskim prostorijama prikazivali kulturne filmove, organizirali predavanja, razgovore sa poznatim umjetnicima, galerijskim stručnjacima, te razvijali niz različitih aktivnosti. U sličnim vidovima suradnje bile bi veoma korisne nastavnike sa likovni i tehnički odgoj, pa i sa historiju i prirodne nauke švrčće vezati sa muzej. Oni bi mogli biti članovi muzejskog savjeta, nekakav koordinacioni i savjetodavni odbor, koji bi zajedno sa muzejskim pedagogima i Savezom prijatelja mladine izrađivao radne planove, davao prijedloge, analizirao akcije etc.

U zavistnosti od vrste i namjene stalnih, povremenih, tematskih i putujućih izložbi sa škole pored propagandno agitacionih akcija - uobičajenih razmjera (plakati, objavljivanje u štampi, radio, televizija, filmske novosti, prospekti, a sa tešnjom, da budu učestaliji posjeti, muzeji i galerije uvode ponekad i stimulacione mjere: nagrađuju otetog ili tisućeg ili čak svakog posjetioca prigodnim poklonom, na pr. reprodukcijom značajnog likovnog eksponata ili cvijećem. Dalje priređuju zajedno sa školama skupove posvećena tematici sa izložbi, na kojima se rade zadaci, od kojih se opet najbolji nagrađuje posebnim priznanjem. Drugi muzeji opet izrađuju odljeve i fotokopije muzealija čak u bojana i dijele ih posjetiocima po unaprijed objavljenom ključu, organiziraju kraće izlete ili prevoze mladine do mjesta izložbe. Na liniji stimuliranja posjeta moraju surađivati u pogledu materijalne participacije i fondovi sa kulturu, bilo sa prodatis vlasnicama, bilo kao određeni doprinos po svakom posjetiocu. U tom pogledu muzejima mogu da pomognu umjetnici i organizacije koje su naročito zainteresirane za suvremeni muzejski rad.

Kao kulturno prosvjetne ustanove od naročita društvenog interesa muzeji i galerije moraju biti tretirani sa velikom pažnjom i naročitim interesom svih odgovarajućih komunalnih i republičkih forama.

Sa tog društvenog gledišta muzejima se pomaže na osnobljavanju posjediivanja:

- osposobavanjem svih vrsti muzejske djelatnosti u lokalnoj štampi;
- putem objavljivanja u sredstvima javnog komuniciranja, tj. na radiu, filmu, televiziji;
- uvođenjem stalne rubrike u kulturnim emisijama RTV,
- izradivanjem odlijeva i fotokopija, reprodukcija naročito vrijednih eksponata - suvenira, izdavanjem tih duplikata na javnim mjestima zbog osmišljanja publike (situla, amfore, šara...);
- angažiranjem muzeja i drugih srodnih organizacija (kulturnih grupa) za priređivanje tematskih, jubilarnih izložbi u ustanovama i fabričkim centrima;
- stvaranjem materijalnih i drugih uslova da muzeji i galerije izađu iz svojih uskih okvira i da pređu na savremene oblike djelatnosti, naročito na kulturno-prosvjetni rad sa školama;
- povezivanjem muzeja sa školama, dogovaranjem sa učiteljima i predmetnim nastavnicima o planskim posjetama, koje mogu biti ili kao ishodište, ili kao dopuna nastave ili čak kao poseban vid najefikasnije nastave u samom muzeju.

Sa stanovišta muzeja kao samoupravnih radnih organizacija potrebno je:

- učiniti maksimalne napore da muzeji izađu iz svojih uskih i zatvorenih kabinetaskih okvira, te da otvore svoja vrata publici, time da svoje kulturno bogatstvo učine dostupnije najširim krugovima društva;

- shvatiti i realizirati integraciju muzeja oko različitih priredbi (izložbi, večeri, predavanja, diskusija, seminara, simpozija);
- omogućiti najširije kontakte i izmjene iskustava između muzeja u centru i onih u bližoj i daljnjajej okolini;
- učiniti suradnju i sa razmjenu izložbi "sa gostovanjima" i rješavanja općih obrazovno-odgojnih sadržaja;
- stupiti u vezu sa školama i prosvjetnim foruzima, domovima kulture i bibliotekama, sve u cilju priređivanja tematskih izložbi, prikazivanja diapozitiva, filmova i reprodukcija iz određenih kulturno-historijskih oblasti;
- pristupiti preuređenju muzejskih i galerijskih interijera i izložbenih prostoriya u skladu sa suvremenim preporukama i zahtjevima za eksponiranje muzejskih, te predi od stalnih, često natrpanih na preglednije povremene, pa čak i pokretne izložbe;
- pokloniti sve veću pažnju službi vodiča i dijaloško-epistematiškom obliku izlaganja; osposobljavati sato kustose i za učinkativan rad, a u većim muzejima sistematizirati naročitu službu muzejskih pedagoga;
- organizirati seminare sa vodiča te upoznavati ih sa muzejskom službom; naučnom, kulturno-historijskom, pedagoškom, metodiškom, sve u odnosu na različite društvene sadržaje;
- koristiti mogućnosti da se odljevi i kopije ili duplikati najtipičnijih unikata izlažu u vitrinama na istaknutim mjestima, u školskimaulama, kulturnim domovima, ili čak u trgovačkim izložbama;
- uvesti i oblike stimuliranja onladine sa posjete; pomoći školama u razvijanju navika da učenicima redovno posjeduju muzejske izložbe;

- od edicija, fotokopija i duplikata načiniti manje tematske (ambulantne) izložbe radi kruženja u bližoj i daljoj okolini;
- organizirati kružoke i društva muzejskih amatera, ljubitelja antikviteta, čuvara prirodnih i kulturnih spomenika i odgojati ih za buduće radnike muzejskih ustanova.

Time su iznijeti tek glavni oblici i metode suradnje muzeja sa školama. Trebali bismo ih objaviti kulturnoj javnosti, prvenstveno sa njima upoznati muzejske i prosvjetne radnike svih vrsta muzeja i škola. Također treba upoznati i foruma, koji su odgovorni da se po društveno-političkoj liniji brinu za suvremeni odgoj omladine.

NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM V PRAZE

PRÍLOH BR.1

Statistický dotazník návštěvníků

Rok narození:.....Pohlaví: žena - muž

Vzdělání: základní (obecná škola, učňovka, 9.letka,
střední (gymnázium, reálka, SVVŠ)
odborné technické (průmyslovka)
odborné, netechnické
vysokoškolské technické
vysokoškolské netechnické
jiné.....

Povolání: (např.automechanik, řidič, učební studijní, lékař,
.....

Místo bydliště: (jen obec a okres)
.....

Poklikáte přicházíte do našeho muzea?
.....

Důvod návštěvy: (např.expozice automobilů, celková prohlídka,
výstava, studijní zájem, doprovázím své dítě atp)
.....
.....

Poznámka:.....

Praha, dne.....

1/ příslušný údaj laskavě zaškrtněte nebo napište.

Děkujeme za porozumění pro náš průzkum a přejeme Vám příjemný pobyt v našem muzeu.

Ředitelství S T M

Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu
Praha 1, U Lužického semináře 13., tel. 53-36-11

Čj. 243/69 - II.

Polupráce muzea a školy

- I. Typ školy: 1. 1. - 5. roč.
2. 6. - 9. roč.
3. STPŠ
4. Střední odborná (druh)
5. vysoká
6. učňevská
7. školní družina
- II. Škola je: 1. z místa
2. z okrasu, obvodu (odtud)
- III. Návštěva muzea je součástí
1. celkové prohlídky města
2. některých památkových objektů
3. jen návštěva muzea
- IV. Charakter návštěvy:
1. vyžití volného času
2. obecná informace o muzeu
3. doplněk k vyučování (uveďte předmět a téma)
- V. Začlenění návštěvy do vyučovacího procesu:
1. ve volném čase žáka
2. ve vyučovací době - zcela
3. " " částečně
- VI. Návštěva jako součást výkonu učební práce:
1. spojením více vyučovacích hodin téhož předmětu
2. výměnou hodin s jinými předměty
3. uvolněním bez náhrady jiných předmětů
4. jako náhrada za pravidelné vyučování (např. při maturitách atd.)
5. abstrahuje se v jediné vyučovací hodině
- VII. Čas do muzea trvá:
1. méně než 30 minut
2. více než 30 minut
3. více než 45 minut
4. více než 60 minut

- VIII. Prohlídka expozice nebo výstavy trvala:
1. méně než 45 minut
 2. více než 45 minut
 3. více než 60 minut
 4. více než 90 minut
- II. Návštěva muzea byla:
1. jednorázová
 2. opakovaná
- X. Žáci přišli na prohlídku:
1. celé expozice
 2. tematického celku
 3. příležitostně výstavy
 4. speciální výstavy pro školu
- XI. Výklad v expozici:
1. provádí muzea bez vyřádků
 2. byl školou vyřádků
 3. bez výkladu
- XII. Výklad podával:
1. pracovník muzea (lektor)
 2. pracovník muzea za přímé spolupráce učitele
 3. pracovník muzea po předchozí dohodě s učitelem
 4. učitel
- XIII. Po zkušenostech s návštěvou muzeí učitel depere-
tuje, aby výklad podával:
1. pracovník muzea
 2. pracovník muzea ve spolupráci s učitelem
 3. učitel sám
 4. podle potřeby učitel nebo lektor
 5. bez výkladu
- XIV. Učitel si před návštěvou muzea:
1. sám expozici prostudoval
 2. dohodl se s pracovníky muzea
 3. expozici nenavštívil
- XV. Učitel využil:
1. pouze expozici (výstavu)
 2. dal si připravit speciální výstavku
 3. depositářů muzea
- XVI. Žáci přišli:
1. před probíráním tématu
 2. během probírání tématu
 3. na závěr tématu
 4. na souhrnné opakování
 5. na závěrečné opakování

- XVII. Žáci při prohlídce:
1. sledují výklad
 2. dělají si z výkladu poznámky
 3. sami studují texty v expozici
 4. dělají si z textů v expozici poznámky
- XVIII. Při návštěvě:
1. povšechně orientace
 2. poznání širších souvislostí tématu
 3. konkrétní oddíl nebo problém
 4. doplnění učební látky konkrétními doklady
- XIX. Ve škole bude návštěva využita:
1. pro shrnutí tématu
 2. pro souborné opakování
 3. pro speciální přípravu ke zkouškám
 4. pro plánovací práci
 5. pro besedu
 6. pro samostatnou domácí práci (referát)
 7. nebude zvlášť využita
- XX. Expozice z hlediska potřeb výuku:
1. vyhovuje plně
 2. vyhovuje částečně (proč, v čem)
 3. nevyhovuje
 4. doporučuje zvláštní expozici jen pro školu
- XXI. Na instalaci hodnotí:
1. celkové pojetí
 2. výběr expozitů
 3. systém uspořádání
 4. výtvarné řešení
 5. srozumitelnost a názornost
- XXII. Délka učitelovy školské praxe:
1. 1 - 3 roky
 2. 3 - 5 let
 3. 6 - 10 let
 4. více než 10 let
- XXIII. Učitelova zpráva:
1. pro 1. - 5.
 2. pro 6. - 9. (obor)
 3. pro SVVŠ (obor)
- Poznámky a vyvěšlení k některému z bodů dotazníku.
-
-

Država	Godina	Broj muzeja	Broj muzeja koji su izkazali posj.	Broj posjetitelaca u 000	Broj posjetitelaca na 1000 stanovnika
Jugoslavija	1964	263	265	5.527	367,4
Austrija	1965	210	65	2.412	879,7 ^{1/2}
Bugarska	1965	132	132	7.445	293,9 ⁺
Čehoslovačka	1965	415	415	14.393	363,2 [†]
Francuska	1965	1.214	82	5.634	156,3 [†]
Italija	1965	83	83	3.942	161,9 [†]
Poljska	1965	263	263	14.265	338,9 [†]
SAD	1965	3.443	1.946	187.765	977,3 [†]
U.S.R.	1961	137	137	56.000	256,9 ^{2/3}

1/ U broju posjetitelaca muzeja HRSJ obuhvaćeni su i posjetitelji zooloških vrtova.
 Noteži brojevi u zagradaj koloni važe za godinu prije 1965.

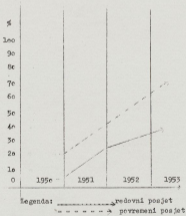
2/ UNESCO: Annuaire statistique, Paris, 1965.

+[†] presječnu obilasku više nego kod nas

+^{2/3} presječnu obilasku manje nego kod nas

Redoslijed izveštačenja muzeja su vrlo niskim i vrlo visokim brojem muzejskih posjetitelaca su i u općem tretmanu muzeja. Tu nisu uključeni strani (turistički) posjetitelji, već samo posjetitelji iz domaćih zemalja.

PROĐANOVIĆ T.,Financije: Korisnost posjeta gimnazijalaca
u muzej (rezultati)

PRISODOSLOVNI MUZEJ SLOVENIJE

Ljubljana

Datum: 18.I.1969.

A N K E T A

1. Kaj se vam je zdela na tečaju posebno koristno?
2. Česa ste na tečaju pogošali?
3. Kaj je bilo na tečaju odveč?
4. Kakšne oblike sodelovanja med muzejem in šolan
bi bile potrebne?
5. Splošne pripombe:

Red. broj	Naslov tega	Škola	Razred	Muzej	Nastava vedja
1.	Kurir NOB	osnovna škola	5.	NOB	kust. on-bistor.
2.	Specijalna poglavlja NOB	osnovna škola	8.	NOB	" "
3.	Životinja mora	osnovna škola	6.	Prirod. muzej	" pedagog
4.	Karakter. posebnih životinja	osnovna škola	6.	" "	" "
5.	Teorija razvoja po Darwin	osnovna škola	8.	" "	" "
6.	Evolucija kličnjaka	osnovna škola	8.	" "	" "
7.	Racionalizem i narovni prepoved	osnovna škola	8.	Slovenski šolski muzej	" "
8.	Protestantska knjigevnost kod Slovenca	osnovna škola	9.	" "	" "
9.	Slovenski ekspresionizem	Šolski center	1.	Narodna galerija	" "
10.	Slovenski slikari pre ekspresionizma	Šolski center	1.	" "	" "

A N K E T A

Članov Društva muzealcev Slovenije ob razstavi "Ljudska plastika" v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.

Šelim proučevati pedagoško problematiko sodelovanja med muzeji, galerijami in šolami, zato Vas prosim, da odgovorite na nekatera vprašanja v zvezi s izobraževalno-vagojnim delom razstave.

1. Ali delate v muzeju ali v galeriji?
2. Katere metode uporabljate pri vzgojno izobraževalnem delu s mladino? (strečno podčrtajte)
 - a) vodstvo po razstavi
 - b) svobodni ogled razstave
 - c) prikaz filma oz. diapozitivov o razstavi
 - d) ogled razstave s kulturnim programom
3. Katere metode se vam zdi najprimernejša za šolsko mladino?
4. Za katere vrste šol je primerna sedanja razstava "Ljudska plastika".
5. Kaj skušamo privarogjiti ob taki razstavi? (ustrečno podčrtajte)
 - a) smisel za oblikovanje
 - b) čut za lepoto
 - c) razumevanje ljudske umetnosti

6. Katere duševne sposobnosti razvijamo v mladih oblikovalcih? (Prioriteta opremita s Stevilkami)
- opazovanje
 - posnemanje
 - estetsko čustvovanje
 - primerjave
 - intelektualna presojanje
 -
7. Katere informacije bi za pričujočo razstavo dali mladini? (podčrtajte)
- a) najmanjše stvarne podatke
 - b) splošne stilne značilnosti o ljudski umetnosti
 - c) načine za oblikovanje materialov in tehnike
 - d) barvne posebnosti
 - e)
8. S koliko šolami vaš muzej sodeluje (navedite število)
9. Ali v danih prilikah Šole dovolj izkoriščajo muzej za izobraževanje?
10. Ob kakšnih prilikah obiščeje navedene Šole muzej? (ustrezno podčrtajte)
- za ogled vsake vaše razstave
 - le če jih povabite
 - ob izletu oz. ekskurziji
 - za učne ure

NALOGE OBJEKTIVNEGA TIPA

O STAREJŠI LITERARNI SPODOVINI

1. Obiskujes_____razred osnov.šole_____v_____
- 2.Literarna zgodovina - na zelo zanima _____ (ustrezno podčrtaj)
na zanima kot učni predmet
- 3.V Slovenskem šolskem muzeju - sem bil še večkrat _____
- sem bil prvič (ustrezno podčrtaj)
- ga ne poznam
- 4.Najstarejše slovenske tiskane knjige sem spoznal:
- v šoli pri pouku
- na razstavi v muzeju (ustrezno podčrtaj)
- iz časopis,po televiziji
- 5.Napiši vsaj tri imena starejših slovenskih pisateljev:

- 6.Prvi abecednik smo dobili_____leta,prevod sv.pisma_____leta,
prve slovnice o slov.jeziku pa_____leta (vstavi letalico)
- 7.Vpiši osebna imena navedenih protestantskih piscev in pripiši naslove njihovih del:
_____Trubar:_____
_____Dalmatini:_____
_____Kralj:_____
_____Bohorič:_____
- 8.Protestantske knjige se po zanimosti:
1.velike, obsežne, lepo tiskane _____
2.najhne in drobne _____
(Pripiši za katero knjigo veljaajo zgornje navedbe!)
- 9.Nameste izraza "protestantizam" se uporabljaše še tudi druga imena. Če poznáš še katero ime, ga napiši:

- 10.Najpomembnejše dele,ki popisuje našo deželo pred letom 1700.
je _____
(Navedi pisatelja in naslov knjige) Podpis _____

L I T E R A T U R A

- Abou-el Farady Al Oucha: Services of Museums for Education. Museum 1955 N.4 (str.255-258).
- Arnold, Willi-Lipert, Heinz: Möglichkeiten der Zusammenarbeit zwischen Museum und Schule im Fach Staatsbürgerkunde. Geschichtsunterricht und Staatsbürgerkunde. Berlin, 1967, N.1, (str.85)
- Ave, Joachim: Erfolgsversprechende Versuche zur Entwicklung der Selbsttätigkeit der Museumsbesucher. Neue Museumskunde (N.M.) 1961, N.3, (str. 222-227).
Museumsbesuche von Schulklassen. N.M.1964, N.1, (str.30-36)
Zur staatsbürgerlichen Bildung und Erziehung der Schüler im Museum. Museum und Schule. Berlin, 1966.(22 1/2 str.)
Museum und Geschichtsbewusstsein, Berlin, N.M., 1967 Jg. 10 (str.9-11).
- Balcar, Luboš: Nazornost a museum. Problemy spoluprace muzei se školami. Praha, 1966 (str.20-24).
- Baš, Franjo: Pota naših muzejev, Ljubljana, ID, 1951, št.141
Situacijska slika slovenskih muzejev. Ljubljana ZŠ 1951 (str. 257-260)
Muzeji in družba. Ljubljana SdP 1951, št. 7-8 (str.242-246)
Ali naši muzeji služijo svojemu namenu. Ljubljana N Razgl., 1952, št.5 (str.24-25)
Vzgojna naloga muzejev do proizvodnje. (8 sliko) Ljubljana D En., 1952, str.18-19.
Krajevni tehniški muzeji najodlonejša izobraževalna ustanova. (8 slikami). IZP-B 1954, št. 22, (str.4)
K izobraževanju v muzejih. Ljubljana. Sočasnost XIII, 1965, št.7 (str.723-726)
- Baš, Angelon: Vprašanja naših muzejev. Ljubljana NO, 1950, št.9-10 (str. 541-542)
Beseda o naši muzejaki omiki. Ljubljana, NRazgl., 1959, (str.31)
O muzejaki progveti. Ljubljana NRazgl., 1959 (str. 213)

- Muzeji Eive Sola. Vrnaka uEna ura bedj vesana
s nabo stvarnostjo. LdP., 1959, št. 1c (str. 6)
- Muzejski utrinki iz Stockholma. (8 slike.)
"7 dni" 1971, št. 14 (str. 11)
- Muzejski utrinki s Kopenhagena. (8 slike.)
"7 dni" 1961, št. 15 (str. 15)
- Bauer, Antun: Museologija (unodena skripta) I-VI, Zagreb
Quiackelberg i njegov museološki traktat.
Vijesti musealaca i konservatora HR Hrvat-
ske, Zagreb, 1968 (str. 14-15).
- Benac, Alojz: Uloga muzeja u Skolaskom vaspitanju onladine.
Prosvjetni list, 15. 11. 1959.
- Bessl, Josef: Problemi spoluprace muzei se školami. Praha
1968 (str. 24-29).
- Nektere poznatky ze zahranicnich muzei.
Metodicky list. Praha, 1968 (str. 24-29).
- Mezinarodni spoluprace technickych muzei.
Muzejni a vlastivedna prace. Praha, 1967,
rod. V., 8. 3 (str. 156-159).
- Borovič, Boris: Poslanstvo pokrajinskeg muzeja, Ljubljana.
Delo X/1968, št. 65 (str. 5)
- Brezovarn Milan: Razstavni oddelki MMB v trep naših muze-
jih. MRAagl. 1952. (str. 12-13).
- Naloga muzeja narodna osvoboditva. Ljubljana
M, 1952 XI (str. 261)
- Šole in muzeji. Ljubljana, DZS, 1960, (str. 197)
- By Azala Gordon: The Youth Wing of the Israel Museum.
Museum Vol. IX, N. 1, 1967 (str. 28-34)
- Bufon, Szego: Prirodolovni muzeji danag. Ljubljana
MRAagl. 1956 (str. 548-549)
- Bühning, E.-Patzwall, K.: Heimatmuseen und Schule. Fachlich-
methodische Anleitungen für die Arbeit in
den Heimatmuseen. Berlin, S.M. 1956, N. 1
(str. 251-276)
- Czeraki, Szigiew: Połniche Museen-Universitäten der Kul-
tur. Berlin, S.M. 1964, N. 1 (str. 34-47)
- Čejvan, I.: Neke specifičnosti postava i njihova vas-
pitna uloga. Muzeji 1960, L. 13 (str. 61-65)
- Černy, Karel: Spoluprace muzei se školami. Pismeni iz-
vještaj i primjer upitnika. Praha, 20. VIII.
1959
- De Roo, R.: Educational services. Museum Vol. IX, N. 4,
1967 (Udgojni rad muzeja u Britisu, str.
269-272)

- Despot, M(ircalava): Pedagoško seminarski rad muzeja sa umjetnost i obrt u Zagrebu. Muzeji, 1966, br.11-12 (str.227)
- Die Begegnung mit dem Original.Bericht über die Arbeitstagung der Ennstalrichter in Ennsalzdorf, 1966 (Zbornik rasprava, str.68)
- Bonović, Pavle: Muzej kao kabinet škole, Prosvetni rad, 1967, Titograf, br.1-2 (str.6)
- Dobronić, Ljelja: Muzeji - sredstvo kulturnog usidizanja. Kulturni radnik 1952, V. 3-4 (str. 139-137)
O prednobrazi muzejakih posjetnika. Muzeji, 1953, br.8 (str.10-14)
- Doshnerova, Jirina: Muzej Alpiše Jiraska a Mikulaša Alše. Praha, 1968 (str. 30-35)
- Drobnjaković, Borivoje: Muzeji pod vedrin nebom. Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu, 1953, (str. 23-26)
- Emrich, Christian: Fachberatung der Arbeitsgruppe "Schule und Museum", Dresden, 1964, H.N. Jg-7, H.4, (str. 28-29)
Die Forderung nach Ästhetischer Bildung und Erziehung. Museum und Schule im DDR. Berlin, 1966 (13 1/2 str.)
- Fernsehen und Museum - Bericht über ein Seminar; Deutsche UNESCO-Kommission, Köln, 1970 (str.114)
- Film im Museum-Bericht über ein Seminar von UNESCO im Folkwang-Museum in Essen, Köln, 1967, (zbornik rasprava, str.223)
- Fischer, Raimund: Überlegungen zu einem Ausstellungsbesuch mit Kindern einer 3. Schulstufe.Erziehung und Unterricht, Wien, 1966 (591-598)
- Germer, Ernest: Beugchertest im Museum für Völkerkunde zu Leipzig. H.N. 1966, Jg.9, H.1 (str.11-143)
- Gestrin Ferdo: Šola in muzej. Ljubljana SoIF 1959 (str. 3-7)
- Göllner, Nada: Eksperimentalno utvrđivanje korisnosti muzejakih posjeta. Vijesti muzealaca i konzervatora SR Hrvatske, Zagreb, 1969, g.8, br.4. (str.106-107)
Oblici rada povijesnih muzeja a učenicima. Istorijski pregled, 1995, II, br.1,(str. 1-5)

- Nake pedagoške upute za rad muzeja s učenicima. Maseji, 1954 (str.99-109)
- Odnosi muzeja i škole. Vijesti Društva muzejske konzervatorskih radnika NMH, Zagreb, 1955, IV, 4 (str.62-63)
- Korištenje muzejske građe u nastavnom procesu. Zagreb, Pedagoški rad, 1955, br.1-2, (str. 259-261)
- Gombrich, E.H.: Soll das Museum aktiv sein? Museum 1968, N.1 (str. 79-82)
- Gorynia, Viktor: Museum und Schule in der Sowjetunion, Berlin N.M., 1964, Vol.4 (str.300-306)
- Gosar, Marija: Prirodoslovni muzej Slovenije. Pregled dela v preteklem šolskem letu in načrti. Ljubljana. FD, 1968
- Gülland, Lucie: Methodische Hinweise für die Förderung der Selbsttätigkeit der Schüler beim Besuch von Kunstmuseen und Kunstausstellungen. Museum und Schule in DDR, Berlin, 1966 (15 1/2 str.)
- Han, Verena: Rad muzeja sa djecom. Maseji, 1953, 7 (Zapazanja iz londonskih muzeja) (str.26-29)
- Hebig, Walter: Wie die Arbeitsgemeinschaft "Zoologie" im Staatlichen Museum für Tierkunde Dresden die Selbsttätigkeit der Schüler förderte. Museum und Schule in DDR. Berlin 1966., (str.138-142)
- Helmut, Heinz: Der beste Museumsführer ist der Lehrer. Berlin, N.M. 1958, Jg.I (str.4-6)
- Herff, Eduard: Museum im Dienst der Schule. Verlag Wissenschaftliches Archiv Bad Godesberg, 1968, II. Aufl., (str.97+4)
- Hrabetova, Jana: Spoluprace muzea se školami na našem mestu a krásnosti s jejími výukami. Praha, Metodický list, 1968 (str.45-52)
- ICON-NEWS: International Committee for Education and Culture (Symposiums):
Paris, UNESCO 1966; Vol.15 1962; 23. - 27.XI.1964.
New York 22. - 24.IX.1965 (str.21-22)
Colombo-Ceylon 15. - 16.V.1966., Vol.20, 1967 (str.46)
New Delhi 30. - 31.V.1966, Vol.19,4 (str.33)

- Lenjingrad-Moskva 14.-21.V.1968. (str.60)
Paris, Vol.21, VI.1968 (str.16-25)
Köln, Vol.21,1968, N.4 (str.31-32)
Programm ICOM 1969-1971.
- Jansig, I.-Ave, J.: Die Hinbeziehung der Museen in die Fachliche und methodische Ausbildung der Lehrer. Museum und Schule in DDR. Berlin, 1966 (str.10)
- Jelinek, Jan: Problém spoluprace muzeí se školami. Metodický list, Praha 1969 (str.52-54)
- Jerjcke, Alfred: Konzeption und Gestaltung biographischer Museen. Berlin, M.M.1966, N.4. (str.288-295)
- Kaiser, Paul: Zur Technik der Wanderausstellungen. Berlin, M.M. 1961, N.2 (str.132-144)
- Kalwein, W.: Das Museum als Bildungsfaktor der modernen Gesellschaft. Die Begegnung mit dem Original. Düsseldorf, 1966 (siklostilno izdaje, 68 str.)
- Kapusta, Jan: K problému odborné přípravenosti učitelů na školní vyučování v muzeu. Metodický list Praha, 1968 (str. 57-63)
- Kempinsky, Henrik: Die Kunsterziehung. Leipzig, 1922
- Kerchensteiner, Georg: Die Bildungsaufgabe des Deutschen Museums. Das Deutsche Museum-Geschichte, Aufgaben, Ziele. 1933. (9 1/2 str.)
- Knorr, Heinz A.: Aufbau historischer Ausstellungen in den Museen. Fachlich-methodischen Anleitungen. 1950 (160+8 str.)
- Kobe-Arzenšek, Katarina: Tehnični muzej Slovenije. Kronika, Ljubljana, 1969, št. 1 (str.38 - 43)
- Kohlmann, Joachim: Der Besuch durch Schulklassen in einem Ortsmuseum. Berlin, M.M. 1961, Jg. 4, N.2 (Obročena nastavna tema) (str.154-158)
- Łokaj, Polonca: Vzporedna dejavnost narodne galerije. Delo, 1964, št. 351 (str.6)
- Komarkynski, E.: Blind Children's Visit in Kunsthistorisches Museum, Wien. Museum, 1951, Vol.IV, N.2

- Krieger, Peter: Das Museum in der Öffentlichkeit. Museumskunde, 1962, D.31, H.3 (str.133-143)
- Kraglov, M.-Sukočan, M.: Trstjakovska galerija u Moskvi. Berlin, N.M.1966, Jg.9, H.2 (str.106-110)
- Krüger, Ernst A.: Polytechnische Museen - Erfahrungen und Schlussfolgerungen aus dem Polytechnischen Museum Schwerin. Museum und Schule. Berlin, 1966 (str.94-103).
- Kuhar, Boris: Masejske razstave in obiskovalci. NRazgl. 1968, št.5
- Kun, Nada, Andrejevič: Kulturno-prosvetna uloga naših muzeja i njihova savremenost. Muzeji, L.13 (str.59-66)
- Ledendorff, Heinz: Museum und Universität. Museumskunde, 1960, B.29, H.2 (str.73-87)
- Larinova, E The aesthetic education of children in the museum Pushkin. Museum, 1968, Vol. XXI, H.1 (str. 45-47)
- Legkočuh, V.K.: (Razvoj muzejev v Ukrajini). Museum, 1966, Vol. XIX, št.3 (str.142-152)
- Lindner, Ernst: Die Einbeziehung der Museen in die Weiterbildung der Lehrer und Erzieher. Museum und Schule in der DDR. Berlin, 1966 (13 1/2 str.)
- Lorents, Stanisław: The museums of Poland. Museum, 1966, Vol. XIX, H.2 (str.70-82)
- Makarovič, Gorazd: Družbena koristenost muzejev. Ljubljana, Sedemst XII, 1964, št.5 (str.453-456)
- M(ihove), M.: Republiški muzej NO-časno vzgojno sredstvo. (8 slikami) Ljubljana, Borec, 1955, (str. 201-203)
- Miller, Helmut: Pädagogische Grundätze der Museumsgestaltung. Berlin, N.M.1961, Jg.4, H.1 (str.46-51)
- Ošenašek, Jaroslav: Hodina vyučování v muzeu - 1. světová válka u 5. třídy ZŠ. Měsíčník list Praha, 1968 (str. 72-75)
- Ostanc, France: Nastanek in razvoj belaskih muzejev. Katalog SSM, Ljubljana 1967 (str.7)

- Ott, Günter: Publikum und Museum. Kulturarbeit, KfMn, 1966, Jg. 18, H.1 (str.7-9)
- Jugend und Museum. Referat in Düsseldorf (Zirklestilne izdanje) 1966 (str.25)
- Paschmann, W.: Einige Formen und Hilfsmittel für die Zusammenarbeit von Schule, und Museum. Museum und Schule in DDR, Berlin, 1966 (str.144-151)
- Patzwall, Kurt: Formen, Methoden, Mittel und Massnahmen bei Zusammenarbeit von Schule und Museum. Museum und Schule in DDR, Berlin, 1966 (str. 151-167)
- Zur pädagogischen Arbeit des Museums. Berlin, N.M. 1973, 6.3 (str.196-201)
- Pinc, Karel: Ocjena muzejske historijske nastave. Metodický list, Praha, 1968 (str.79-82)
- Popović, Ovetko, Č.: Rad muzeja sa širokom publikom. Muzeji, Zagreb, 1963, N.8 (str. 85-91)
- Pregrad, Zlatko: Estetsko obilježje škole i života u njoj. Pedagoški rad, Zagreb, 1969 br.1-2
- Prodanović, Tihomir: Organizacija posjećivanja sociološkog muzeja. Savremena škola, 1953, br.7-8 (str.648-652)
- Rudolff-Hille, Gertrud: Hilfsbuch der Museumsarbeit. Dresden, 1953 (str. 182+26)
- Sikorska-Nowacha; Bożena: Ein polnisches Museum und die Schule. Berlin, N.M. 1963, I.(str.156-160)
- Slevik, Julius: Suradnja učitelja historije sa muzejima u Bratislavi. Metodický list, Praha, 1968 (str. 82-92)
- Spevaček, Václav: (Staranje Ladislava Leška u Plam sa suradnja sa školama; pisani izvještaj 12.VIII.1969
- Stanje i problemi muzejske djelatnosti u SR Hrvatskoj. Tijesti muzealaca i konservatora Hrvatske. Zagreb, 1967 (strana 79)
- Stranaki, Zbinek Zbislav: (Odnosi između muzeja i škole) Metodický list, Praha, 1968 (str.92-97)

- Streicher, Sonnfried: Gibt es eine Museumpädagogik? Berlin, N.M. 1968, Jg. VIII, N. 2 (str. 89-103)
- Suk, Riša: Vpražna ušinnosti muzejni kulturne vyčivne prace. Muzejni a vlastivědná prace, Praha, 1967, 8-8, V, 81.1 (str. 21-24)
- Schmidt, Vladar: Představitelivost kot šinitelj konstruktivne spoinosti in njan pedagoški poimen. Celje, 1937 (Dissertacija, 94 str)
- Ševčuk, V.A.: (Putujuće izložbe i muzejski u Ukrajini) Muzejski 1968, (Vol. XII, N. 3 (str. 156-160)
- Šinleša, Ferar: Suvremena nastava: Principi spoinosti. Zagreb, PEK 1965 (str. 100-107)
- Škrabek, Karal: Formy spoluprace Skoly a muzejski v literaturu v 6-9. ročniku EDB Praha, Metodický list, 1968 (str. 97-98)
- Špet, Jiri: K některým problémům spoluprace muzejski a Skoly. Praha, Metodický list 1968 (str. 4-13)
- The Role of Museums in Education - UNESCO Seminar, Athens, 1954, Museum, Vol. VIII, N. 4, 1955, (str. 261-265)
- Forsten, Gebhard: Die Volkskundlichen Aufgaben der Heimatmuseen. Skansen-Museum. Museenskunde 1954, B. 33- N. 2
- Vorliškova, Maria: Spoluprace Muzejski Aloise Jiraska a Mikulaše Alže se školami (Pisemni izvještaj, 1969)
- Weyrich, Eigar: Anschaulicher Geschichtsunterricht, Wien, 1910 (8 slikami) (str. 405)
- Weiss, Erih: Museenskunde als Lehrfach. Museenskunde, 1950, B. 28, N. 2 (str. 93-95)
- Wolf, Heinrich: Das Museum im Erziehungs- und Bildungswesen in der USA. Museenskunde, 1964, 2, 33, N. (str. 122-146)
- Zikunda, Vlastimil: (Tko da vodi učenike u muzeju, ili lektor ili ušitelj?) Praha, Metodický list 1968 (str. 108-111).